

VILNIAUS UNIVERSITETAS
TEISĖS FAKULTETAS
BAUDŽIAMOSIOS TEISĖS KATEDRA

Sabinos Gintautienės,
neakivaizdinio skyriaus,
IV kurso, baudžiamosios teisės
studijų atšakos studentės

Magistro darbas

SMURTINIŲ NUSIKALTIMŲ KRIMINOLOGINIAI ASPEKTAI

Criminological aspects of violent crimes

Vadovė doc. dr. Iona Michailovič

Recenzentas doc. dr. Romualdas Drakšas

Vilnius, 2007

Turinys

Ižanga	2
I. Prievartos ir smurtinio nusikaltimo samprata	5
1. Prievartos samprata. Agresija	5
2. Smurtinio nusikaltimo samprata	9
II. Smurtinių nusikaltimų kriminologinė charakteristika	16
1. Nusikalstamumo samprata ir pagrindinės tendencijos	16
2. Smurtinio nusikalstamumo būklė ir lygis (kiekybiniai pokyčiai)	24
3. Smurtinio nusikalstamumo struktūra (kokybiniai pokyčiai)	29
III. Smurtinį nusikaltimą padariusio asmens asmenybės ypatumai	31
1. Smurtinį nusikaltimą padariusio asmens asmenybės samprata	31
2. Smurtinį nusikaltimą padariusio asmens asmenybės tipai	36
3. Smurtinį nusikaltimą padariusio asmens asmenybės struktūra	42
IV. Smurtinių nusikaltimų prevencijos samprata ir sistema	49
1. Nusikalstamumo ir smurtinių nusikaltimų prevencijos samprata	49
2. Smurtinių nusikaltimų prevencijos sistema	51
3. Smurtinių nusikaltimų prevencijos teisinis reglamentavimas	53
Išvados	59
Santrauka	61
Summary	62
Panaudotų šaltinių sąrašas	63
Priedai	68

Ižanga

Agresija, prievarta, smurtas. Tai nuolatiniai žmonijos palydovai per visą jos egzistavimo laikotarpį. Šių veiksmų kilmės priežasčių reikėtų ieškoti gamtos pasaulyje, kur išgyventi galimybių turi tik tas, kas yra stipresnis, kas sugeba laimėti dvikovoje dėl maisto kąsnio ar vietos po dangumi. Tai nesvetima ir žmogui. Nors agresija ir smurtas yra destruktiniai veiksniai, tačiau be jų neapsieinama nei kariuomenėje, nei sporte, nei, galų gale, dabar jau ir moksle, kūrybiniame ar net kasdieniniame darbe. Norint išlikti, išgyventi, reikia kovoti – būti agresyviu, norint nugalėti (tiek kare, tiek sporte) reikia nemažai smurto. Filosofinis klausimas: ar be smurto ir agresijos žmonija gali išlikti, ar nuosaikieji, ramieji pasmerkti?¹

Nuo pirmųjų įstatymų leidėjų – Hamurabio, Platono, Aristotelio, Justiniano iki šių dienų žmonės bando rasti priemonių kovoti su brutalia jėga, kuri neša blogį ir kelia grėsmę pačios žmonijos egzistavimui. Smurtą visais laikais lydi blogio, nusikaltimo “etiketės”. Nors nuo pirmųjų teisynų jau praėjo keturi tūkstantmečiai, tačiau matome, kad smurto ir agresijos nepavyko niekam pažaboti, anaiptol, šie veiksniai kerojasi ir veši visuomenėje, maitindami bei “augindami” kitą socialinį reiškinį – nusikalstamumą.

Nusikalstamumą suprantame kaip istorinį procesą, kintantį, nepastovų - tai augantį, tai mažėjantį, bet egzistuojantį šalia mūsų nepriklausomai nuo mūsų valios. Mes tik pajėgūs jį stebėti bei įvertinti jo dinamiškumą, kuomet konkrečių laikotarpių nusikalstamumo rodikliai kinta, apibūdinami jo tendencijas ir pobūdį. A. Čepo nuomone - nusikalstamumas yra kriminalinį ir antagonistinį pobūdį turintis socialinis reiškinys. E. Diurghemo nusikalstamumo normos teorija nusikalstamumą vadina “liaudies medicinos” faktoriumi, kurio teigiama reikšmė pasireiškia būtinumu normaliam moralės ir įstatymo vystymuisi. Senos E. Diurghemo mintys šiandien mums leidžia suvokti, kad nusikalstamumo vaidmuo pasireiškia integruojant visuomenę (visuomenė vienijasi prieš blogį), kuriant konkrečias teisės normas (teisės normos kuriamos, atsižvelgiant į visuomenės elgesį). Žmogus elgesio taisyklių išmoksta ne studijuodamas baudžiamuosius įstatymus, bet kasdieniniame gyvenime susidurdamas su tam tikrais draudimais².

Temos aktualumas nekelia abejonių. Smurtinių nusikaltimų daugėja. Visuomenės nariai nesijaučia saugiai. Žmonės domisi, laikraščių puslapiai mirga nuo “juodosios kronikos”. Kiekvienas žmogus trokšta gyventi sveikoje ir saugioje visuomenėje. Tačiau smurto atvejų ne mažėja, o, kaip rodo tyrimai, daugėja. Smurtinis nusikalstamumas keičiasi, jis “auga”,

¹ ŽUKAUSKAS, G. P. Apie agresiją, smurtą ir jų teisinius medicininius aspektus. In *Teisiniai medicininiai smurto aspektai*: monografija. Vilnius: LTU leidybos centras, 2002, p.6.

² DRAKŠAS, R. *Svarbesni nepilnamečių baudžiamosios atsakomybės klausimai*. Vilnius: Eugrimas, 2005, p.10.

“sunkėja”. Dažnėja smurto panaudojimo atvejų ne tik suaugusiųjų tarpe (“madingas” smurtas prieš moteris), bet nevengiama smurtauti prieš vaikus. Šeiminis smurtas tampa viena didžiausių problemų visame pasaulyje.

Vis daugiau sužinome apie nepilnamečių asmenų smurto proveržius, neretai pasibaigiančius kito žmogaus sveikatos sutrikdymu ar net mirtimi. Nepilnamečių nusikalstamumas yra bendrojo nusikalstamumo dalis. Mokliškai įrodyta, kad kuo jaunesnis žmogus pirmąkart padaro nusikaltimą, tuo didesnė tikimybė, kad ateityje jis vėl nusikals³. Siekiant tam užkirsti kelią, kuriamos valstybinės prevencijos programos.

Darbo tikslas – pateikti smurtinių nusikaltimų kriminologinę analizę, pasirinkus šiuos pagrindinius aspektus: (1) aptarti agresijos, smurto sampratą bei išsamiau išnagrinėti šį reiškinį, apibūdinant smurtinį nusikalstamumą; (2) išanalizuoti smurtinių nusikaltimų kriminologinę situaciją: kiekybinius, kokybinius rodiklius bei jų dinamiką Lietuvoje; (3) neatsiejamai susijęs paties nusikaltimo genezės aspektas - smurtinį nusikaltimą padariusio individo asmenybės bruožai; (4) nagrinėtini smurtinių nusikaltimų prevencijos klausimai. Siekiant nepažeisti nustatytų magistro darbo apimties reikalavimų, darbe nesigilinta į smurtinio nusikalstamumo priežastis.

Magistro darbo tyrimo dalykas pasirinktas, atsižvelgiant į ankstesnius mokslininkų darbus. Smurtiniai nusikaltimai, juos padarę asmenys (tarp jų ir nepilnamečiai) domino daugelį kriminologijos bei baudžiamosios teisės mokslininkų – G. Babachinaite, L. Bluvšteiną, A. Dapšį, A. Drakšienę, R. Drakšą, A. Jatkevičių, V. Kudriavcevą, I. Michailovič, J. Nocių, S. Abelcevą, O. Fedosiuk ir kt. Daugelis mokslininkų smurtiniais nusikaltimais įvardija tiek nusikaltimus prieš asmenį, tiek nusikaltimus, kurių siekis yra asmens nuosavybės užvaldymas, panaudojant smurtą. Darbo temos platumas bei magistro darbo apimties reikalavimai paskatino susiaurinti tyrinėjimo dalyką, pasirenkant nagrinėjimo objektu ne visus Lietuvos Respublikos baudžiamajame kodekse įtvirtintus smurtinius nusikaltimus, o tik, anot teisės mokslininkų, “klasikinius”, ir, mano nuomone, pačius pavojingiausius žmogui: nužudymus, sunkius sveikatos sutrikdymus bei išžaginimus.

Tyrinėjant magistro darbo dalyką ir siekiant darbo tikslo, pasitelkiamas statistinis, lyginamasis bei loginis - sisteminis mokslo tyrimo metodai. Statistinis metodas naudotas, tiriant smurtinių nusikaltimų kiekybinius, kokybinius rodiklius bei analizuojant jų dinamiką. Lyginamasis metodas naudotas, lyginant įvairių mokslininkų gvildentus smurtinio nusikalstamumo aspektus. Loginio - sisteminio metodo pagalba yra analizuota smurtinių nusikaltimų prevencija bendro nusikalstamumo prevencijos kontekste.

³ VALICKAS, G. *Psichologinės asocialaus elgesio ištakos*: monografija. Vilnius: LTA, 1997, p.26.

Rašant darbą naudotasi Lietuvos bei užsienio baudžiamosios teisės, kriminologijos, sociologijos, kai kurie klausimai teismo medicinos, kriminalistikos, psichiatrijos mokslo atstovų darbais: G. Babachinaitės, L. Bluvšteino, R. Drakšo, J. Gincman, J. Gilligano, A. Jatkevičiaus, V. Justickio, A. Liausėdo, I. Leliūgienės, B. Palavinskienės, A. Suslavičiaus, G. Valicko, G. Žukausko ir kitų. Kai kurie mokslininkai atskirai nagrinėjo nepilnamečių smurtinį nusikalstamumą: G. Babachinaitė, A. Jatkevičius, A. Drakšienė ir kt. Darbe naudotasi Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Senato nutarimais ir teismų praktikos apžvalgomis, praktine baudžiamųjų bylų medžiaga, M. Riomerio universiteto kriminologinių tyrimų medžiaga. Darbe nagrinėti bei sisteminti Informatikos ir ryšių departamento prie Lietuvos Respublikos Vidaus reikalų ministerijos statistiniai duomenys, Statistikos departamento prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės, Kalėjimų departamento prie Teisingumo ministerijos, Nusikaltimų prevencijos Lietuvoje centro tinklapyje skelbiamos statistinės informacijos duomenys.

I. Prievartos ir smurtinio nusikaltimo samprata

1. Prievartos samprata. Agresija

Smurtas žmoniją lydi kone visą jos egzistavimo laikotarpį. Nuo seno išgyvena tas, kuris stipresnis, kuris sugeba pasiekti tai, ko jam reikia. Vieniems tai pasiseka gražiuoju, kiti panaudoja tikslui įgyvendinti smurtą. Atrodytų, besivystant civilizacijai, kultūrai žmonės turėtų mažiau naudoti smurtą ir prievartą. Tačiau smurtas ir agresija plinta taip, kad mūsų pergyventas amžius tapo kruviniausiu per visą žmonijos istoriją – žmogžudysčių skaičiumi jis pralenkė visus ankstesnius amžius sudėtus kartu⁴. Šiuolaikiniame pasaulyje prievartos samprata yra labai plati ir įvairialypė. Čia patenka ir šeiminiis smurtas buityje, ir modernia technika aprūpinta prievarta tarpvalstybiniuose santykiuose⁵. Negana pražūtingų pasaulinių karų, žmonija ėmėsi klastingų teroro aktų. Visų šalių mokslininkai nagrinėja smurto atsiradimo priežastis. Gal per šimtmečius žmonėse susikaupė tiek nuosėdų, taip pakito moralinis genetiškai užprogramuotas kodas, kad situacija jau nebevaldoma? Juk pastaraisiais metais atrandami genetiniai žymenys, kurie gali būti nulėmę agresiją, smurtą, savižudybes⁶.

Taigi, kas tai yra smurtas, agresija, prievarta? Ar tai naikinantys save ir aplinkinius veiksniai, ar tai ta jėga, be kurios neapsieinama nei kariuomenėje, nei sporte, nei kasdieniniame gyvenime? Norint išlikti, išgyventi reikia kovoti, būti agresyviu, o norint nugalėti, reikia dar ir nemažai smurto⁷. Smurtas – tai ne vien tik blogoji medalio pusė. Kai kuriais atvejais jis tampa neišvengiamu. Apibūdinti agresiją, kaip smurto sudedamąją dalį, nėra lengva. Agresija - kriminologijoje suprantama kaip užpuolimas, priešiškas elgesys. Psichologijoje - žmogaus reakcija į tikrą ar tariamą grėsmę, kilus konfliktui, pasireiškianti įžūliu pranašumo demontsravimu ar net jėgos vartojimu kito žmogaus ar grupės atžvilgiu. Tokio elgesio tikslas - pakenkti kitam žmogui psichologiškai ar netgi sužaloti jį fiziškai, todėl yra skiriama žodinė ir fizinė agresija⁸. Tai galima įvardinti kaip veiksmus, kurie kitam žmogui ar gyvūnui sukelia skausmą ar kitas žalingas pasekmes. Chirurgo veiksmų operacijos metu mes nevadinsime agresija, tačiau ginkluoto plėšiko šūviai, nors jis ir nepataikė į savo auką, jau laikytini agresija. Teisėtas, neturintis nukrypimų žmogaus elgesys negali būti laikomas agresija. Agresija – tai veiksmai, kurie atliekami prieš kito žmogaus valią, kuriais yra siekiama sąmoningai pakenkti kitam žmogui. Šūvis, nors ir nepasiekęs tikslo, bus

⁴ GILLIGAN, J. *Smurto prevencija*. Vilnius: Eugrimas, 2002, p.7.

⁵ *Насильственная преступность*. Под ред. КУДРЯВЦЕВА, В.Н.; НАУМОВА, А.В. Москва: Спарк, 1997, с.6.

⁶ ŽUKAUSKAS, G.P. Apie agresiją, smurtą ir jų teisinius medicininius aspektus. In *Teisiniai mediciniai smurto aspektai*: monografija. Vilnius: LTU Leidybos centras, 2002, p.5.

⁷ *Ibid.*, p.6.

⁸ *Namų advokatas*. Vilnius: TIC, 2002, p.23.

laikomas agresija, nes juo buvo siekiama pakenkti kitam žmogui⁹. Apibendrinant išskirtini tokie agresijos požymiai: tai yra priešiškas elgesys, puolimas, sąmoningai nukreiptas prieš kitą individą, turint tikslą sukelti fizinį ar psichologinį diskomfortą, norint jam pakenkti.

Kiti mokslininkai apibūdina agresiją kaip vieną iš galimų žmogaus elgesio strategijų. Agresija jie vadina universalią gynybinę reakciją į mėginimą pakeisti gyvenimo būdą arba susiformavusią pasaulėžiūrą. Jei koks nors veiksmas sukėlė agresiją, jis viršijo mūsų saviindikacijos ribas. Agresija yra tokia jėga, kuri destabilizuoja stabilią sistemą arba nestabilią sistemą priverčia vienaip ar kitaip rutuliotis¹⁰. Kriminologijoje agresyvaus elgesio analizė padeda paaiškinti tokių smurtinių nusikaltimų, kaip nužudymas, kūno sužalojimas ir kt. priežastis. Agresija gali būti grupinė. Nusikaltėlių grupės agresijos negalima laikyti atskirų individų agresijų suma. Nusikaltėlių grupė – tai kolektyvinis agresorius, ir grupinė agresija, kilusi iš atskirų individų agresijų, įgyja visai naują kokybę. Kriminalinė grupė gali visiškai pakeisti asmenybę: bailį padaryti drąsuoliu, drąsų - atsargiu, jautrų - žiauriu, neryžtingą - ryžtingu. Grupės „veidas“, jos agresyvumas priklauso nuo lyderių pozicijų¹¹.

Dauguma autorių, kalbėdami apie agresiją, atsižvelgia į du pagrindinius kriterijus – žmogaus ketinimus ir jo veiksmų pasekmes. Antai, tobulėjant visuomenei, vis daugiau kalbama apie tai, kad vaikus auklėjant būtina vengti fizinių bausmių. Tačiau neretai to išvengti nepavyksta. Bet juk tėvas, bausdamas už blogą poelgį ir lupdamas vaiką, nesiekia jo užmušti. Nors ir nėra šiuo atveju tiesioginio ketinimo, tačiau tokios pasekmės yra tikėtinos. Apibendrinant galima teigti, kad agresija yra toks individo elgesys, kuris yra nukreiptas prieš kitą žmogų, gyvą būtybę arba negyvą objektą, kuriuo siekiama sukelti diskomfortą, skausmą arba padaryti kokią nors kitą žalą¹². Agresija išreiškiama prievartos būdu.

Kriminologinėje literatūroje aptinkamos tokios pagrindinės agresijos formos: (a) impulsyvi agresija, kuri kyla, kai žmogus patiria frustraciją¹³, kai jam kas nors grasina. Ji pasireiškia netikėtose, neįprastose situacijose, kai žmogus yra stipriai susijaudinęs ir išgyvena neigiamas emocijas; (b) instrumentinė agresija, kuria siekiama ne tik padaryti žalą aukai, bet ir pasiekti kitų tikslų, pvz. užpulti praeivį gatvėje, siekiant atimti jo rankinę; (c) priešiška - piktybinė agresija, kuria individas patiria malonumą, sąmoningai sukeldamas aukai skausmą. Prievarta

⁹ SUSLAVIČIUS, A.; VALICKAS, G. *Socialinė psichologija teisėtvarkos darbuotojams*. Vilnius: LTU, 1999, p.110.

¹⁰ LIAUSĖDAS, A. Į agresyvų ir smurtinį elgesį linkusių individų diagnostika ir gydymas. In *Teisiniai medicininiai smurto aspektai: monografija*. Vilnius: LTU leidybos centras, 2002, p.103.

¹¹ Namų advokatas. Vilnius: TIC, 2002, p.24.

¹² *Cit. op.* 9, p.111.

¹³ Frustracija (*lot.frustratio*- apvylimas) – nemaloni įtempta psichinė būseną, kurią sukelia objektyviai neįveikiami arba įsivaizduojami sunkumai, trukdantys pasiekti tikslą, patenkinti poreikį ir dažniausiai kyla nerandant priemonių tikslui pasiekti...praradus psitikėjimą, po nesėkmės, konflikto [VAITKEVIČIŪTĖ, V. *Tarptautinių žodžių žodynas*. Vilnius: Žodynas, 2001, p.316.]

ir smurtas yra savitiksliai: agresorius neturi tikslo, išskyrus siekį sukelti skausmą ir diskomfortą¹⁴.

Įvairūs autoriai bandė aiškinti agresijos atsiradimo priežastis: S. Freudas išskyrė instinktų teoriją, pagal kurią žmogaus prigimtyje slypintis agresyvumas lemia tai, kad tam tikromis aplinkybėmis jis pasireiškia stichiškai; K. Lorenzas priėjo išvadą, kad agresija yra įgimta, žmogus neturi pavojingo natūralaus ginklo (aštrių nagų, dantų), todėl ir nesusiformavo agresiją slopinantys mechanizmai, kurie trukdo visiems „profesionaliems“ plėšrūnams naudoti natūralius ginklus prieš savo rūšies atstovus. Frustracijos teorija sako, kad agresija yra frustracijos pasekmė, kai žmogus negali siekti trokštamo tikslo. Didėjant frustracijai, stiprėja ir agresyvaus elgesio stimuliacija. A. Bandura teigia, kad agresija yra specifinė socialinio elgesio forma, kuri yra išmokstama ir naudojama lygiai taip pat, kaip ir kitos socialinio elgesio formos¹⁵. Agresija – tai išgyvenimo priemonė; žmogaus evoliucijos eigoje ji ne silpsta, bet įgauna prievartos požymių, siekiant individo asmens statuso, prestižo, geresnių pozicijų visuomenėje įtvirtinimo¹⁶. L. R. Huesmanno agresijos teorija kalba apie tai, kad žmogaus elgesį reguliuoja tam tikri scenarijai, kurių išmokstama ankstyvųjų asmenybės raidos stadijų metu. Vaikai greičiausiai užkoduoja ir įsimena tokius elgesio scenarijus, kurie modeliui užtikrina pozityvias pasekmes, kuo nors išsiskiria bei yra susiję su ryškiais orientuojančiais stimulais¹⁷.

Be minėtų mokslininkų teorijų, pastebėtina, kad žiniasklaidos indėlis asmenybės socializacijos procese yra labai svarus. Technologijų amžiuje, kuomet kompiuteriai ir televizoriai užvaldė žmones ir bando užgožti knygas, teatrą, žmogus yra kemšamas įvairių elgesio modelių. Vaikai nuo mažų dienų gali stebėti per televizorių rodomus užpuolimus, muštynes, kankinimus, žudymus. Daugelis mokslininkų daro išvadą, kad agresyvaus, smurtinio pobūdžio informacija padidina įvairaus amžiaus žiūrovų agresyvumą¹⁸. Siekiant nustatyti smurtinių televizijos laidų poveikį asmenybės elgesiui, buvo atlikta daug įvairių tyrimų¹⁹, kurie rodo, kad agresyvaus turinio filmų žiūrėjimas skatina vaikų agresyvumo padidėjimą, o nesmurtinės televizijos programos tokių pokyčių nesukelia²⁰. Smurtą, kaip ir bet kurį elgesį ar bet kurią ligą, lemia daugybė priežasčių. Jis yra įvairių biologinių, psichologinių bei socialinių veiksnių sąveikos rezultatas. Tie veiksniai lemia individo elgesį tam tikromis gyvenimo aplinkybėmis. Kuomet jo elgesys nukrypsta nuo visuotinai

¹⁴ SUSLAVIČIUS, A.; VALICKAS, G. *Socialinė psichologija teisėtvarkos darbuotojams*. Vilnius: LTU, 1999, p.112.

¹⁵ *Ibid.*, p.124.

¹⁶ КУДРЯВЦЕВ, В.Н. *Криминология*. Москва: Юрист, 2005, с.426.

¹⁷ *Cit. op.* 15, p.135.

¹⁸ *Ibid.*, p.138.

¹⁹ ZAKS, J. Smurto žiniasklaidoje poveikis nepilnamečiams ir jo prevencija: magistro baigiamasis darbas. Vilnius: M. Romerio universitetas, 2005.

²⁰ VALICKAS, G. *Psichologinės asocialaus elgesio ištakos*: monografija. Vilnius: LTA, 1997, p.36.

pripažįstamų normų, jis tampa deviantiniu. Elgesio nukrypimai gali būti labai įvairūs ir pasireikšti nevienodu laipsniu. Tai atsispindi psichologinėje, pedagoginėje bei sociologinėje literatūroje (pvz. apibūdinant elgesio nukrypimus kaip asocialų, deviantinį, antivisuomeninį, nusikalstamą, kriminalinį, amoralų, delikventinį elgesį). Analizuojant elgesio nukrypimus, iškyla atskaitos taškas, arba normalaus elgesio išskyrimo problema, nes pagal tai, kaip bus apibūdinamas normalus elgesys, keisis ir elgesio nukrypimų supratimas²¹.

G.Valicko nuomone, asocialus elgesys – tai tokie poelgiai ar visuma poelgių, kurie pažeidžia konkrečioje socialinėje sruktūroje priimtas teisės, moralės normas ar egzistuojančias tradicijas ir papročius. Kyla klausimas, kokias asocialaus elgesio normas išskiria tyrinėtojai? Tai, kas vadinama asocialiu elgesiu, yra gana reliatyvus dalykas, todėl ne visos išskiriamos asocialaus elgesio formos yra visuotinai pripažįstamos. Daugelis autorių pripažįsta tam tikrą asocialaus elgesio branduolį – tai kriminaliniai nusikaltimai²². Kriminaliniai nusikaltimai išskirtini pagal pažeidžiamų normų tipą, kas yra svarbu išaiškinant tokį nepageidautiną elgesį bei taikant sankcijas. Už kriminaliniais nusikaltimais padarytus teisės pažeidimus numatyta laisvės atėmimo bausmė parodo įstatymų leidėjo įtvirtintų teisinių gėrių apsaugos reikšmingumą.

Kiekviena valstybė savo baudžiamuosiuose įstatymuose nustato tam tikrų teisinių gėrių apsaugą. Tokiu būdu visuomenė informuojama, koks elgesys yra leistinas, koks yra baustinas. Paprastas žmogus galvoja, kad leistina viskas, kas neuždrausta. Vadovaudamasis savo morale, įstatymų numatytais normomis jis modeliuoja ir savo personalinį elgesį. Kuomet jo elgesys turi tam tikrų nukrypimų nuo visuotinai pripažįstamų normų, jis įvardijamas nenormaliu. Baudžiamosios teisės požiūriu, ne bet koks elgesys yra nenormalus, o tik draudžiamas įstatymo. Įstatymas draudžia tam tikras prievartos atmainas, iš visų teisės draudžiamų prievartos atmainų išskiria tam tikrą jų dalį, pripažįsta jas itin pavojingomis ir numato už jas bausmes²³. Prievartos vartojimas teisėtą norą paverčia nusikalstamu sumanymu, o teisėtus veiksmus – nusikaltimu. Būtent prievarta normalų lytinį aktą paverčia išžaginiu, o normalų norą įsigyti daiktą – plėšikavimu²⁴.

Kodėl tam tikros prievartos rūšys yra kriminalizuojamos, tai priklauso nuo kiekvienos valstybės baudžiamosios politikos. Dažniausiai tai būdinga nusikaltimams žmogaus gyvybei, sveikatai, seksualinio apsisprendimo laisvei ir pan. V. Justickio teigimu, baudžiamasis įstatymas prievartą glaudžiai sieja su nužudymu, kūno sužalojimu, nusikalstamu laisvės atėmimu, plėšimu, išžaginiu, kankinimu. Tačiau ne vien tik žmogaus gyvybė ir sveikata yra

²¹ VALICKAS, G. *Psichologinės asocialaus elgesio ištakos*: monografija. Vilnius: LTA, 1997, p.7-8.

²² *Ibid.*, p. 11.

²³ JUSTICKIS, V. *Kriminologija*: vadovėlis. Vilnius: LTU Leidybos centras, 2001.lt, p.411.

²⁴ *Ibid.*, p.412.

kriminalizuotos prievartos panaudojimo atvejų objektai. Teisinės vertybės, kurioms prievarta kelia pavojų, taip pat yra asmens kūno neliečiamybė, visuomeninė tvarka, nuosavybė, ekonominiai santykiai ir kt. Su prievarta susiję nusikaltimai sudaro nemažą dalį visų nusikaltimų, apibrėžtų baudžiamajame kodekse.

2. Smurtinio nusikaltimo samprata

Norint suvokti, kas yra smurtinis nusikaltimas, būtina išsiaiškinti du dalykus: (1) kas yra nusikaltimas bendrąja prasme; (2) koks nusikaltimas yra smurtinis.

Kaip teigia amerikiečių mokslininkas V. Foksas, nusikaltimas – tai socialinės patologijos rodiklis²⁵, kuris svarbus tuo, kad nurodo individui jo elgesio socialinės kontrolės ribas; tai teisės pripažįstamas socialinės ar asmeninės patologijos simptomas, kuomet individas padaro žalos visuomenės nariams²⁶. Normaliai funkcionuojančioje visuomenėje santykius tarp žmonių sieja harmonija. Kiekvienas individas laisvas pasirinkti savo elgesį. Kodėl nusikalstama, nėra lengva paaiškinti. Įstatymai apibrėžia tokį elgesį kaip nukrypstantį nuo normalaus tiek, kad jis kelia pavojų visuomenei, ir tai lemia teisinių priemonių panaudojimą²⁷. Įstatymų leidėjo prerogatyva priimti įstatymus ir juose įtvirtinti tam tikrus žmonių elgesio modelius, kurie priskirtini prie nusikalstamų veikų. Asmuo atsako pagal Lietuvos Respublikos baudžiamąjį kodeksą tik tuo atveju, jeigu jo padaryta veika buvo uždrausta baudžiamojo įstatymo, galiojusio nusikalstamos veikos²⁸ padarymo metu (BK 2 str. 1 d.). LR baudžiamojo kodekso 11 str. 1 d. įtvirtina, kad nusikaltimas yra pavojinga ir šiame kodekse uždrausta veika (veikimas ar neveikimas), už kurią numatyta laisvės atėmimo bausmė. Nusikalstamos veikos apibrėžimas yra reikšmingas dėl jame įtvirtintų nusikalstamos veikos požymių, kurių esant suteikiama teisė padarytą veiką laikyti nusikalstama²⁹. Baudžiamosios teisės požiūriu - veika yra žmogaus socialiai reikšmingas elgesys. Tačiau ne bet koks, o tik pavojingas elgesys bus pripažįstamas nusikalstamu. Būtent veikos pavojingumas yra tas kriterijus, kuris atskiria nusikaltimą nuo kitų veikų. Kaip teigia V. Piesliakas, nusikalstamos veikos pavojingumo pobūdį lemia įstatyme numatytų padarinių pobūdis, kaltės forma³⁰. Kaip matome, už šią veiką yra numatyta sankcija – laisvės atėmimas. Vadinas, nusikaltimas yra toks pavojingas visuomenei asmens elgesys, kurio neįmanoma

²⁵ ФОКС В. *Введение в криминологию*. Москва: Прогресс, 1985, с.21.

²⁶ *Ibid.*, p.281.

²⁷ *Cit.op.* 25, p.38.

²⁸ Terminas “nusikalstama veika” apima nusikaltimus ir baudžiamuosius nusižengimus. Iki naujojo LR BK, patvirtinto 2000 m. rugsėjo 26 d. įstatymu Nr. VIII-1968, įsigaliojimo 2003 m. gegužės 1 d. Lietuvoje visos nusikalstamos veikos buvo nusikaltimai, pagal naująjį BK nusikalstamos veikos skirstomos į nusikaltimus ir baudžiamuosius nusižengimus.

²⁹ PIESLIAKAS, V. *Lietuvos baudžiamoji teisė*: 1 knyga. Vilnius: Justitia, 2006, p.116.

³⁰ *Ibid.*

įvertinti kitomis priemonėmis, o būtina pasitelkti baudžiamąją teisę, kaip ultima ratio priemonę. Nusikaltimo pavojingumas yra objektyvi nusikaltimo savybė, kuri nepriklauso nei nuo įstatymų leidėjo, nei nuo asmenų, taikančių baudžiamosios teisės normas, valios. Įstatymų leidėjas tik privalo išskirti iš veikų tokias veikas, kurios yra pavojingos, ir tai įtvirtinti baudžiamajame įstatyme. Visuomeninių santykių raida lemia tai, kad vienos veikos, kurios buvo laikomos pavojingomis, praranda savo pavojingumą, o kitos veikos, kurios nebuvo pavojingos, pasidaro tokios³¹.

Tai kas tai yra smurtinis nusikaltimas? Įstatymų leidėjas kriminalizuoja veikas, kuriose yra naudojama prievarta, smurtas. Galima teigti, kad smurtinis nusikaltimas yra tokia nusikalstama veika, kurios metu yra panaudojama psichinė ar fizinė prievarta. Psichinė prievarta – grasinimai naudoti smurtą (pavyzdžiui nužudyti, atimti laisvę ir pan.), sunaikinti ar sugadinti turtą, paskleisti nepalankias žinias apie asmenį ar jo artimuosius, išgąsdinti. Fizinė prievarta – fizinis jėgos panaudojimas prieš žmogų, sukeltą skausmą ir kitus padarinius sveikatai ar gyvybei³². Bet koks pavojingas ir neteisėtas, tiesioginis ir išorinis poveikis žmogaus organizmui (gyvybei ir sveikatai), jo teisėms ir laisvėms; fizinės jėgos panaudojimas; poveikis žmogui, kuris sukelia jam skausmą ir atitinkamas pasekmes – taip smurtinį nusikaltimą apibrėžia S. Abelcevas.³³

Remiantis Lietuvos Respublikos smurtiniais nusikaltimais padarytos žalos kompensavimo įstatymu (2 str. 1 d.), smurtinis nusikaltimas - tai LR baudžiamajame kodekse numatyto apysunkio, sunkaus ar labai sunkaus nusikaltimo požymių turinti veika, kuria buvo tyčia atimta žmogaus gyvybė arba sunkiai ar nesunkiai sutrikdyta jo sveikata, arba pasikėsinta į žmogaus seksualinio apsisprendimo laisvę ar neliečiamumą³⁴.

Kriminologinėje literatūroje yra nuomonių, kad pagrindiniu tokių nusikaltimų jungiamuoju elementu yra smurtas prieš asmenį kaip priemonė, pasiekti tam tikram tikslui, sukeltą nukentėjusiam asmeniui skausmą. A. Jatkevičius savo disertacijoje „Smurtinis nepilnamečių nusikalstamumas“ išsamiai nagrinėjo smurtinius nusikaltimus bei pateikė tokį smurtinio nusikaltimo apibūdinimą: „Tai neteisėta tyčinė veika, nukreipta prieš kitą žmogų ir pasižyminti fiziniu ar psichiniu poveikiu jam“. Remiantis kriminologų nuomone, darytina išvada, kad smurtas naudojamas prieš asmenį siekiant jį pažeminti, išžaginti, pasityčioti.

A. Jatkevičius kriminologijos literatūroje aptinka tokius smurto požymius: (a) gėdingas, skriaudžiantis, neteisėtas ir savavališkas veiksmas; (b) veika, padaryta prieš kieno nors norą, laisvo valios išreiškimo paneigimas, svetimos valios primetimas; (c) vieno žmogaus

³¹ LR baudžiamojo kodekso komentaras. Bendroji dalis. Vilnius: TIC, 2004, p.93.

³² Ibid., p.327.

³³ АБЕЛЪЦЕВ, С.Н. *Личность преступника и проблемы криминального насилия*. Москва: Юнити- Закон и право, 2000, с.66.

³⁴ Smurtiniais nusikaltimais padarytos žalos kompensavimo įstatymas (V.Ž.2005, Nr.85-3140).

atliekamas veiksmas kito žmogaus atžvilgiu prieš pastarojo valią (norą); (d) neteisėtas jėgos panaudojimas, prievartinis, t.y. prieš kito asmens valią, poveikis jam; (e) agresija ir pan.³⁵

Darytina išvada, jog smurtaujant siekiama padaryti žalos fiziniam asmeniui, smurtas yra kryptingas veiksmas, siekiant tam tikro rezultato. Tuo pačiu tokių veikų objektas yra ne tik nukentėjusio asmens gyvybė, bet ir sveikata, seksualinis neliečiamumas³⁶. Kiti autoriai smurtą iškelia kaip smurtinių nusikaltimų tikslo pasiekimo būdą – plėšimo atveju, turto prievartavimo ir kt. A. Jatkevičius teigia, kad tokiu atveju smurtiniais nebūtų laikytini tokie nusikaltimai, kaip plėšimas ar turto prievartavimas, kurių pagrindinė motyvacija yra turtinė³⁷. Mano nuomone, tokie nusikaltimai taip pat laikytini smurtiniais, kadangi siekdamas turtinės naudos individas veikia visuotinai pavojingu būdu - panaudodamas smurtą, tuo sukeldamas pavojų nukentėjusio asmens gyvybei ir sveikatai. Smurtas yra nukreipiamas į asmenį, siekiant užvaldyti jo turta, o ne į daiktus, kurių nusikaltėlis siekia turėti, tai yra žala padaroma asmeniui, bet ne materialiam turtui. Nors ir neturėdamas tiesioginio tikslo smurtauti, kaltininkas smurtą naudoja kaip priemonę, kuri jam padeda įgyvendinti savo blogus ketinimus. Todėl vis dėlto reikėtų skirti savitikslių smurtą ir smurtą, kaip tikslo siekimo priemonę, tai yra „instrumentinį“ smurtą³⁸. Antai R.Šarapovas išskiria smurtinius nusikaltimus į dvi grupes³⁹: (1) tai tradiciniai smurtiniai nusikaltimai, turintys objektyvųjį ir subjektyvųjį požymius (turima omenyje smurtą kaip veiką prieš asmenį ir smurtą kaip priemonę tikslui pasiekti) – pvz. nužudymas, išžaginimas, sveikatos sutrikdymas; (2) netradiciniai smurtiniai nusikaltimai, nepasižymintys tradicine smurtine motyvacija – jų atveju smurtautojas neturi tikslo smurtauti – pvz. plėšimas, turto prievartavimas⁴⁰. Man artimiausia R. Šarapovo smurtinių nusikaltimų skirstymo koncepcija.

LR baudžiamasis įstatymas įtvirtina daug normų, kriminalizuojančių tam tikrus prievartos veiksmus. Pati prievarta, anot V. Justickio, nėra savarankiškas nusikaltimas. Baudžiamajame kodekse taip pavadinto nusikaltimo nerasime. Bet ji yra daugelio nusikaltimų sudėtinė dalis⁴¹. Vieni iš jų nukreipti prieš asmens gyvybę (BK 129 str. - nužudymas, BK 130 str. - nužudymas labai susijaudinus, BK 131 str. - naujagimio nužudymas, BK 133 str. - sukurstymas nusižudyti ar privedimas prie savižudybės), sveikatą (BK 135 str. - sunkus sveikatos sutrikdymas, BK 138 str. - nesunkus sveikatos sutrikdymas, BK 140 str. - fizinio

³⁵ JATKEVIČIUS, A. *Nepilnamečių smurtinio nusikalstamumo prevencija*: VU daktaro disertacija. Vilnius, 2003, p.13.

³⁶ *Криминология*. Под ред КОРОБЕЙНИКОВА, Б.В.; КУЗНЕЦОВОЙ, Н.Ф.; МИНЬКОВСКОГО, Г.М.. Москва: Юридическая литература, с.288.

³⁷ *Cit. op.* 35, p.16.

³⁸ *Namų advokatas*. Vilnius: TIC, 2002, p.774.

³⁹ *Cit. op.* 35, p.16.

⁴⁰ Šie nusikaltimai baudžiamosios teisės literatūroje laikomi nusikaltimais su dviem objektais: nuosavybe ir asmens sveikata (laisve).- Žr. ten pat.

⁴¹ JUSTICKIS, V. *Kriminologija: vadovėlis*. Vilnius: LTU leidybos centras, 2001.1t, p.411.

skausmo sukėlimas ar nežymus sveikatos sutrikdymas), kiti - pavojingi žmogaus sveikatai ir gyvybei (BK 143 str. - privertimas darytis neteisėtą abortą, BK 145 str. - grasinimas nužudyti ar sunkiai sutrikdyti žmogaus sveikatą arba žmogaus terorizavimas). Kiti nukreipti prieš žmogaus laisvę (BK 146 str. - neteisėtas laisvės atėmimas, BK 147 str. - prekyba žmonėmis, BK 147¹ str. - išnaudojimas priverstiniam darbui, BK 148 str. - žmogaus veiksmų laisvės varžymas), prieš žmogaus seksualinio apsisprendimo laisvę (BK 149 str. - išžaginimas, BK 150 str. - seksualinis prievartavimas, BK 151 str. - privertimas lytiškai santykiauti). Dar kiti nusikaltimai - asmens privataus gyvenimo neliečiamumui (BK 165 str. - neteisėtas asmens būsto neliečiamumo pažeidimas). Psichinė prievarta turės nusikalstamų požymių trukdant pasinaudoti rinkimų ar referendumo teise (BK 172 str.). Nusikaltimų objektu bus asmens nuosavybė plėšimo atveju (BK 180 str.), turto prievartavimo (BK 181 str.). Prievarta kriminalizuojama nusikaltimuose teisingumui, visuomenės saugumui ir t.t. Senajame BK buvusi smurtinė nusikaltimo sudėtis - chuliganizmas - pavirto į viešosios tvarkos pažeidimą naujajame BK (284 str.). Dabartiniame BK įtvirtinta minėta sudėtis nelaikytina smurtine, kadangi nevisada smurtas privalo būti nukreiptas prieš žmogų, inkriminuojant šitą straipsnį.

Kriminalinė prievarta yra reikšmingas nusikalstamos veikos elementas, padedantis atriboti vieną nusikalstamą veiką nuo kitos, pvz. sunkų sveikatos sutrikdymą (BK 135 str.) ir sunkų sveikatos sutrikdymą dėl neatsargumo (BK 137 str). Smurtas yra tas atribojantis kriterijus. Tokiu pat požymiu yra atribojama paprasta vagystė nuo plėšimo. Smurtas plėšimą padaro pavojingesne nusikalstama veika. Kriminologai ir baudžiamosios teisės mokslininkai pripažįsta, kad smurtas gali būti tiek fizinis, tiek psichologinis. Antai I. Leliūgienė aprašo ne vien fizinį smurtą, o taip pat ir psichologinį. Tuo pačiu smurto samprata praplečiama sąvoka „namų smurtas“, kuris šiuo metu tampa vis aktualesne problema. Terminas „namų smurtas“ reiškia emocinę, fizinę arba seksualinę prievartą, sąmoningai arba nesąmoningai įvykdytą šeimos narių atžvilgiu⁴². S. Abelcevas įvardina tiek fizinį, tiek psichinį smurtą, kuris yra ne tik grasinimai panaudoti fizinį smurtą, bet ir grasinimai sunaikinti ar sugadinti turta, panaudoti ginklą, paskleisti nukentėjusiam nepalankias žinias, šantažas, išgąsdinimas⁴³.

Kiekvienos kriminalinės justicijos požiūriu reikšmingos veikos tyrimas pradedamas nuo įstatymo aiškinimo. Jei nustatoma, kad vienas asmuo kitam sudavė per galvą kumščiu ir šis vėliau mirė - akivaizdi smurtinė mirtis⁴⁴. Tik išsiaiškinus, kokią ar kokias kaltės formas numato įstatymas, galima imtis praktinės veiklos įrodinėti kaltės formą konkrečioje tiriamoje byloje.

⁴² LELIŪGIENĖ, I. *Žmogus ir socialinė aplinka*. Kaunas: Technologija, 1997, p.138.

⁴³ АБЕЛЬЦЕВ, С.Н. *Личность преступника и проблемы криминального насилия*. Москва: ЮНИТИ- Закон и право, 2000, с.23; A.Jatkevičius. *Nepilnamečių smurtinio nusikalstamumo prevencija*: VU daktaro disertacija. Vilnius, 2003, p.15.

⁴⁴ JUSTICKIS, V. *Kriminologija: vadovėlis*. Vilnius: LTU leidybos centras, 2001.lt, p.411.

Norint nuteisti žmogų už nužudymą pagal BK 129 str., nepakanka, kad jis suvoktų abstraktų daromos veikos pavojingumą. Anot V. Piesliako, būtina detalizuoti tyčią, išsiaiškinti, kokį tyčios psichinio santykio turinį numato įstatymų leidėjas nužudymo sudėtyje. Kadangi kaltė – tai psichinis santykis su objektyviaisiais nusikalstamos veikos požymiais, juos išsiaiškinus daroma išvada, kad tyčios turinys BK 129 straipsnyje yra toks: asmuo suvokia, kad daro veiką, pavojingą kito asmens gyvybei, numato, kad atims kitam asmeniui gyvybę ir nori ją atimti ar sąmoningai leidžia kilti tokiems padariniams⁴⁵.

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Senatas nutarime Nr. 49 „Dėl teismų praktikos išžaginimo ir seksualinio prievartavimo baudžiamosiose bylose“ aiškina, kad „išžaginimas ir seksualinis prievartavimas yra nusikalstamos veikos tik padarius jas tiesiogine tyčia. Išžaginimas ir seksualinis prievartavimas suponuoja kaltininko suvokimą, kad jis lytiškai santykiauja ar tenkina lytinę aistrą su nukentėjusiuoju prieš jo valią, pasipriešinimui įveikti panaudojęs fizinį smurtą, grasinimus tuoj pat jį panaudoti ar kitaip atimdamas galimybę priešintis arba pasinaudojęs bejėgiška nukentėjusiojo būkle, ir nori tokių lytinių santykių ar lytinės aistros tenkinimo⁴⁶“.

Darytina išvada, kad smurtinė veika negali būti netyčinė. Smurtą sąlygoja prievartiniai veiksmai, nukreipti prieš nukentėjusį asmenį, siekiant tam tikro tikslo. Tikslas gali būti siekiant materialinės naudos, arba sukelti asmeniui skausmą, kančias, pasityčioti iš jo, atimti jam laisvę, galimybę judėti, sutrukdyti jam atlikti savo pareigas ir pan. Kaltininko suvokimas, kad jis veikia prieš kito asmens valią, sudaro kaltės turinį. Kaltė yra pagrindinis subjektyvusis nusikalstamos veikos sudėties požymis. Kaltė baudžiamosios teisės teorijoje – tai asmens, padariusio pavojingą veiką, vidinis (psichinis) santykis su objektyviais nusikalstamos veikos sudėties požymiais. Ji – būtinoji kiekvienos nusikalstamos veikos sudėties dalis, todėl turi būti įrodinėjama kiekvienoje baudžiamajoje byloje⁴⁷. A. Jatkevičius vienu iš smurtinio nusikaltimo požymių išskiria tyčią - kaip kaltės išraiškos formą. Smurtas negali būti neatsargus. Pagal savo prievartinę prigimtį, smurtas yra tik tyčinis veiksmas.

Bet kuris valingas žmogaus veiksmas neįmanomas be asmens intelektualaus įvertinimo bei būdų, kuriais gali būti pasiektas norimas rezultatas⁴⁸. BK 15 str. įtvirtinta tiesioginės ir netiesioginės tyčios samprata. Abi tyčios rūšis vienija tas pats intelektualusis momentas – asmens suvokimas daromos nusikalstamos veikos, o skiria jas valinis momentas - psichinio santykio su baudžiamajame įstatyme numatytų padarinių kilimu ypatumai⁴⁹. Esant

⁴⁵ PIESLIAKAS, V. *Lietuvos baudžiamoji teisė*. 1 knyga. Vilnius: Justitia, 2006, p.340.

⁴⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Senato 2004 m. gruodžio 30 d. nutarimas Nr. 49 Dėl teismų praktikos išžaginimo ir seksualinio prievartavimo baudžiamosiose bylose.

⁴⁷ *Cit. op.* 45, p.336.

⁴⁸ PAVILONIS, V.; ŠVEDAS, G.; ABRAMAVIČIUS, A. ir kt. *Baudžiamoji teisė: bendroji dalis*. Vilnius: Eugrimas, 2001, p.204

⁴⁹ *Cit. op.* 45, p.344.

netiesioginei tyčiai asmuo suvokia daromos nusikalstamos veikos pavojingą pobūdį, numato pavojingų padarinių kilimą ir nors nenori tų padarinių, tačiau sąmoningai leidžia jiems kilti (BK 15 str. 3 d.). Kvalifikuojant smurtinius nusikaltimus, tyčios rūšis reikšmės neturi, kadangi netiesioginės tyčios kaltė numato absoliutų abejingumą galimų padarinių atžvilgiu⁵⁰. Antai, Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Senato nutarime Nr. 46 „Dėl teismų praktikos nusikaltimų žmogaus gyvybei bylose“ išaiškinta, kad nužudymas yra padarytas netiesiogine tyčia, jei kaltininkas suprato, kad savo veika kėsina į kito žmogaus gyvybę, numatė, kad gali atimti gyvybę kitam žmogui, ir, nors ir nenorėjo atimti gyvybės, bet sąmoningai leido tokiems padariniams atsirasti. Sąmoningas leidimas padariniams atsirasti netiesioginės tyčios atveju reiškia kaltininko abejingumą galimam kito žmogaus gyvybės atėmimui⁵¹.

Kriminologinėje literatūroje yra išskiriamas smurto, kaip nusikaltimo požymio, neteisėtumas: neteisėtas jėgos panaudojimas, prievartinis, tai yra vykdomas prieš kito asmens valią, poveikis jam; tikslingas, socialiai sąlygotas neteisėtas vieno žmogaus fizinis poveikis kitam žmogui, padarantis jam fizinės, psichinės ar socialinės žalos; tyčinis neteisėtas fizinės žalos padarymas kitam žmogui prieš jo valią ar nepaisant jo valios⁵². Nebus nusikalstamas smurtas, jeigu jėga bus panaudota teisėtai, pvz. būtiniosios ginties atveju (BK 28 str.), būtinojo reikalingumo (BK 31 str.), asmens, padariusio nusikalstamą veiką, sulaikymo atveju (BK 29 str.). Tai - baudžiamąją atsakomybę šalinančios aplinkybės.

A. Jatkevičius teigia, kad smurtas turi būti nukreiptas į nusikaltimo aukos kūno fizinį ar psichologinį vientisumą. Mano nuomone, ne tik į asmens kūno vientisumą, bet ir jei tas vientisumas yra pažeidžiamas, siekiant užvaldyti tam asmeniui priklausantį turtą, ar kitu savanaudišku tikslu. Smurtinėmis nelaikomos veikos, kuriomis tiesiogiai kėsinamasi į svetimą turtą ar gyvūnus. Tai jau kitų nusikaltimų požymiai. Autoagresija baudžiamosios teisės doktrinoje ir kriminologijoje smurtu taip pat nėra laikoma.

Kriminologinėje literatūroje yra aprašomi tiek pavienių individų kriminaliniai nusikaltimai, tiek asocialių grupių veikla. Smurtas asocialių grupių nariams leidžia įgyvendinti jiems svarbius tikslus. Dėl to asocialiose grupėse yra sukuriama smurto atmosfera, ir egzistuoja lūkesčiai, kad jų nariai visada turi būti pasirengę naudoti jėgą ir dalyvauti vykdant smurto aktus. Smurto pasireiškimą dar gali sustiprinti tai, kad prie asocialių grupių prisijungia agresyvesni individai, kurie jau turi sukaupę nemažą smurto ir jėgos naudojimo patirtį⁵³.

Apibendrinant kriminologinę literatūrą darytina išvada, kad smurtinis nusikaltimas yra neteisėta tyčinė veika, nukreipta prieš kitą žmogų ir pasižyminti fiziniu arba psichiniu

⁵⁰ PIESLIAKAS, V. *Lietuvos baudžiamoji teisė*. 1 knyga. Vilnius: Justitia, 2006, p.358.

⁵¹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Senato 2004 m. birželio 18 d. nutarimas Nr.46 „Dėl teismų praktikos nusikaltimų žmogaus gyvybei bylose“

⁵² JATKEVIČIUS, A. *Nepilnamečių smurtinio nusikalstamumo prevencija*: VU daktaro disertacija. Vilnius, 2003, p.13.

⁵³ SINKEVIČIUS, A.; VALICKAS, G. *Socialinė psichologija teisėtvarkos darbuotojams*. Vilnius: LTA, 1999, p.246.

poveikiu jam⁵⁴. Smurtiniais nusikaltimais padaroma žala pačiam brangiausiajam žmogaus turtui - gyvybei, sveikatai, seksualinio apsisprendimo laisvei. Sunkiausias ir pavojingiausias nusikaltimas žmogui yra nužudymas. LR Konstitucijos 18 str. įtvirtinta, kad žmogaus teisės ir laisvės yra prigimtinės. Svarbiausia prigimtinė žmogaus teisė yra teisė į gyvybę. Be šios teisės nėra ir kitų žmogaus teisių, nes atėmus gyvybę nelieka žmogaus, kaip teisių subjekto⁵⁵. Daugelį metų už kvalifikuotą nužudymą, kaip patį pavojingiausią nusikaltimą žmogui, Lietuvoje buvo skiriama mirties bausmė. Tačiau mirties bausmė yra fizinis žmogaus sunaikinimas, ją paskyrus ir įvykdžius nebelieka žmogaus, pažeidžiama jo (žmogžudžio) prigimtinė teisė į gyvybę. Manychiau, kad už padarytą žalą atlyginti tuo pačiu - netaikytinas principas. Aukos jau neprikelsi, bet ir žmogžudžio mirtis nesuteiks reparacijos. Baudžiamojoje teisėje pabrėžiama, kad bausmės griežtumas (nubaudimo laipsnis) turi atitikti padaryto nusikaltimo pobūdį ir pavojingumo laipsnį, nusikaltėlio asmenybę, bylos aplinkybes, kurios lengvina ar sunkina atsakomybę. Kriminaline bausme yra siekiama paveikti nusikaltimą padariusį asmenį, kad jis nebepadarytų naujų nusikaltimų, pataisyti nusikaltėlių, daryti poveikį kitiems visuomenės nariams, kad jie nenusikalstų⁵⁶. Mirties bausmė yra fizinis nuteisto žmogaus sunaikinimas, gyvybės atėmimas nepriklausomai nuo to, koku būdu tai daroma: sušaudant, pakariant, suleidžiant mirtiną vaistų dozę ar kt. Šiuo atveju vertėtų prisiminti klasikinės baudžiamosios teisės pradininką Č. Bekariją, kuris daugiau kaip prieš du šimtmečius teigė, kad žiaurios bausmės daro žiauresnę pačią visuomenę. Paskyrus mirties bausmę ir ją įvykdžius, žmogaus gyvybės nebelieka. Kartu paneigiama ir šio žmogaus prigimtinė teisė į gyvybę, kurią gina Konstitucijos norma⁵⁷. Konstitucinio Teismo 1998 m. gruodžio 9 d. nutarimo pasekoje Lietuvoje buvo panaikinta mirties bausmė⁵⁸. 1998 m. gruodžio 21 d. LR Seimas priėmė kelių BK straipsnių, tarp jų ir 105 str., pakeitimo įstatymą, kuriame už tyčinį nužudymą sunkinančiomis aplinkybėmis buvo numatytas laisvės atėmimas nuo 10 iki 20 metų arba laisvės atėmimas iki gyvos galvos⁵⁹. Pagal dabar galiojantį BK 129 str. už nužudymą paskirta griežčiausia bausmė gali būti laisvės atėmimas iki gyvos galvos. Šia bausme 2006 m. nuteisti 96 asmenys⁶⁰.

⁵⁴ JATKEVIČIUS, A. *Nepilnamečių smurtinio nusikalstamumo prevencija*: VU daktaro disertacija. Vilnius, 2003, p.16.

⁵⁵ DRAKŠAS, R. *Mirties bausmė: situacija ir perspektyvos*: monografija. Vilnius: Eugrimas, 2002, p.9.

⁵⁶ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1998 m. gruodžio 9 d. nutarimas Dėl Baudžiamojo kodekso 105 straipsnio sankcijoje numatytos mirties bausmės [Skelbta: *Valstybės žinios*, 1998-12-11, Nr. 109-3004].

⁵⁷ *Ibid.*

⁵⁸ Šiuo metu 60 pasaulio valstybių mirties bausmė yra panaikinta, 15 valstybių baudžiamieji įstatymai numato mirties bausmę tik esant išskirtinėms sąlygoms, pavyzdžiui, karo metu, 26 šalyse ji nevykdoma, nors įstatymiškai ir nepanaikinta, o 95 valstybėse vis dar yra numatyta už tam tikrus nusikaltimus [DRAKŠAS, R. *Mirties bausmė: situacija ir perspektyvos*: monografija. Vilnius: Eugrimas, 2002, p.77].

⁵⁹ DRAKŠAS, R. *Mirties bausmė: situacija ir perspektyvos*: monografija. Vilnius: Eugrimas, 2002, p.10; 75.

⁶⁰ Kalėjų departamento prie Teisingumo ministerijos statistiniai duomenys. Prieiga per internetą: <http://www.nplc.lt:8000/asis/images/tempImages/tmp_trumpalaikis_failas_Duomenys40785.html>

II. Smurtinių nusikaltimų kriminologinė charakteristika

1. Nusikalstamumo samprata ir pagrindinės tendencijos

Magistro darbo tikslas – kriminologinė smurtinių nusikaltimų analizė – įgalina išsamiau panagrinėti nusikalstamumo, įskaitant ir smurtinius nusikaltimus, tendencijas Lietuvoje. Kai kurie darbo aspektai – smurtas šeimoje, prieš vaikus – ypač aktualūs šiandienai. Darbe aptariami smurtinio nusikalstamumo pokyčiai, palyginant Lietuvos nusikalstamumo statistinius duomenis su kitomis valstybėmis, tame tarpe ir Baltijos kaimynėmis – Latvija, Estija.

Siekiant atskleisti smurtinių nusikaltimų kriminologinę charakteristiką, būtina išsiaiškinti nusikalstamumo sampratą. Kriminologija tyrinėja nusikalstamumą ir visuomenės reakcijas į jį, atlieka integruojantį vaidmenį, apibendrina kitų mokslų tyrimus bei išvadas, ir pateikia bendrąjį nusikalstamumo bei su juo susijusių reiškinių vaizdą⁶¹. J. Bluvšteino nuomone, kriminologiją domina nusikalstamumas, o nusikalstamumą moksliskai tirti būtina, nes nusikalstamumas – tai blogis, kurio padarinius patiria labai didelė visuomenės dalis⁶². Anot E. Durkheimio, nusikalstamumas egzistuoja kiekvienoje visuomenėje, jis yra normalus bei būtinas, nors ir nepageidautinas reiškinys. Tai - svarbus liaudies medicinos veiksnys, integruojantis sveikos visuomenės visumą⁶³.

Kriminologinėje literatūroje galima rasti daugybę įvairių apibrėžimų, nusakančių, kas tai yra nusikalstamumas. Vieni autoriai teigia, kad tai yra procesas, kurį sudaro visuma įstatymo baudžiamų veikų, padarytų tam tikroje valstybėje ar regione per tam tikrą laikotarpį⁶⁴. V. Kudriavcevas nusikalstamumą įvardija kaip tipišką stichinį socialinį procesą, sąlygotą istorinių veiksnių⁶⁵. V. Foksas sako, kad tai šalutinis civilizacijos produktas⁶⁶. Pagal V. Justickį, nusikalstamumas – tai visuma nusikaltimų, kurie tam tikru laikotarpiu padaromi tam tikroje visuomenėje⁶⁷. A. Čepas nusikalstamumą apibrėžia kaip masiškai paplitusį, istoriškai kintantį socialinį reiškinį, turintį antagonistinį, teisinį, kriminalinį pobūdį ir susidarantį iš nusikaltimų, matomų tam tikrose valstybėse ar jų dalyse, padarytų per tam tikrą laiką, visumos⁶⁸. Kaip beįvardinsim nusikalstamumą, aišku, kad tai yra socialinis reiškinys,

⁶¹ JUSTICKIS, V. *Kriminologija*: vadovėlis. Vilnius: LTU Leidybos centras, 2001.lt, p.16.

⁶² BLUVŠTEINAS, J.; BIELIŪNAS, E.; JUSTICKIS, V. ir kt. *Kriminologija*. Vilnius: Pradai, 1994, p.5.

⁶³ DRAKŠAS, R. *Svarbesni nepilnamečių baudžiamosios atsakomybės klausimai*. Vilnius: Eugrimas, 2005, p.10.

⁶⁴ *Cit. op.* 62, p.37.

⁶⁵ *Криминалогия*. Под ред. В.Н.КУДРЯВЦЕВА. Москва: Юридическая литература, 1976, с.14.

⁶⁶ ФОКС В. *Введение в криминологию*. Москва: Прогресс, 1985, с.19.

⁶⁷ *Cit. op.* 61, p.10.

⁶⁸ PAVILONIS, V.; ŠVEDAS, G.; ABRAMAVIČIUS, A. ir kt. *Baudžiamoji teisė*: vadovėlis. Vilnius: Eugrimas, 2001, p.134.

egzistuojantis nepriklausomai nuo mūsų valios. Nusikaltimus daro visuomenės nariai, jie yra nukreipti prieš visuomenę, ir atskiri individai ar valstybė nepajėgūs išseleminuoti šio reiškinių iš visuomenės gyvenimo. J. Bluvšteino nuomone – kiekvienas atskiras nusikaltimas yra atsitiktinis reiškinys, nes jis galėjo ir neįvykti, o nusikalstamumas, priešingai, yra neišvengiamas. Nėra jokios galimybės tiksliai nuspėti, ar koks nors konkretus asmuo padarys nusikaltimą. Kalbėdami apie nusikalstamumą mes tikrai galime pasakyti, kad jis tikrai egzistuos, kol egzistuoja žmonija.

Viena didžiausių problemų visame pasaulyje – šeiminių smurtas. Beveik visais atvejais šeiminių smurto aukomis tampa moterys (ir) ar vaikai. Pastaruoju metu tenka vis dažniau išgirsti apie smurto protrūkius šeimose. Neretai kviečiami teisėsaugos pareigūnai net nesiteikia atvykti pagal iškvietimą, jeigu vyksta „buitinis konfliktas“, tačiau didelio rezonanso sulaukia prievartos panaudojimas prieš vaikus, ypač seksualinis mažamečių vaikų tvirkinimas⁶⁹. Aktualu akcentuoti, kad moterų patirtas smurtas šeimose paprastai susijęs ir su pačių moterų nenoru kelti privataus kaltinimo bylas. Moterims, patyrusioms fizinį smurtą, dažniausiai konstatuojami lengvi kūno sužalojimai, nesukėlę arba sukėlę trumpalaikius sveikatos sutrikimus. LR įstatymai numato, jog baudžiamosios bylos pagal šiuos straipsnius keliamos tik tokiais atvejais, kai yra nukentėjusiojo (nukentėjusiosios) skundas ar pareiškimas. Praktikoje tokios bylos vadinamos privataus kaltinimo bylomis. Deja, šeiminių smurto atveju, susiduriame su labai rimta problema. Moterys neretai bijo kreiptis pagalbos į teisėsaugos institucijas, nes šiuo atveju reikia lyg ir pačioms rodyti iniciatyvą, kad smurtautojas būtų nubaustas⁷⁰. Moteris patiria smurtą ir šeimose, ir visuomenėje. Šeimose moters patiriamo smurto priežastys yra alkoholis, neretai ir šeimos tradicijos, auklėjimo papročiai. Tačiau be patiriamo fizinio smurto, neretai moterys patiria ir lytinį smurtą⁷¹. Nužudymai, sunkūs sveikatos sutrikdymai ir išžaginimai yra patys sunkiausi nusikaltimai žmogui. Išžaginimas šeimose - tai dvigubai didesnis skausmas, sukeltas artimo žmogaus.

Lyčių studijų centro duomenimis, nėra tekę girdėti apie seksualinės prievartos šeimose bylas (įstatymai tokios specialios veiklos nereglamentuoja). Idant negalima teigti, jog neegzistuoja išžaginimo šeimose problema. Daugiausia dėmesį stengiamasi sukcentruoti į šeimos ir asmeninio gyvenimo neliečiamumą. LR Konstitucijos 22 str. numato, jog žmogaus privatus gyvenimas neliečiamas. Įstatymas saugo, kad niekas nepatirtų savavališko ar neteisėto kišimosi į jo asmeninį ir šeimyninį gyvenimą, kėsینimosi į jo garbę bei orumą.

⁶⁹ PALAVINSKIENĖ, B. Smurto šeimose prevencija: užsienio šalių patirtis // *Jurisprudencija*, 2001, t.20(12), p.60.

⁷⁰ VIDRINSKAITĖ, S. Smurtas prieš moteris // *Klėja*.Nr.2.Lyčių studijų centras. Vilniaus universitetas.Prieiga per internetą: <http://www.moterys.lt/index.php?show_content_id=405>

⁷¹ *Ibid.*

Tačiau seksualinė prievarta šeimoje nėra asmeninis reikalas, kuris turėtų būti sprendžiamas vien šeimoje⁷².

Visuomenė pasipiktinusi tokiais veiksmais, bet smurtautojams dažnai pavyksta atpildo išvengti, idant ne visus prievartos naudojimo atvejus pavyksta atskleisti. Vaikai verčiami tylėti, jiems grasinama susidorojimu, ir prievartautojai tyliai atlieka savo bjaurų darbą. Priežasčių čia galima nurodyti keletą: aukos, jausdamos gėdą ir kaltę, dažniausiai linkusios tylėti; nepavyksta surinkti reikiamų įrodymų, norint įrodyti nusikaltimą vaikui; policijos pareigūnams trūksta bendravimo su nukentėjusiomis nuo smurto moterimis bei vaikais įgūdžių, o įvairios apklausos procedūros dar labiau sustiprina neigiamus išgyvenimus⁷³. Šeimos gyvenimas vyksta už uždarytų durų ir įsibrovimas į jį laikomas pasikėsiniu į asmeninį gyvenimą. Net asmenų, kurie pagal įstatymą privalo ginti ir saugoti žmones, kišimasis į šeimos ginčus ir skandalus dažnai nepageidautinas⁷⁴. Kriminologų atlikto tyrimo metu buvo apklausta 280 moterų, kurios kreipėsi į Vilniaus, Šiaulių, Marijampolės, Panevėžio teismo medicinos ekspertus dėl įvairaus pobūdžio sužalojimų⁷⁵. Apklaustųjų amžius nuo 18 m. iki 81 m. Tyrimo tikslas buvo nustatyti smurto moterų atžvilgiu paplitimą. Tyrimas parodė, kad nuo šeiminio smurto nukentėjusiųjų, kurios kreipėsi į medikus, 60 % visų apklaustųjų buvo išteklėjusios moterys. 50 % jų turėjo vidurinį išsilavinimą, 53,6 % didmiesčių gyventojos. Kaip rodo praktika, išsilavinusios moterys dažniau kreipiasi su skundais į medikus ar teisėsaugos pareigūnus. Skriaudikai smurtavo įvairiais būdais, 64,3 % sudarė mušimas rankomis. 72,5 % apklaustųjų moterų patyrė smurtą savo namuose. 38 % moterų smurtautojai buvo jų pačių sutuoktiniai, 5,4 % moterų nurodė, kad prieš jas nevengė pakelti ranką sugyventiniai, 23 % - menkai pažįstami amenys. 81 % moterų buvo padaryti lengvi kūno sužalojimai. Darytina išvada, kad didžioji nukentėjusių nuo smurto moterų dalis yra vidurinį išsilavinimą turinčios, išteklėjusios moterys, gyvenančios dideliame mieste, ir kurias jų pačių namuose skriaudžia artimi žmonės. Vadinasi, vidutinė Lietuvos moteris nėra saugi savo pačios namuose! I. Leliūgienė išvelgia tokias smurto šeimoje priežastis: (1) smurtas šeimoje tiesiogiai yra susijęs su stresu (tai gali būti nesutarimai auklėjant vaikus, nėštumas, finansiniai nepritekliai, bedarbystė); (2) nedalyvavimas visuomeninėje veikloje (moterys yra izoliuotos nuo visuomenės, vyrai jas kontroliuoja, netgi draudžia įsidarbinti); (3) piktnaudžiavimas alkoholiu ; (4) psichologiniai veiksniai (pagal tyrinėtojų duomenis, vyrams,

⁷² *Cit. op.* 70.

⁷³ *Cit.op.* 69.

⁷⁴ LELIŪGIENĖ, I. *Žmogus ir socialinė aplinka*. Kaunas: Technologija, 1997, p.138.

⁷⁵ GINCMAN, J.; PALAVINSKIENĖ, B. Smurtas moterų ir vaikų atžvilgiu. In *Teisiniai medicininiai smurto aspektai*: monografija. Vilnius: LTU leidybos centras, 2002, p.22-34.

kankinantiems savo sutuoktines, dažnai yra būdinga depresija, despotizmas, pamišimas ir patologinis pavydas)⁷⁶.

Opi problema - smurtas prieš vaikus, - labiausiai neapsaugotus mūsų visuomenės narius. Jie yra pažeidžiami ne todėl, kad patys dažniausiai negali apsiginti, bet ir dėl to, kad jų likimas yra suaugusiųjų rankose. Kaip rodo praktika, suaugusieji, patys nemokėdami ar nesugebėdami apsiginti nuo smurto, neapsaugo nuo jo ir savo vaikų⁷⁷. Pedago J. Geniušo nuomone, apie 80% tėvų dar muša savo vaikus. Mušimas ugdo vaikų žiaurumą. Tokie vaikai ateityje patys bus žiaurūs - kas buvo mušamas, tas visuomet turės norą mušti kitus. Praktika rodo, kad daugelį didelių nusikaltėlių vaikystėje ir jaunystėje tėvai mušė⁷⁸. Atlikus kriminologinį tyrimą ir apklausus 149 Vilniuje, Panevėžyje, Marijampolėje ir Šiauliuose smurtą patyrusius vaikus nuo 1 m. iki 18 m. amžiaus, paaiškėjo, kad 82 % smurtą patyrusių vaikų buvo berniukai, 18 % - mergaitės. 60 % jų gyvena didmiesčiuose, 61 % buvo mušami kumščiais, 25 % smurtą patyrė lauke, 19,5 % namuose, 15,4 % mokykloje. 71 % vaikų buvo padarytas lengvas kūno sužalojimas. 33,6 % smurtautojų buvo vaikams pažįstami, 32 % - nepažįstami, 16 % - artimieji⁷⁹. Akivaizdu, kad vaikai nesaugesni visuomeniniame gyvenime, namuose patirtas smurtas sudaro apie penktadalį visų smurtinių atvejų.

Šeiminis smurtas yra opi problema, kurią nėra paprasta išspręsti dėl daugybės priežasčių. Apsaugoti moteris nuo „naminio“ smurto yra sunkiau, kadangi tai vyksta privačioje aplinkoje. Tačiau vaikai, kurie skriaudžiami daugiau visuomeniniame gyvenime, turi sulaukti dėmesio. Juk smurtavimo atvejai vyksta visuomenei matant, todėl tiek specialios tarnybos, tiek visuomenės nariai, mokykla neturi būti abejingi.

Viso pasaulio kriminologai tyrinėja nusikalstamumą, kaip socialinį reiškinį, mėgindami išsiaiškinti jo priežastis. Vienose šalyse nusikalstamumas didesnis, kitose – mažesnis. Jungtinių Tautų Organizacijai atlikus tyrimą, paaiškėjo, kad bendra nusikalstamumo tendencija pasaulyje 1975 m. - 2000 m. – nusikalstamumas didėja⁸⁰. Prieita išvados, kad nusikalstamumas lėčiausiai plinta neišsivysčiusiose šalyse ir greičiausiai išsivysčiusiose. Kiekviena valstybė yra atskiras visuomeninių santykių individas, turintis savo istoriją, politiką, todėl ir nusikalstamumo priežastys turėtų būti aiškinamos individualiai. Anot V. Justickio, vienas iš procesų, prisidėjusių prie visuotinio nusikalstamumo didėjimo, buvo institucionalizacija⁸¹. Aktyviausiai kriminaline justicija naudojasi labiau išsilavinę,

⁷⁶ LELIŪGIENĖ, I. *Žmogus ir socialinė aplinka*. Kaunas: Technologija, 1997, p.140-141.

⁷⁷ GINCMAN, J.; PALAVINSKIENĖ, B. Smurtas moterų ir vaikų atžvilgiu. In *Teisiniai medicininiai smurto aspektai*: monografija. Vilnius: LTU leidybos centras, 2002, p.22.

⁷⁸ LELIŪGIENĖ, I. *Žmogus ir socialinė aplinka*. Kaunas: Technologija, 1997, p.141.

⁷⁹ *Cit. op.* 77, p. 22-34.

⁸⁰ JUSTICKIS, V. *Kriminologija*: vadovėlis. Vilnius: LTU Leidybos centras, 2001.lt, p.289.

⁸¹ Institucionalizacija - tapimas institucija, kurio nors fakto, įpročio visuomeninis įtvirtinimas [*Tarptautinių žodžių žodynas*. Vyriausioji enciklopedijų redakcija. Vilnius, 1985, p.215.].

turtingiausi, įtakingiausi visuomenės nariai – tie, kuriuos sociologai vadina aukščiausiu visuomenės sluoksniu⁸².

Pasaulinės tendencijos neaplenkė ir Lietuvos. Mūsų šalyje taip pat yra pastebimas nusikalstamumo didėjimas. A. Jatkevičius rašo: Lietuvoje nusikalstamumas auga, keičiasi jo kokybė – jis „sunkėja“⁸³. Keitėsi įstatymai, kriminalinė politika, bet nusikalstamumas didėjo ir iki nepriklausomybės atkūrimo, ir atkūrus nepriklausomybę, ir socializmo, ir kapitalizmo sąlygomis⁸⁴. Socialinių krizių, radikalių permainų laikotarpiais nusikalstamumas paprastai didėja. Akivaizdus tokio reiškinių pavyzdys – sudėtinga kriminogeninė situacija pokomunistinėse ir pookupacinėse šalyse, taigi ir Lietuvoje⁸⁵.

Kriminologai tyrinėja nusikalstamumą ir jo parametrus, kuriais remiantis galima įvertinti nusikalstamumo pokyčius. Dauguma kriminologų išskiria tokius nusikalstamumą apibūdinančius rodiklius - tai nusikalstamumo paplitimas, dinamika ir jo struktūra. Nusikalstamumo paplitimas yra nusikalstamumo įvertinamas pagal jo būklę ir lygį⁸⁶. Nusikalstamumo būklę atspindi absoliutus nusikaltimų, padarytų per tam tikrą laikotarpį valstybėje arba atskirame regione, skaičius. Tačiau kriminologinėje literatūroje aptinkama nuomonių, kad šis rodiklis turi trūkumų, nes jis neleidžia palyginti nusikalstamumo paplitimo atskirose valstybėse. Jeigu žinosim tik nusikaltimų skaičių, tai negalėsime palyginti nusikalstamumo būklės atskirose valstybėse. Todėl nusikalstamumo lygis - padarytų nusikaltimų skaičiaus ir valstybės (regiono) gyventojų skaičiaus santykis - geriau atspindi nusikalstamumą⁸⁷.

Nagrinėjant statistinę medžiagą akivaizdu, kad mūsų valstybės neaplenkė ir kitų valstybių tendencijos. Tai matyti lyginant nusikalstamumo lygio pokyčius Baltijos valstybėse (1.1 diagrama priede)⁸⁸. Matome, kad 100 tūkst. Lietuvos gyventojų 1990 m. buvo užregistruota 1002 nusikalstamos veikos, 1995 m. – jau 1676 nusikalstamos veikos, 2000 m.- 2354, o 2005 m.- 2631 nusikalstamos veikos. Analogiškai, kaip ir kaimyninėse valstybėse, per pastaruosius 15 metų Lietuvoje užregistruotų nusikaltimų skaičius didėja. Palyginus su Estija, Lietuvoje nusikalstamumo lygis yra žemesnis. Estijoje 1990 m. 100 tūkst. gyventojų buvo užregistruota

⁸² 1997 m. atliktas tarptautinis viktimologinis tyrimas parodė, kad apie padarytą žalą automobiliui arba pavogtus iš jo daiktus policijai praneša tik 8,4% suomių, 12,1% estų, 14,6% latvių ir 11,2% lietuvių; apie išilaužimą į butą policijai praneša 32,4% suomių, 30,1% estų, 40,5% latvių, 29,9% lietuvių; apie seksualinį priekabiavimą arba kitokią seksualinę prievartą - 16,3% suomių, 37,5% estų, 24,1% latvių ir 27,8% lietuvių [JUSTICKIS, V. *Kriminologija: vadovėlis*. Vilnius: LTU leidybos centras, 2001. 1t, p.295.]

⁸³ JATKEVIČIUS, A. *Nepilnamečių smurtinio nusikalstamumo prevencija*: VU daktaro disertacija. Vilnius, 2003, p.4.

⁸⁴ JUSTICKIS, V. *Kriminologija: vadovėlis*. Vilnius: LTU Leidybos centras, 2001.1t, p.300.

⁸⁵ DAPŠYS, A. Kriminologinis nusikalstamumo situacijos Lietuvoje vertinimas. Prognozės ir prevencijos galimybės // *Teisės problemos*. 1998. Nr.3-4, p.167.

⁸⁶ BLUVŠTEINAS, J.; BIELIŪNAS, E.; JUSTICKIS, V. ir kt. *Kriminologija*. Vilnius: Pradai, 1994, p.38.

⁸⁷ *Ibid.*, p.39.

⁸⁸ Nusikalstamumo prevencijos Lietuvoje centro statistiniai duomenys. Prieiga per internetą: <www.nplc.lt> (Pastaba: Latvija nepateikė duomenų už 2005 metus)

1500 nusikalstamos veikos, o 2005 m. lygis jau pakilo iki 3927 nusikalstamų veikų. Vadinasi, 2005 m. Estijoje užregistruota 1,5 karto daugiau nusikalstamų veikų, tenkančių 100 tūkst. gyventojų, nei Lietuvoje. Tuo tarpu Latvijoje šie rodikliai panašūs kaip Lietuvoje. 1990 m. Latvijoje 100 tūkst. gyventojų užregistruota 1290 nusikalstamų veikų, 2004 m. – 2667 nusikalstamos veikos. Šioje statistinėje medžiagoje atsispindi visi individų padaryti nusikaltimai, neišskiriant veikų pagal pobūdį (1 lentelė priede). 1.1 diagramoje (priede) gerai matyti, kad nusikalstamumo lygis Lietuvoje ir Latvijoje yra panašus, bet žemesnis nei Estijoje. Analizuojant Statistikos departamento prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės duomenis⁸⁹ apie nusikalstamumo būklės pokyčius Lietuvoje 1995 m. – 2005 m. (2 lentelė priede), pastebimas užregistruotų nusikalstamų veikų skaičiaus augimas. Kaip yra žinoma, nusikalstamumo būklės rodikliai neatspindi tikros nusikalstamumo statistikos. Norint geriau įvertinti nusikalstamumą valstybėje, reikia remtis nusikalstamumo lygio rodikliu (nusikalstamų veikų skaičiumi 100 tūkst. gyventojų). Nusikalstamumo būklės ir lygio pokyčiai Lietuvoje 1995 m. – 2005 m. pavaizduoti diagramoje (2.1 diagrama priede). Per dešimt metų laikotarpį visų užregistruotų nusikaltimų skaičius išaugo 1,34 karto. 1995 m. buvo užregistruota 60819 nusikaltimų, o 2005 m. - 82074 nusikaltimai. 100 tūkst. gyventojų tenkančių nusikaltimų skaičius išaugo 1,57 karto. Nuteistų asmenų skaičius per tiriamąjį dešimtmetį šiek tiek sumažėjo – 2005 m. nuteista 2337 asmenimis mažiau, negu 1995 m. Nuteistųjų 2005 m. įkalinta 1,63 karto mažiau nei 1995 m. Manychiau, kad įtakos tam turėjo baudžiamųjų įstatymų pasikeitimas, kai kurių straipsnių sankcijų sušvelninimas. Kaip pastebėjo V. Piesliakas, iki priimant naująjį LR baudžiamąjį kodeksą ir jam įsigaliojant, buvo panaikinta mirties bausmė, sušvelnintos sankcijos iš pradžių nepilnamečiams, padariusiems nusikaltimus, vėliau ir kitiems asmenims. Šie pakeitimai atspindėjo naują Lietuvos įstatymų leidybos tendenciją, siekį sušvelninti baudžiamąją represiją⁹⁰.

Pastebėtina, kad auga nepilnamečių nusikalstamumas. Tai rodo, kad mūsų visuomenė nepakankamai sprendžia socialines programas, kad mūsų nepilnamečių teisės pažeidėjų pataisos sistema turi rimtų trūkumų. Tyrimai rodo, kad kuo jaunesnis asmuo patenka į pataisos įstaigą, tuo didesnė tikimybė, kad jis vėl nusikals. Lietuvos žmogaus teisių centras, atlikęs tyrimą „Nepilnamečių, padariusių sunkius nusikaltimus, psichosocialinė charakteristika“ priėjo išvadą, kad sunkus nepilnamečio nusikaltimas dažnai yra pagrįstas - į koloniją nepilnamečiai patenka paprastai jau turėdami ankstesnį teistumą, prieš tai paleisti lygtinai, tačiau vėl pakartoję nusikaltimą. Smurtiniai nepilnamečių nusikaltimai dažniausiai yra vienkartiniai nusikaltimai, neatnešantys garbės ir traktuojami, kaip sunkesni (skirtingai

⁸⁹ Statistikos departamento prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės statistiniai duomenys. Prieiga per internetą: <<http://www.stat.gov.lt/lt/pages/view/?id=1621>>

⁹⁰ PIESLIAKAS, V. *Lietuvos baudžiamoji teisė*: 1 knyga. Vilnius: Justitia, 2006, p.63.

nuo turtinių nusikaltimų, kuriais nepilnamečiai vėliau didžiuojasi). Tyrimo metu gauti duomenys rodo, kad nepilnamečiai, atlikę sunkius nusikaltimus, tėvų dažnai buvo baudžiami stipriomis fizinėmis bausmėmis⁹¹.

2006 m. Lietuvoje buvo 3583 nepilnamečiai, įtariami nusikalstamų veikų padarymu. Tai sudarė 14,4 % viso bendro asmenų, įtariamų (kaltinamų) nusikalstamų veikų padarymu skaičiaus. 1996 m. įtariamų nusikalstamų veikų padarymu nepilnamečių Lietuvoje buvo 3408, ir tas skaičius palaipsniui augo iki 2005 m. - 4135 (3.1 diagrama priede). Pažymėtina, kad įtariamų nepilnamečių lyginamoji dalis bendrame skaičiuje per pastaruosius dešimt metų beveik išlieka nepakitusi – 1996 m. ji sudarė 15,3 %, 2000 m. - 14,3 %, kiek mažesnė buvo 2001 m.- 2003 m. laikotarpiu ir sudarė apie 13,8 %. 2006 m. statistikos duomenimis⁹² įtariamųjų (kaltinamųjų) nusikalstamų veikų padarymu nepilnamečių lyginamoji dalis, palyginti su bendru asmenų, įtariamųjų (kaltinamų) nusikalstamų veikų padarymu skaičiumi, sudarė 14,4 % (3 lent., 3.2 diagrama priede). Pastebėtina, kad augant nepilnamečių, įtariamų (kaltinamų) nusikalstamų veikų padarymu skaičiui, mažėja ištirtų nusikalstamų veikų, padarytų nepilnamečių arba jiems dalyvaujant, skaičius. Nuo 1996 m. ištirtų 5348 nepilnamečių nusikalstamų veikų šis rodiklis iki 2006 m. sumažėjo beveik 1,3 karto, tai yra 2006 m. ištirtos 4244 nepilnamečių padarytos nusikalstamos veikos. Atitinkamai stebima ištirtų nusikalstamų veikų, tenkančių 100 tūkst. gyventojų, skaičiaus mažėjimo tendencija (4 lent., 4.1 diagrama priede)⁹³. 1996 m. 100 tūkst. gyventojų teko 148 ištirtos nepilnamečių padarytos nusikalstamos veikos, o 2006 m.- 125 veikos. Tai galima būtų paaiškinti nusikalstamų veikų latentškumu, grupiškumu. Tuo tarpu bendras ištirtų nusikalstamų veikų skaičius išlieka beveik toks pats, tai yra 1996 m. buvo ištirta 41,3 % visų nusikalstamų veikų, ir per dešimt metų šitas rodiklis išliko beveik nepakitęs – 2006 m. ištirta 44,1 % bendro visų nusikalstamų veikų skaičiaus. Nusikalstamumo prevencijos Lietuvoje centro duomenimis, mažėja ištirtų nusikalstamų veikų, padarytų nepilnamečių arba jiems dalyvaujant, lyginamoji dalis visų ištirtų nusikalstamų veikų atžvilgiu. 1996 m. ji sudarė 19 %, o 2006 m. – jau tik 11,7 % visų ištirtų nusikalstamų veikų (5 lent., 5.1 diagrama priede). A. Kiškio nuomone, užregistruotų nusikalstamų veikų skaičiaus padidėjimas lemia ištirtų nusikalstamų veikų procento didelį sumažėjimą. Ši tendencija atspindi natūralų vienodų išteklių dėsningumą – kuo daugiau užregistruojama nusikalstamų veikų, tuo mažiau jų ištiriama.⁹⁴

⁹¹ *Nepilnamečiai, padarę sunkius nusikaltimus: psichologiniai ir socialiniai ypatumai*. Vilnius: Lietuvos žmogaus teisių centras, 2000, p.59.

⁹² Nusikalstamumo prevencijos Lietuvoje centro statistiniai duomenys. Prieiga per internetą: <www.nplc.lt>

⁹³ Ten pat.

⁹⁴ KIŠKIS, A. Nusikalstamumas Lietuvoje: ką pakeitė teisės reforma? // *Jurisprudencija*, 2006. t.3 (81), p.35.

Nepilnamečių nusikaltimų augimo tempai, kintanti jų struktūra reikalauja naujo kriminalinės justicijos požiūrio į šią problemą⁹⁵. Kas 8 – 10 nusikaltėlis yra nepilnametis. Nepilnamečių nusikaltėlių procentas Lietuvos nepriklausomybės metais padidėjo beveik 1/3 ir dabar sudaro 13 – 15 %. Didelis nepilnamečių nusikalstamumas verčia nerimauti: peršasi išvada, jog auga nusikaltėlių karta, vadinasi, ateityje nusikaltimų daugės⁹⁶. I. Michailovič atlikto tyrimo duomenimis⁹⁷ buvo padaryta išvada, kad kai kuriems nepilnamečiams buvo būdingi neprisitaikymo prie visuomenės požymiai: 1/5 nepilnamečių anksčiau buvo teisti, beveik 1/10 darė administracinius teisės pažeidimus, policijos profilaktinėje įskaitoje buvo 37 % tirtų nepilnamečių; 4,7 % nusikalstamų veikų padarė neblaivūs nepilnamečiai. Nusikaltusių nepilnamečių asmenybės tyrimas leidžia konstatuoti, kad net 14 % vaikų turėjo įvairių asmenybės sutrikimų. Tai kelia didelį susirūpinimą, nes ši aplinkybė gerokai padidina nepilnamečių tikimybę nusikalsti, tokiu būdu sudarant prielaidą taikyti baudžiamajame įstatyme numatytas nepilnamečių resocializacijos priemones.

Kodėl Lietuvoje ėmė vežėti žiaurumas, iš karto suprasti tikrai gana sunku. Tačiau išsamiau nepažinus reiškinio, neperpratus jo mechanizmo ir varomųjų jėgų sunku tikėtis, kad pastangos jį suvaldyti apibendrintų duomenų pagrindu, bandymų ir klaidų metodu jau greitai duos apčiuopiamų rezultatų. Žiūrint kiek plačiau, galima pastebėti, kad tokie nusikalstamumo protrūkiai nėra išskirtinis reiškinys nei Lietuvos, nei pasaulio istorijoje. Tačiau, kaip yra pasakęs Lietuvos Respublikos Prezidentas Valdas Adamkus, „skaudžiausia yra girdėti žinias apie nusikaltimus. Sunku suprasti, iš kur tiek žiaurumo lietuvių tautoje, kaip galima pakelti ranką prieš vienišus bejėgius senelius, vaikus, motinas?“⁹⁸.

⁹⁵ DRAKŠAS, R. *Svarbesni nepilnamečių baudžiamosios atsakomybės klausimai*. Vilnius: Eugrimas, 2005, p.14.

⁹⁶ JUSTICKIS, V. *Kriminologija: vadovėlis*. Vilnius, 2001.lt, p.309.

⁹⁷ Atrankinio tyrimo metu buvo išanalizuota 214 nepilnamečių baudžiamųjų bylų [MICHAILOVIČ, I. *Baudžiamajame įstatyme numatytų nepilnamečių resocializacijos priemonių taikymas*: VU daktaro disertacijos santrauka. Vilnius, 2001, p.11.]

⁹⁸ KERAS, V.; KERAS, A. Nusikalstamumas ir jo prevencijos plėtra. In *Teisiniai medicininiai smurto aspektai*: monografija. Vilnius: LTU, 2002, p.320 – 321.

2. Smurtinio nusikalstamumo būklė ir lygis (kiekybiniai pokyčiai)

V. Fokso teigimu, nusikaltimas ir smurtas – tai šiuolaikinės kultūros dalys. Kas yra prievarta, žinojo ir primityvios visuomenės žmogus, tačiau jam nebuvo žinomas tas nusikalstamumas, kuris gerai pažįstamas dabartiniam civilizuotam pasauliui⁹⁹. Magistro darbo tyrimo dalykas - smurtiniai nusikaltimai - įpareigoja panagrinėti šias nusikalstamas veikas smulkiau. Smurtinius nusikaltimus jau yra tyrinėję mokslininkai – kriminologai. G.Babachinaitės analizuoti kai kurie smurtiniai nusikaltimai bei mokslininkės atliktas tyrimas apima 1995 - 1998 metus. Kaip teigia profesorė, per minėtą laikotarpį stebimas smurtinių nusikaltimų mažėjimas¹⁰⁰. Mokslininkės iškeltos prognozės yra optimistiškos, įžvelgiant šių nusikaltimų skaičiaus stabilumą. Tai paskatino išsamiau panagrinėti 1996 – 2006 metų smurtinių nusikaltimų statistinius duomenis ir padaryti išvadas, atitinkančias dabartinę situaciją.

Kaip jau kalbėta anksčiau, smurtiniais nusikaltimais yra padaroma vienokia ar kitokia žala asmeniui, jo gyvybei. G. Babachinaitė smurtiniais nusikaltimais įvardija nusikaltimus fiziniam asmeniui, panaudojant įvairų smurtą: nužudymai, sunkūs kūno sužalojimai ir išžaginimai¹⁰¹. Juos visus vienija bendras pasikėsimo objektas – patys sunkiausi padariniai, nes prarandama asmens gyvybė, sveikata, lytinė laisvė.

Kiti autoriai smurtinių nusikaltimų grupei priskiria visus nusikaltimus, susijusius su smurto vartojimu. J. Bluvšteinas kriminologine prasme nagrinėja tris pagrindinius – nužudymus, tyčinius sunkius kūno sužalojimus bei išžaginimus, remdamasis tyrimais, kurie rodo, kad šie nusikaltimai kriminologine prasme reprezentuoja ir kitus smurtinius nusikaltimus¹⁰². G. Babachinaitė, nagrinėdama smurtinį elgesį Lietuvoje, taip pat tyrinėjimo objektu pasirinko pačias sunkiausias smurtinės agresijos formas prieš asmenį: nužudymus bei pasikėsimus nužudyti, tyčinius sunkius kūno sužalojimus bei išžaginimus¹⁰³. Sunkiausiais smurtiniais nusikaltimais nužudymus, tyčinius sunkius kūno sužalojimus bei išžaginimus taip pat įvardija ir rusų kriminologai¹⁰⁴. Nors, rusų mokslininkų nuomone, nusikalstamumo struktūroje šie nusikaltimai sudaro nežymią dalį, tačiau jų visuomeninis pavojingumas apsprendžiamas ne tiek jų paplitimu, kiek pasekmių sunkumu.

Prievarta būdinga daugeliui BK aprašomų nusikaltimų sudėčių, tačiau plačiau visi nusikaltimai, kuriems būdingas smurtas ir prievarta arba grasinimai juos panaudoti, magistro

⁹⁹ ФОКС В. *Введение в криминологию*. Москва: Прогресс, 1985, с.21.

¹⁰⁰ BABACHINAITĖ, G. Smurtiniai nusikaltimai Lietuvoje // *Jurisprudencija*, 1999, t. 12 (4), p.97.

¹⁰¹ *Ibid.*

¹⁰² BLUVŠTEINAS, J.; BIELIŪNAS, E.; JUSTICKIS, V. ir kt. *Kriminologija*. Vilnius: Pradai, 1994, p.288.

¹⁰³ BABACHINAITĖ, G. Nepilnamečių smurtas Lietuvoje: raiška, priežastys ir prevencija // *Jurisprudencija*, 2002, t.27(19), p.108.

¹⁰⁴ *Криминология*. Под ред. КУДРЯВЦЕВА, В.Н. Москва, 1976, с.120.

darbe nenagrinėtini. Remiantis žymių mokslininkų patirtimi, manau tikslinga yra atlikti ne visų smurtinių nusikaltimų kriminologinę analizę, o tik pasirinkus pačius sunkiausius, pavojingiausius tyčinius nusikaltimus žmogui, kai atimama asmens sveikata, laisvė ir pažeminamas orumas: nužudymus, sunkius sveikatos sutrikdymus bei išžaginimus. V. Justickio nuomone, tai „klasikiniai“ smurtiniai nusikaltimai, kai tikras arba potencialus aukos pasipriešinimas nuslopinamas fizine jėga¹⁰⁵. Anot G. Babachinaitės, juos visus vienija bendras pasikėsینimo objektas, patys sunkiausi padariniai, nes prarandama asmens gyvybė, sveikata, lytinė laisvė, taip pat ir nusikaltimo padarymo būdas kaip priemonė pasiekti nusikalstamą tikslą. Visi šie nusikaltimai yra sunkūs nusikaltimai¹⁰⁶. Lietuvoje baudžiamoji atsakomybė už šiuos nusikaltimus iškyła nuo 14 m. amžiaus. Įstatymų leidėjas tokiu būdu parodo visiems šių veikų pavojingumą ir neteisėtumą (BK 13 str. 2 d.).

Analizuojant 1995 m. – 2005 m. statistikos duomenis, matome, kad su kiekvienais metais nusikaltimai nusineša vis daugiau žmonių gyvybių. Nusikaltėlių „dėka“ Lietuvoje kasmet žūsta apie 1000 žmonių per metus¹⁰⁷ (6 lentelė, 6.1 diagrama priede). Pavyzdžiui, 2005 m. Lietuvoje nuo nusikaltimų žuvo 1030 žmonių, t.y. 1,6 karto daugiau, negu 1990 metais (6.2 diagrama priede). 100 tūkst. šalies gyventojų 1995 m. teko 23,1, o 2005 m. – jau 30,2 nuo nusikaltimų žuvusių asmenų. Atkūrus LR nepriklausomybę, žuvusių nuo nusikalstamų veikų žmonių skaičius sudarė vidutiniškai 731 aukų kasmet, išskyrus 1993 m. - tuomet jis buvo pašokęs iki rekordinio dydžio – 1194 žuvusiųjų¹⁰⁸. Iki to laiko situacija buvo be nukrypimų nuo vidurkio, tačiau 2003 m. jis smarkiai pašoko vėl, šiuo metu žuvusiųjų nuo nusikaltimų skaičius Lietuvoje siekia 1030 žmonių per metus.

Nusikalstamumo būklė - kiekybinis nusikalstamumo rodiklis - atspindi absoliutų nusikaltimų, padarytų per tam tikrą laikotarpį valstybėje ar atskirame regione, skaičių. Tokia charakteristika atspindi paties reiškinio būklę. Pastebėtina, kad statistiniai nusikalstamumo rodikliai neatspindi latentinės šio reiškinio dalies.

Apie latentinio¹⁰⁹ nusikalstamumo mastą bei tempus galima spręsti iš netiesioginių šaltinių, pavyzdžiui pranešimų apie nusikaltimus 1990 – 2000 m. buvo beveik du kartus

¹⁰⁵ JUSTICKIS, V. *Kriminologija*: vadovėlis. Vilnius, 2001.lt, p.417.

¹⁰⁶ BABACHINAITĖ, G. Smurtiniai nusikaltimai Lietuvoje // *Jurisprudencija*, 1999, t.12(4), p.98.

¹⁰⁷ Nusikalstamumo prevencijos Lietuvoje centro statistiniai duomenys. Prieiga per internetą: <www.nplc.lt>

¹⁰⁸ Laukinės ekonomikos sąlygos, bankų bankrotai, šešėlinė ekonomika ir jos sąlygoti santykiai negalėjo nepalikti žymaus pėdsako ir nusikalstamumo padangėje.

¹⁰⁹ Neregistruotų nusikaltimų visuma vadinama latentiniu, t.y. paslėptu, nematomu nusikalstamumu. Atsižvelgiant į priežastis, dėl kurių nusikaltimai nebuvo užregistruoti, skiriamos 3 latentinio nusikalstamumo rūšys: natūralus latentinis nusikalstamumas, ribinis ir dirbtinis. Natūralus latentiskumas – tai visuma tų atvejų, kai nusikaltimo faktas netapo žinomas teisėsaugos įstaigoms (pvz. nukentėjusieji nepraneša apie padarytą nusikaltimą). Ribinį latentiskumą sudaro tie atvejai, kada nusikaltimas yra žinomas teisėsaugos įstaigoms, tačiau neregistruotas dėl klaidos, padarytos vertinant šią veiką. Dirbtinį latentinį nusikalstamumą sudaro tie atvejai, kai nusikaltimas yra žinomas teisėsaugos įstaigoms, tačiau neregistruojamas, siekiant sudaryti tinkamos teisėtvarkos regimybę [BLUVŠTEINAS, J.; BIELIŪNAS, E.; JUSTICKIS V. *Kriminologija*. Vilnius, 1994, p. 42 - 43.].

daugiau negu oficialiai užregistruotų nusikaltimų. Kai kurių autorių nuomone, šitas skaičius iš tikrųjų yra dar didesnis, nes policija ir kitos teisėsaugos institucijos dažnai atsisako priimti pareiškimus apie padarytus nusikaltimus arba neregistruoja priimtų pareiškimų¹¹⁰. Smurtiniams nusikaltimams būdingas mažesnis latentiškumas, nors, kaip rodo kriminologiniai tyrimai, neužregistruojama ir nemaža dalis šių nusikaltimų. Mažiausias latentiškumas, o kartu ir pats didžiausias atskleidimo laipsnis būdingas tyčiniams nužudymams. Tyčiniams sunkiems sveikatos sutrikdymams būdingas jau didesnis latentiškumas negu nužudymams¹¹¹. Manoma, kad dalis žmonių dingimo be žinios atvejų – tai neregistruoti nužudymai¹¹². Nusikalstamumo statistikos analizė rodo, kad tradicinių sunkių nusikaltimų skaičius nuo 1996 m. išlieka gana stabilus.

Toliau nagrinėjant „klasikinių“ smurtinių nusikaltimų kiekybinius pokyčius Lietuvoje, tiriamuoju smurtinio nusikalstamumo periodu pasirinktas 1996 m. – 2006 m. laikotarpis¹¹³. Išanalizavus Nusikalstamumo prevencijos centro Lietuvoje statistinius duomenis, matyti, kad pačių pavojingiausių nusikaltimų žmogaus gyvybei – nužudymų - per tiriamąjį laikotarpį palaipsniui sumažėjo (7 lentelė, 7.1 diagrama priede) 1,37 karto - nuo 405 nužudymų 1996 m. iki 294 nužudymų 2006 m. 1996 m. nužudymų lyginamoji dalis visų užregistruotų nusikaltimų atžvilgiu sudarė 0,6 %, palaipsniui mažėjant 2006 m. nužudymų lyginamoji dalis sudarė 0,36 % visų užregistruotų nusikaltimų. Tyčinių sunkių sveikatos sutrikdymų per tiriamąjį laikotarpį sumažėjo nežymiai (11 atvejų) - nuo 351 sunkių sveikatos sutrikdymų 1996 m. iki 340 šių nusikaltimų 2006 m. (8 lentelė, 8.1 diagrama priede). Jų lyginamoji dalis visų užregistruotų nusikaltimų atžvilgiu per visą tiriamąjį laikotarpį beveik nekito ir sudarė 0,5 %. Išžagininimų skaičius per dešimt tiriamųjų metų padidėjo 1,5 karto - nuo 168 išžagininimų 1996 m. iki 253 išžagininimų 2006 m. (9 lentelė, 9.1 diagrama priede). Išžagininimų lyginamoji dalis visų užregistruotų nusikaltimų atžvilgiu nuo 0,25 % padidėjo iki 0,31 % (13 lentelė priede). Pažymėtina, kad smurtinių nusikaltimų struktūra nagrinėjama kitame šios dalies poskyryje.

Manytina, kad tiriamų smurtinių nusikaltimų skaičiaus svyravimas nedaro reikšmingos įtakos nusikalstamumo dinamikai¹¹⁴. Tai galima paaiškinti tuo, kad nužudymų skaičiaus sumažėjimas “atsveria” išžagininimų skaičiaus padidėjimą bendroje nusikalstamumo statistikoje. Per tiriamąjį laikotarpį nužudymų sumažėjo 111 atvejų per metus, o išžagininimų

¹¹⁰ ŠVEDAS, G. Baudžiamosios politikos tendencijos Lietuvos Respublikoje 1995-2004m // *Teisė*, 2005(56), p.65-70.

¹¹¹ BABACHINAITĖ, G. Smurtiniai nusikaltimai Lietuvoje // *Jurisprudencija*, 1999, t.12(4), p.98.

¹¹² BLUVŠTEINAS, J.; BIELIŪNAS, E.; JUSTICKIS, V. ir kt. *Kriminologija*. Vilnius: Pradai, 1994, p.44.

¹¹³ Nusikalstamumo prevencijos Lietuvoje centro statistiniai duomenys. Prieiga per internetą: <www.nplc.lt>

¹¹⁴ ŠVEDAS, G. Baudžiamosios politikos tendencijos Lietuvos Respublikoje 1995-2004m // *Teisė*, 2005(56), p.70.

padaugėjo 85 atvejais per metus. Tuo tarpu sunkių sveikatos sutrikdymų skaičius sumažėjo 11 atvejų.

Remiantis atlikto tyrimo duomenimis, darytina išvada, kad tiriamuoju laikotarpiu (1996 m. – 2006 m.) nužudymų sumažėjo 1,37 karto. G. Babachinaitės prognozės dėl sunkių sveikatos sutrikdymų skaičiaus padidėjimo 6 % nepasitvirtino – jis išliko nepakitęs. Mokslininkė prognozavo, kad išžagininimų statistinė padėtis išliks stabili, tačiau šių nusikaltimų skaičius padidėjo 1,5 karto.

Kitas kiekybinis nusikalstamumo rodiklis yra nusikalstamumo lygis - tiksliau atspindi nusikalstamumo paplitimą. Remiantis statistiniais duomenimis¹¹⁵ (10 lentelė, 10.1 diagrama priede), matyti, kad per tiriamąjį 1996 m. – 2006 m. laikotarpį nužudymų skaičius Lietuvoje, tenkantis 100 tūkst. gyventojų, sumažėjo 1,3 karto, tai yra nuo 11,2 nužudymų 1996 m. iki 8,6 nužudymų 2006 m. Įdomu tai, kad nužudymų skaičius mažėja, panaikinus Lietuvoje mirties bausmę. Vadinasi, mirties bausmės sankcija baudžiamajame įstatyme neturi lemiamos įtakos nusikalstamumo rodiklių dinamikai. Nors mirties bausmės šalininkai itin svarbia laiko įbauginimo įdėją – kad baimė būti nubaustam mirtimi sulaiko potencialius nusikaltėlius nuo nusikaltimų. Mirties baimė daugeliui žmonių yra didesnė už bet kokią kitą baimę. Tačiau tokį poveikį žmogui daro ne abstrakti mirties tikimybė, o reali ir akivaizdi jos galimybė. Viename iš Jungtinių Tautų atliktų tyrimų nagrinėjant mirties bausmės ryšį su nužudymų skaičiumi sakoma, jog negauta jokių moksliskai pagrįstų duomenų, patvirtinančių, kad mirties bausmė daro didesnę stabdantį poveikį nei įkalinimas iki gyvos galvos. Tai rodo ir valstybių, atsisakusių šios bausmės, praktika. Lietuvoje ši bausmė oficialiai nevykdoma nuo 1995 m., bet nužudymų skaičius nepadidėjo¹¹⁶. Sunkių sveikatos sutrikdymų skaičius, tenkantis 100 tūkst. gyventojų, išliko beveik nepakitęs (apie 10 sunkių sveikatos sutrikdymų). Žymiai padidėjo išžagininimų skaičius, tenkantis 100 tūkst. gyventojų: nuo 4,6 išžagininimų 1996 m. pakilo iki 7,4 išžagininimų 2006 m., tai yra išaugo 1,6 karto.

Nagrinėjant statistinę medžiagą, pastebėtina, kad nužudymai, sunkūs sveikatos sužalojimai bei išžagininimai yra ištiriami nevienodai. Nužudymams būdingas pats didžiausias ištyrimo laipsnis. Diagramoje (11.1 diagrama priede) atsispindi 1996 m. – 2006 m. ištirtų smurtinių nusikaltimų skaičiaus pasikeitimai¹¹⁷. Matyti, kad 1996 m. buvo ištirta beveik 88 % nužudymų, 2006 m. 100 % buvo išaiškinti ir ištirti visi užregistruoti nužudymai. Logiška, anot A. Kiškio, kad sumažėjus nužudymų skaičiui, padidėja jų ištyrimo laipsnis. Sunkių sveikatos sutrikdymų 1996 m. buvo ištirta 68,7 %, 2003 m. – 61,3 %. Tačiau nuo 2003 m. šitie rodikliai ėmė gerėti. Sunkius sveikatos sutrikdymus teisėsaugos pareigūnams jau

¹¹⁵ Nusikalstamumo prevencijos Lietuvoje centro statistiniai duomenys. Prieiga per internetą: <www.nplc.lt>

¹¹⁶ DRAKŠAS, R. *Mirties bausmė: situacija ir perspektyvos*: monografija. Vilnius: Eugrimas, 2002, p.108-110.

¹¹⁷ Nusikalstamumo prevencijos Lietuvoje centro statistiniai duomenys. Prieiga per internetą: <www.nplc.lt>

pavyksta ištirti beveik 93 %. Tuo tarpu išžagininimų 1996 m. buvo ištirta 80 %. Iki 2003 m. ištirtų išžagininimų skaičius buvęs stabilus, tais metais smarkiai krito žemyn - ištirta tik 40 % užregistruotų išžagininimų. Tačiau išžagininimų ištyrimo rodiklis per pastaruosius 3 metus gerėja, ir 2006 m. išžagininimų jau buvo ištirta 71 % (11 lentelė priede). Manytina, kad ryškus neištirtų išžagininimų skaičiaus padidėjimas 2003 m. sietinas su staigiu išžagininimų skaičiaus išaugimu. 2003 m. išžagininimų padaugėjo 1,5 karto, lyginant su 2002 m. Kaip minėta, išžagininimų skaičius palaipsniui augo, nuo 168 išžagininimų per metus 1996 m. jis išaugo iki 278 užregistruotų išžagininimų per metus 2003 m. Šiek tiek išžagininimų sumažėjo 2006 m. - 253 užregistruoti išžagininimai. A. Kiškio nuomone, nagrinėjant per metus ištirtų nusikalstamų veikų absoliučius skaičius, matyti, kad, išskyrus sumažėjimą 2003 m., naujoje teisinėje aplinkoje ištiriama daugiau nusikalstamų veikų. 2003 m. nusikalstamų veikų ištyrimo aspektu vertintini kaip veikų tyrimo sutrikimas įsigaliojus dideliame teisės pokyčių skaičiui¹¹⁸.

12.1 diagramoje priede pavaizduotas visų nuteistųjų bei už atskirus nusikaltimus nuteistųjų asmenų skaičius Lietuvoje 1999 m.- 2006 m.¹¹⁹. Iš pateiktų duomenų matyti, kad bendras nuteistųjų skaičius nuo 12 205 asmenų 1999 m. sumažėjo iki 6982 nuteistųjų 2006 m., tai yra 1,75 karto. Nuteistųjų už nužudymus skaičius tiriamuoju laikotarpiu išliko beveik nepakitęs. 1999 m. už nužudymą buvo nuteisti 1552 asmenys, o 2006 m.- 1592. Šiek tiek sumažėjo nuteistųjų skaičius už sunkų sveikatos sutrikdymą - 1999 m. buvo 319 nuteistųjų asmenų, 2006 m. - 291. Pastebėtina, kad nors užregistruotų išžagininimų skaičius per pastaruosius 10 metų išaugo daugiau kaip 1,6 karto, tačiau nuteistųjų už išžagininimus asmenų skaičius nuolat mažėjo. 1999 m. už išžagininimus buvo 557 nuteistieji asmenys, o 2006 m.- 380 asmenų, tai yra sumažėjo 1,5 karto. Manytina, kad nuteistųjų už išžagininimus skaičiaus sumažėjimas tam tikrais atvejais galėtų būti susijęs su tuo, kad kai kurios išžagininimo bylos (BK 149 str. 1 d.) yra privataus kaltinimo bylos, kuriose kaltinimą vykdo nukentėjusysis ar jo atstovas¹²⁰. Privataus kaltinimo procesas turi išskirtinį bruožą, jog privataus kaltinimo bylose procesas nutraukiamas, jeigu nukentėjusysis susitaiko su kaltinamuoju. Tik išimtiniais atvejais, kai BPK 407 str. 1 d. nurodytos veikos išeina už privataus intereso ribų ir įgauna visuomeninę reikšmę, jomis padaryta žala asmeniui, kuris dėl svarbių priežasčių negali ginti teisėtų savo interesų ar nėra žinomas veikos padarymu įtariamas asmuo, baudžiamąjį procesą dėl šių veikų turi teisę pradėti ir prokuroras, nesvarbu, kokia yra nukentėjusiojo pozicija (BPK 409 str.)¹²¹.

¹¹⁸ KIŠKIS, A. Nusikalstamumas Lietuvoje: ką pakeitė teisės reforma?// *Jurisprudencija*, 2006. t.3(81), p.36.

¹¹⁹ Kalėjinų departamento prie Teisingumo ministerijos statistiniai duomenys. Prieiga per internetą: <http://www.nplc.lt:8000/asis/images/tempImages/tmp_trumpalaikis_failas_Duomenys40785.html>

¹²⁰ Naujas LR baudžiamojo proceso kodeksas, patvirtintas 2002-03-14 įstatymu Nr. IX- 785, įsigaliojo 2003-05-01.

¹²¹ GODA, G.; KAZLAUSKAS, M.; KUČONIS, P. *Baudžiamojo proceso teisė*. Vilnius: TIC, 2005, p.600.

3. Smurtinio nusikalstamumo struktūra (kokybiniai pokyčiai)

Siekiant tinkamai įvertinti smurtinį nusikalstamumą, be kiekybinio, turi būti ir kokybinis nusikalstamumo vertinimas, susijęs su nusikalstamumo kaip reiškinių socialine kilme ir esme. Kaip negalima pažinti visuomenės ir jos dėsningumą, tiriant atskirus individus arba net jų visumą, taip negalima pažinti nusikalstamumo ir jo dėsningumą, tiriant tik konkrečias nusikalstamas veikas arba jų sumą. Nusikalstamumas egzistuoja ir išryškėja per nusikalstamų veikų visumą, tačiau jis nėra šių veikų mechaninė suma, nes jų kiekybė pereina į naują savybę - kokybę¹²².

G.Babachinaitės nuomone iki atgimimo Lietuvoje (1988 m.) smurtinių nusikaltimų daugėjo, tačiau jų daugėjimo tempai buvo šiek tiek mažesni negu nusikalstamumo Lietuvoje apskritai¹²³. Smurtiniai nusikaltimai sudaro palyginti nedidelę lyginamąją dalį visų užregistruotų nusikalstamų veikų atžvilgiu (13.1 diagrama priede)¹²⁴.

Nužudymai visada buvo laikomi vienu iš pavojingiausių nusikaltimų. Nužudymų skaičius – vienas svarbiausių rodiklių, kiek apskritai tam tikroje visuomenėje vertinama žmogaus gyvybė. Nužudymai laikomi nusikaltimais, kurių registruoti duomenys geriausiai parodo tikrą nusikaltimų lygį ir dinamiką. Manoma, kad nužudymai yra tokie reikšmingi todėl, kad juos sunkiausia nuslėpti¹²⁵. Per tiriamąjį dešimtmetį Lietuvoje užregistruoti nužudymai bendroje užregistruotų nusikaltimų struktūroje sudarė palyginti nežymią lyginamąją dalį - vidutiniškai 0,5 %¹²⁶. Tik 1996 m. nužudymų skaičius buvęs didesnis ir lyginamoji dalis sudarė 0,6 % (13 lentelė priede). Išnagrinėjus 1996 m. – 2006 m. statistinius duomenis, galime pasidžiaugti, kad pačių sunkiausių nusikaltimų žmogui - nužudymų - lyginamoji dalis visų užregistruotų nusikaltimų atžvilgiu tendencingai mažėja (13.2 diagrama priede). Tuo tarpu tiriamųjų smurtinių nusikaltimų atžvilgiu 2006 m. nužudymų lyginamoji dalis sudarė 33 %, o prieš 10 metų buvo 44 %. Įdomu, kad 1998 m. Lietuvoje panaikinus mirties bausmę, nužudymų skaičius beveik nepakito. Jeigu 1996 m. buvo užregistruota 405 nužudymai (100 tūkst. gyventojų teko 11,2 nužudymo), 2001 m. - 378 nužudymai (100 tūkst. gyventojų - 10,8 nužudymo), tai 2006 m. nužudymų užregistruota 294 (100 tūkst. gyventojų teko 8,6). Darytina išvada, kad per tiriamąjį dešimtmetį nužudymų skaičius Lietuvoje sumažėjo 1,37 karto. Sunkūs asmens sveikatos sutrikdymai visų užregistruotų nusikaltimų atžvilgiu sudaro

¹²²GALINAITYTĖ, J.; RUDZKIS, T. Šiuolaikinės nusikalstamumo sampratos problema // *Jurisprudencija*, t.70 (62), p.137.

¹²³BABACHINAITĖ, G. Smurtiniai nusikaltimai Lietuvoje // *Jurisprudencija*, 1999, t.12(4), p.98

¹²⁴Nusikalstamumo prevencijos Lietuvoje centro statistiniai duomenys. Prieiga per internetą: <www.nplc.lt>

¹²⁵JUSTICKIS, V. *Kriminologija*: vadovėlis. Vilnius, 2004.2t, p.156.

¹²⁶Nusikalstamumo prevencijos Lietuvoje centro statistiniai duomenys. Prieiga per internetą: <www.nplc.lt>

panašią dalį, kaip ir nužudymai - vidutiniškai 0,5 %, o smurtinių nusikaltimų atžvilgiu jie sudaro panašią lyginamąją dalį, kaip ir nužudymai - vidutiniškai apie 40 % (13.3 diagrama).

Išžaginimai, pavojingi smurtiniai nusikaltimai, ilgą laiką buvę vienu svarbiausių visuomenės dorovinės būklės rodiklių. Manoma, kad pagarba moteriai, jokios prievartos jos atžvilgiu netaikymas yra vienas svarbiausių požymių, kad visuomenėje vadovaujamosi savitarpio pagarbos normomis, ribojama prievarta¹²⁷. Išžaginių dinamika kur kas daugiau negu nužudymų priklauso nuo to, kiek nukentėję linkę pranešti apie nusikaltimą. Analizuojant smurtinio nusikalstamumo struktūrą, matyti, kad išžaginių lyginamoji dalis visų užregistruotų nusikaltimų atžvilgiu yra perpus mažesnė, negu nužudymų bei sunkių sveikatos sutrikdymų. 1996 m. ji buvo 0,24 % visų nusikaltimų skaičiaus, tačiau iki 2006 m. išaugo iki 0,30 %. Tai nėra labai aukštas šių nusikaltimų rodiklis, tačiau tenka pripažinti, kad per tiriamąjį laikotarpį Lietuvoje išžaginių skaičius išaugo, todėl išaugo ir jų lyginamoji dalis visų užregistruotų nusikaltimų atžvilgiu (13.4 diagrama priede). Atitinkamai išaugo išžaginių lyginamoji dalis „klasikinių“ smurtinių nusikaltimų atžvilgiu. 1996 m. ji sudarė 18,2 % šių nusikaltimų, o 2006 m. – išaugo iki 28,5 %. Apibendrinant darytina išvada, kad pavojingiausių smurtinių nusikaltimų - nužudymų, sunkių sveikatos sutrikdymų ir išžaginių - lyginamoji dalis visų užregistruotų nusikaltimų atžvilgiu 1996 m. sudarė 1,3 %, per tiriamąjį laikotarpį iki 2006 m. ši dalis sumažėjo iki 1%. Vadinasi, „klasikiniai“ nusikaltimai sudaro nedidelę dalį visų užregistruotų nusikaltimų tarpe (13 lentelė priede).

Pagal policijoje užregistruotų nužudymų skaičių, tenkantį 100 tūkst. gyventojų, 2000 m. Lietuva užėmė vieną aukštesnių vietų pasaulyje. Remiantis Jungtinių Tautų nusikalstamumo prevencijos tinklapyje pateikta statistika, matyti, kad Lietuvoje 100 tūkst. gyventojų teko apie 10 nužudymų (panašiai yra Latvijoje ir Estijoje). Rusija mus „lenkė“ dvigubai - 19,8 nužudymų (100 tūkst. gyventojų), šiek tiek pirmavo Meksika (14,1), Venesuela (33,15), PAR (51,39). Mažiausiai 100 tūkst. gyventojų nužudymų 2000 m. teko Japonijoje (0,5 nužudymo), Danijoje (1,09), Vokietijoje (1,17), Italijoje (1,29), Kanadoje (1,59), Suomijoje (2,86 nužudymo) ir kt. Išžaginių skaičiumi Lietuva pasaulio mastu nebuvo pirmaujančių valstybių gretose. 2000 m. Lietuvoje jis sudarė 4,95 išžaginimo. Šioje srityje mus gerokai lenkė PAR (123,85 išžaginimo), Kanada (78,80), JAV (33,1), Olandija (10,36), Suomija (11,18) ir kt. Atsilieka nuo Lietuvos Japonija (1,78 išžaginimo), Slovakija (2,39), Italija (4,0 išžaginimai) ir kt.¹²⁸ 2004 m. JT statistikos duomenimis kai kuriose valstybėse stebima nužudymų skaičiaus mažėjimo tendencija (14.1 diagrama priede)¹²⁹.

¹²⁷ JUSTICKIS, V. *Kriminologija: vadovėlis*. Vilnius, 2004.2t, p.158.

¹²⁸ Jungtinių Tautų nusikalstamumo prevencijos centro tinklapis: http://www.unodc.org/pdf/crime/seventh_survey/7sv.pdf; NPLC statistikos tinklapis: http://www.nplc.lt/stat/int/eurosource-3/O&B_241_h01_tcm12-126270.pdf http

¹²⁹ Ten pat: http://www.unodc.org/unodc/en/crime_survey_ninth.html

III. Smurtinį nusikaltimą padariusio asmens asmenybės ypatumai

1. Smurtinį nusikaltimą padariusio asmens asmenybės samprata

Su nusikaltimą padariusiu asmeniu tenka susidurti, siekiant atsakyti į kriminologinės analizės iškeltus klausimus apie nusikaltimo padarymo priežastis bei nusikaltimų prevenciją. Nuo seniausių laikų žmonės buvo linkę manyti, kad nusikaltimo priežastis – nusikaltėlio asmenybė. Buvo sakoma, kad žmogus padarė nusikaltimą dėl to, kad jis turi tam tikrų bruožų, kurie paskatino jį tai daryti. Toks požiūris rėmėsi paprasta gyvenimiška patirtimi, kad ne visi žmonės daro nusikaltimus (ne visi alkani vagia, ne visi užpykę žudo), todėl skirtingos visuomenės nusikaltimus sieja su tam tikrais individo bruožais¹³⁰. Asmenybė – tai žmogus, kaip visuomenės individas, praktinės bei teorinės veiklos ir socialinės sąveikos subjektas, kurio formavimąsi lemia visuomenės egzistavimo istorinės sąlygos. Socialinėje sąveikoje įgytos savybės (socialumas) parodo asmenybės brandą¹³¹. Žmogaus asmenybė yra daugelio mokslų tyrimo objektas. Baudžiamoji teisė asmenybę tiria kaip nusikaltimo subjektą. Baudžiamojo proceso teisė - į asmenybę žiūri, kaip į įtariamąjį - kol jis yra ikiteisminio tyrimo dalyvis, ir kaip į kaltinamąjį - naginėjimo teisme dalyvį. Bausmių vykdymo teisei įdomi nuteistojo asmenybė. Teismo psichiatrija tiria asmenybės patologinius bruožus, žiauraus elgesio priežastis; psichinius sutrikimus, jos pagalba nustatomas kaltinamojo pakaltinamumas ar nepakaltinamumas. Teismo psichologija nagrinėja nusikaltėlio asmenybę, kad galima būtų tinkamai surinkti ir įvertinti įrodymus¹³². Kriminalistikos mokslui svarbu nustatyti, kas padarė nusikalstamą veiką, jai nesvarbu asmens pakaltinamumas. Kriminologija tiria nusikaltėlio asmenybę, nusikaltimo padarymo priežastis ir sąlygas, kodėl formuojasi antvisuomeniniai bruožai.

Nusikaltėlio asmenybė – pagrindinė ir svarbiausia viso nusikaltimo mechanizmo grandis¹³³, kurią tyrinėti galima turint tam teisinį pagrindą, t.y. kai yra aiškus nusikaltimo subjektas. Baudžiamosios teisės prasme nusikaltimo subjektas – pakaltinamas fizinis asmuo, sulaukęs baudžiamojo įstatymo nustatyto amžiaus¹³⁴. Nusikalstamą veiką padariusio asmens asmenybė – kitokia reikšmė, nei nusikaltimo subjekto. V. N. Kudriavcevas nusikaltėlio asmenybe įvardija negatyvių savybių visumą, kuri susiformavo asmeniui bendraujant su

¹³⁰ MATULIENĖ, S. Serijinio seksualinio žudiko asmenybė: psichologinis ir kriminalistinis aspektai. In *Teisiniai medicininiai smurto aspektai*: monografija. Vilnius, 2002, p.37.

¹³¹ *Visuotinė lietuvių enciklopedija*. Vilnius: Moklo enciklopedijų leidybos institutas, 2002, p.83.

¹³² <http://lt.wikipedia.org/wiki/Wikipedia:Naudingi_resursai/Baud%C5%BEiamojo_proceso_teis%C4%97>

¹³³ КУДРЯВЦЕВ, В.Н.. *Криминология*. Москва: Юрист, 1995, с. 79.

¹³⁴ PAVILONIS, V.; ŠVEDAS, G.; ABRAMAVIČIUS, A. ir kt. *Baudžiamoji teisė*: vadovėlis. Vilnius: Eugrimas, 2001, p.185

kitais žmonėmis¹³⁵. J. Bluvšteinas, V. Justickis teigia, kad nusikaltėlio asmenybės sąvoka prasminga tada, kai konkrečios asmenybės bruožų reikšmė nusikalstamos veikos genezėje gali būti objektyviai atskleidžiama. Tik tada, kai asmens savybės nulemia nusikalstamą veiką ar bent jau turi didelės reikšmės jai formuojantis, galima kalbėti apie nusikaltėlio asmenybę¹³⁶. Nusikaltėlio asmenybė yra specifiškai disharmoninga. Disharmonijos laipsnis tiesiog veda prie psichosocialinės dezadaptacijos. Tai viena iš pagrindinių sąlygų nusikalstamam elgesiui kilti ir vežėti¹³⁷.

Kuo gi vis dėlto skiriasi nusikaltėlis nuo nenusikaltusio žmogaus? Nusikaltėlius apibūdina tie patys požymiai, kurie charakterizuoja visus kitus žmones, tik padaryta nusikalstama veika yra tas pagrindas, kuris leidžia išskirti iš visų žmonių ir atskirai analizuoti žmogaus, padariusio nusikaltimą asmenybę. Esminė nusikalstamą veiką padariusio asmens savybė yra jo pavojingumas, kuris pasireiškia tuo, kad yra pavojus, jog asmuo ateityje gali padaryti naujų nusikalstamų veikų¹³⁸.

Kai kurie autoriai teigia, kad negalima vartoti sąvokos nusikaltėlio asmenybė iki ir po nusikaltimo padarymo. Į asmenybės sąvoką įeina žmogaus socialiniai požymiai, asmenybė – tai socialinis žmogaus veidas, tai, kuo jis tapo vystymosi eigoje, gyvendamas tarp visuomenės narių. Koks yra nusikaltėlio veidas? Atsakymą pateikia kriminologinė charakteristika¹³⁹.

Kiekvienas žmogus daugiau ar mažiau adaptuojasi toje socialinėje, fizinėje, psichologinėje aplinkoje, kurioje jis gyvena. Kalbant apie nusikaltėlį, akivaizdu, kad jo nusikalstamo elgesio priežastis yra nesugebėjimas adaptuotis išorinėje aplinkoje. Jo elgesys yra tam tikrų neigiamų veiksmų ir gyvenimiškos patirties suformuotas rezultatas. Nusikalstamo elgesio mechanizmas, nusikaltėlio asmenybė bei išorinė socialinė aplinka – tai trys nusikaltimo genezės komponentai¹⁴⁰. Bet koks elgesys yra sąlygojamas tam tikros socialinės aplinkos, nes ji daro asmenybei labai didelį poveikį¹⁴¹. Žmogus juk negimsta nusikaltėliu, o juo tampa¹⁴². Nusikalstamą elgesį didele dalimi lemia subjektyvus individo charakteris, kurį įtakoja asmens interesai, poreikiai, tikslai ir siekiai. V. N. Kudriavcevas teigia, kad nusikaltimas yra individo

¹³⁵ PAVILONIS, V.; ŠVEDAS, G.; ABRAMAVIČIUS, A. ir kt. *Baudžiamoji teisė: vadovėlis*. Vilnius: Eugrimas, 2001, p.185

¹³⁶ BLUVŠTEINAS, J.; BIELIŪNAS, E.; JUSTICKIS, V. ir kt. *Kriminologija*. Vilnius: Pradai, 1994, p.82.

¹³⁷ MATULIENĖ, S. Serijinio seksualinio žudiko asmenybė: psichologinis ir kriminalistinis aspektai. In *Teisiniai medicininiai smurto aspektai: monografija*. Vilnius: LTU leidybos centras, 2002, p.37.

¹³⁸ PIESLIAKAS, V. *Lietuvos baudžiamoji teisė: 1 knyga*. Vilnius: Justitia, 2006, p.308.

¹³⁹ *Российская криминологическая энциклопедия*. Под общей ред. ДОМОВОЙ, А.Н. Москва: Норма, 2000, с.322.

¹⁴⁰ КУДРЯВЦЕВ, В.Н. *Генезис преступления. Опыт криминологического моделирования*. Москва, 1998, с.18.

¹⁴¹ BLUVŠTEINAS, J.; BIELIŪNAS, E.; JUSTICKIS, V. ir kt. *Kriminologija*. Vilnius: Pradai, 1994, p.61.

¹⁴² КУДРЯВЦЕВ, В.Н. *Криминология*. Москва: Юрист, 1995, с.80.

charakterio savybių ir aplinkos sąveikos nulemtas rezultatas¹⁴³. J. Bluštveino, V. Justickio manymu - nusikalstamos veikos priežastis dažnai yra socializacijos proceso sutrikimai, kuomet nusikalstama veika įtvirtina ir dar padidina asmens jau turimus socializacijos defektus¹⁴⁴. Socializacija¹⁴⁵ - visą žmogaus gyvenimą trunkantis procesas, kai individas perima ir aktyviai atgamina istoriškai sąlygotą gyvenimo tam tikroje visuomenėje, socialinėse grupėse ir organizacijose socialinę patirtį.¹⁴⁶ Socializacijos proceso esmė ta, kad asmuo mokomas visuomenėje egzistuojančios kultūros, kurią perimdamas asmuo išmoksta gyventi pagal jos reikalavimus. Jei asmenybė ne pakankamai socializuota, egzistuoja akivaizdūs prieštaravimai tarp reikalavimų, kuriuos visuomenė kelia asmenybei (socialinė kontrolė), ir reikalavimų, kuriuos asmenybė kelia pati sau (etinė kontrolė). Mažiausias aplinkos sąlygų pasikeitimas gali paskatinti nusikalsti¹⁴⁷, kadangi socializacijos procesui yra būdingas tam tikras gaivališkumas, nes asmenybė patiria ne tik tikslingus, bet ir sunkiai reguliuojamus bei prognozuojamus aplinkos poveikius¹⁴⁸. Todėl ir nusikalstamo elgesio priežasčių reikia ieškoti ne vien tik visuomenės vystymosi prieštaravimuose, bet ir išsiaiškinant nusikaltėlių elgesio subjektyviuosius elementus, taip pat ir jų asmenybės bruožus¹⁴⁹. Taigi, susiduriame su ypatinga asmenybe – padariusia smurtinį nusikaltimą, kuriai būdingi socialiai reikšmingi požymiai. Smurtiniai nusikaltimai, anot V.N. Kudriavcevo, amžini nusikaltimai, už juos baudžiama visuomet. Šitie nusikaltimai sudaro viso nusikalstamumo branduolį, ir būtent smurtinių nusikaltėlių asmenybės bruožai yra ryškiausi¹⁵⁰.

Kiekvienas visuomenės narys – asmenybė, turinti individualių būdo ir charakterio savybių, tik jam vienam būdingų požymių. Vieni asmenys aktyviai prisijungia prie visuomenės vystymosi, kiti - trukdo jam, o treči – lieka nuošaly¹⁵¹. Svarbiausias kiekvienos asmenybės požymis yra jo sąmonė – visas jo vidinis pasaulis. Į žmogų žiūrima kaip į racionalią būtybę, kuri prieš pradėdama ką nors daryti kruopščiai įvertina visus teigiamus ir neigiamus savo veiklos padarinius. Lygiai taip pat jis elgiasi svarstydamas galimybę padaryti nusikaltimą. Idėja sulaikyti žmones nuo nusikaltimo gresiančia bausme remiasi įstatymo leidėjas. Sugriežtindamas sankciją, jis tiesiog kelia kainą, kurią reikia nusikaltėliui sumokėti už tą

¹⁴³ LIAUSĖDAS, A. Į agresyvų ir smurtinį elgesį linkusių individų diagnostika ir gydymas. In *Teisiniai medicininiai smurto aspektai*: monografija. Vilnius: LTU leidybos centras, 2002, p.105.

¹⁴⁴ BLUVŠTEINAS, J.; BIELIŪNAS, E.; JUSTICKIS, V. ir kt. *Kriminologija*. Vilnius: Pradai, 1994, p.83.

¹⁴⁵ Socializacija - individo tapimas visuomeniniu žmogumi, asmenybe [*Tarptautinių žodžių žodynas*. Vyriausioji enciklopedijų redakcija. Vilnius, 1985, p.456].

¹⁴⁶ *Namų advokatas*. Vilnius: TIC. 2002, p.778.

¹⁴⁷ *Cit. op.* 144.

¹⁴⁸ VALICKAS, G. *Psichologinės asocialaus elgesio ištakos: monografija*. Vilnius: LTU, 1997, p.14.

¹⁴⁹ КУДРЯВЦЕВ, В.Н. *Механизм преступного поведения*. Москва: Наука, 1981, с.19.

¹⁵⁰ КУДРЯВЦЕВ, В.Н. *Криминалогия*. Москва: Юрист, 1995, с.82.

¹⁵¹ *Личность преступника*. Под ред. КУДРЯВЦЕВА, В.Н. и др. Москва: Юридическая литература, 1975, с.11.

naudą, kurią jis gaus darydamas nusikaltimą. Sulaikymo teorijos šalininkai Č. Bekarija ir J. Benthamas teigė, kad nusikaltimas yra natūralus žmogaus elgesys situacijoje, kai jis tikisi gauti iš to tam tikrą naudą. Jie mano, kad jeigu nenauda didesnė už potencialią naudą, žmogus atsisakys idėjos padaryti nusikaltimą¹⁵². Anot Č. Bekarijos, žmogus traktuojamas kaip racionali būtybė, kuri apsisprendžia lygindama neigiamus ir teigiamus savo poelgio padarinius.

J. Bluštveinas, V. Justickis atriboja nusikaltimo subjektą nuo nusikaltėlio asmenybės, išskirdamas šiuos požymius: (a) kaltininko elgesys prieš nusikaltimą, – nustatę, kad individas prieš nusikaltimą šiurkščiai pažeidinėjo teisės ir moralės normas, galime teigti, kad nusikaltimas yra logiška ankstesnio asmenybės vystymosi rezultatas, o ne nepalankiai susiklosčiusių aplinkybių poveikio padarinys; (b) asmens savybių ir nusikalstamo elgesio mechanizmo situacinio momento santykis - jei asmens „kriminogeninė“ būseną yra nuolatinė (tai gali lemti nedarbas ar nenoras dirbti, lėšų trūkumas), tai galima spręsti, kad nusikalstamos elgsenos ištakos yra jo paties asmenybės ypatybės¹⁵³.

Rusų kriminologų nuomone, smurtinį nusikaltimą padariusio asmens būdo bruožams būdinga tiek bendri šiai nusikaltimų rūšiai būdingi požymiai, tiek atskiroms nusikalstamoms veikoms būdingi požymiai (pavyzdžiui, žudikams, prievartautojams). Mokslininkai išskiria šias pagrindines savybes, būdingas smurtiniams nusikaltėjams: (a) egoizmas, dažnai pereinantis į egocentrizmą, kuomet asmens elgesį nulemia vien tik jo interesai, norai, pomėgiai; (b) abejingumas kitų asmenų interesams ir nuomonei; (c) žiaurumas, negebėjimas savęs įsivaizduoti kito asmens vietoje bei atjausti; (d) agresyvumas kitų žmonių atžvilgiu, siekiant realizuoti savo sumanymus¹⁵⁴. Šitos asmenybės savybės trukdo jo normaliai socializacijai, priveda prie invalidumo, trukdo užsiimti visuomenine veikla, dirbti, o tai savo ruožtu padidina tikimybę, kad asmuo gyvens antisocialinį gyvenimą kol galų gale padarys teisės pažeidimą¹⁵⁵.

Pritariant rusų kriminologų nuomonei, nusikaltėlio asmenybė – tai visuomeninių reiškinių, ryšių, santykių suformuota būdo savybių visuma, kuomet įvairios socialinės sąlygos (auklėjimas, išsilavinimas, aplinka, gyvenimo būdas) suformuoja tam tikrą asmenybės struktūrą, kaip tų sąlygų rezultatą¹⁵⁶; tai neigiamų, kriminogeninių asmenybės bruožų, nulėmusių arba galėjusių nulemti nusikaltimo padarymą, visuma; tai definicija, kuri yra mokslinio pažinimo priemonė, leidžianti geriau suvokti nusikalstamo elgesio ištakas ir

¹⁵² JUSTICKIS, V. *Kriminologija: vadovėlis*. Vilnius: LTU Leidybos centras, 2001.1t, p.225.

¹⁵³ BLUVŠTEINAS, J.; BIELIŪNAS, E.; JUSTICKIS, V. ir kt. *Kriminologija*. Vilnius: Pradai, 1994, p.82.

¹⁵⁴ *Личность преступника*. Под ред. КУДРЯВЦЕВА, В.Н. и др. Москва: Юридическая литература, 1975, с.169.

¹⁵⁵ КУДРЯВЦЕВ, В.Н. *Криминалогия*. Москва: Юрист, 2005, с.164.

¹⁵⁶ *Личность преступника*. Под ред. КУДРЯВЦЕВА, В.Н. и др. Москва: Юридическая литература, 1975, с.37.

priežastis¹⁵⁷. Mokslininkų nuomone, biologinės asmenybės savybės sąlygoja kūno konstitucijos bruožus – kūno struktūrą, organų funkcionavimą, ir tai turi reikšmės žmogaus asmenybės formavimuisi. Bet tai nėra lemiamas faktorius, o tik gali šiek tiek įtakoti¹⁵⁸. Norint suprasti ir paaiškinti asmenybės poelgius, būtina išanalizuoti ne tik išorines sąlygas ir vidinius žmogaus ypatumus, bet ir jų tarpusavio sąveiką. Formavimosi metu išorinės sąlygos bei poveikiai neišvengiamai suformuoja tam tikras vidines sąlygas – asmenybės savybes, įsitikinimus, elgesio normų bei vertybių sistemą ir pan. S. L. Rubinšteino teiginys, kad išoriniai poveikiai „lūžta“ per vidines sąlygas, kurios savo ruožtu susiformavo veikiant ankstesniems išoriniams poveikiams, padeda suprasti šių faktorių reikšmę asocialaus elgesio genezėje¹⁵⁹. Dėl to atsiranda individualių skirtumų, kurie gali skatinti skirtingo kryptingumo asmenybės genezę. Be abejonės, nepageidautiną asmenybės raidą nulemia daugelis faktorių: atsiradusios savybės negatyvumo laipsnis, jos vieta bendroje asmenybės struktūroje, pasireiškimo asmenybės poelgiuose dažnumas bei tų poelgių pasekmės, koreguojantys artimiausios aplinkos poveikiai ir pan. Žmogus yra laisvas rinktis vieną ar kitą galimą elgesio alternatyvą (kuo daugiau alternatyvų turi žmogus, tuo didesnė jo veiklos laisvė)¹⁶⁰. Nusikalstama veika yra individuali, nepakartojama, neatskirama nuo konkretaus asmens, nusikalstamos veikos subjekto.

Nusikalstama veika yra suasmeninta. Jos subjektas - nusikalstamą veiką padarę konkretūs asmenys su juos supančia socialine aplinka, į kurią įeina ir įvairios kriminogeninės situacijos, skatinančios daryti nusikalstamą veiką. Nusikalstamumo subjektas yra visuomenė kaip socialinis organizmas. Jis, kaip ir bet kuris kitas socialinis reiškiny, yra nesuasmenintas ir paklūsta socialiniams dėsningumams¹⁶¹. Nusikaltimas – tai individualybės išraiška, kurioje aktyviai pasireiškia asmenybė ir kriminalinės jos savybės¹⁶².

¹⁵⁷ *Namų advokatas*. Vilnius: TIC.2002, p.586.

¹⁵⁸ *Cit.op.* 157, p.38.

¹⁵⁹ VALICKAS, G. *Psichologinės asocialaus elgesio ištakos*: monografija. Vilnius: LTU, 1997, p.135.

¹⁶⁰ *Cit.op.*159, p.136.

¹⁶¹ GALINAITYTĖ, J.; RUDZKIS, T. Šiuolaikinės nusikalstamumo sampratos problema // *Jurisprudencija*, t. 70(62), p.137.

¹⁶² АБЕЛЬЦЕВ, С.Н. *Личность преступника и проблемы криминального насилия*. Москва: Юнити-Закон и право, 2000, с.9.

2. Smurtinį nusikaltimą padariusio asmens asmenybės tipai

Nusikaltimas - daugelio faktorių sąveikos suformuotas žmogaus elgesys, kuriame pagrindinis vaidmuo tenka nusikaltimą padariusio individo asmenybei. Kriminologija išskiria tokias asmenybes ir atlieka tyrimus, siekiant atrasti tam tikrų bendrų bruožų. Norint geriau pažinti nusikaltėlio asmenybę ir jos struktūrą, būtina žinoti tipinius tos asmenybės požymius. Kriminologai atrenka specialias nusikaltėlio asmenybės savybes, kurios yra būdingos tik tam tikriems nusikaltimams (sunkūs ir labai sunkūs smurtiniai nusikaltimai). Yra nuomonių, jog tie bruožai gali turėti įtakos individo nusikalstamam elgesiui¹⁶³. Asmenybė – tai žmogaus socialinis veidas, tai, kuo jis tapo vystymosi periode, gyvenant visuomenėje. Kokie bruožai lemia žmogaus nusikalstamą elgesį, kas skiria nusikaltėlį nuo nenusikaltėlio, - atsakymo reikia ieškoti žmogaus kriminologinėje charakteristikoje, kriminologinėje tipologijoje¹⁶⁴. Tipologija – tai nusikaltėlių suskirstymas į tipines grupes, siekiant juos geriau pažinti. Tai giluminė įvairių nusikaltėlių kontingentų charakteristika, besiremianti esminiais požymiais, priežastiniu ryšiu susijusiais su nusikalstamu elgesiu¹⁶⁵. Išryškinant tiriamų objektų panašumus ir skirtumus yra stengiamasi atskleisti esminius jų dėsningumus. Tipologija atskleidžia esmingiausius, tiksliai atitinkamos asmenybės tipui būdingus požymius, savybes, bruožus, kurių visuma ir nulemia (sudaro) atitinkamo reiškinių esmę. Ji fiksuoja tai, kas svarbiausia, be ko nėra ir negali būti atitinkamo tipo asmenybės¹⁶⁶. Tarp asmenybės tipo ir nusikaltimo yra glaudus ryšys, kuris leidžia kalbėti ne tik apie nusikaltimo braižą, bet ir padeda geriau pažinti nusikaltėlio asmenybę. Pavyzdžiui, tipologija išskiria smurtinių nusikaltėlių tipą. Kriminologinių tyrimų metu yra sisteminama gauta informacija apie nusikaltimų padarymo būdus, specialiai yra registruojami pastoviai pasireiškiantys požymiai, būdingi tų nusikalstamų veikų mechanizmui ir juos padariusiems asmenims. Kai kuriose užsienio valstybėse tokia mokslinio tyrimo sistema yra vadinama *modus operandi*, kurios pagrindas yra nusikaltėlio asmenybės bruožai, apsprendžiantys ir sąlygojantys nusikaltimo padarymo būdą. Pažymėtina, kad tokia nusikalstamų veikų ir nusikaltėlių charakteristika yra tipinė, ji atspindi tam tikrą tipą. Nėra ir negali būti absoliučiai atskiros konkrečios nusikaltimo charakteristikos. Tipologijos ypatumas - kad tyrimo dalykas yra ne atskiras individas ar nusikaltimas, o visuma asmenybę apibūdinančių požymių, padedančių išskirti

¹⁶³ АБЕЛЬЦЕВ, С.Н. *Личность преступника и проблемы криминального насилия*. Москва: Юнити-Закон и право, 2000, с.13.

¹⁶⁴ *Российская криминологическая энциклопедия*. Под общей ред. ДОМОВОЙ, А.Н. Москва: Норма, 2000, с.322.

¹⁶⁵ JATKEVIČIUS, A. *Nepilnamečių smurtinio nusikalstamumo prevencija*: VU daktaro disertacija. Vilnius, 2003, p.33.

¹⁶⁶ *Namų advokatas*. Vilnius: TIC, 2002, p.589.

nusikaltėlių asmenybių tipus¹⁶⁷. Remiantis vien statistiniais duomenimis negalima daryti kategoriškų išvadų apie konkrečią nusikaltėlio asmenybę. Pasitaiko, kad agresyviai elgtis gali asmuo, kuriam nebūdingas agresyvus elgesys. Pavyzdžiui, smurtinio nusikaltėlio “etiketę” individas įgauna tik pagal paskutinį teistumą. Vienkartinis smurto proveržio aktas negali būti įvardintas kaip tipinis smurtinis nusikaltimas¹⁶⁸. Juk niekas nežino, kokiais bruožais pasižymi niekada neišaiškinti žudikai. Lietuvoje nėra įteisinta eutanazija¹⁶⁹, medikas, padėjęs numirti beviltiškam ligoniui būtų pripažintas nusikaltėliu. Manytina, kad padaugėtų statistikoje nusikaltėlių su aukštuoju išsilavinimu, jeigu būtų išaiškinti eutanazijos atvejai. Jų asmenybės bruožų negalima įvardinti kaip tipinių.

Nužudymus nuo kitų smurtinių nusikaltimų skiria tai, kad jie sunkiausiai struktūrizuojami ir tipologizuojami. Nužudymai padaromi ir dėl senųjų, „klasikinių“ buitinių konfliktų sukeltos agresijos raiškos bei kitų „tradicinių“ paskatų – materialinės naudos, keršto, pavydo, baimės bei naujų, sunkiai paaiškinamų psichikos patologija veiksmų¹⁷⁰. Serijinių nužudymų problema dėl įvairių motyvų tampa vis aktualesnė, nes didesnę pavojų kelia nužudymai, pagrįsti būtent seksualiniu motyvu. Nors šio tipo nusikaltimų Lietuvoje nėra daug, tačiau žala, kurią serijiniai žudikai padaro visuomenei, negali būti vertinama aukų skaičiumi. Šių nusikaltimų visai kiti vertinimo rodikliai. Vienas iš pagrindinių yra baimė. Serijinio seksualinio žudiko nusikalstamas elgesys paprastai yra stereotipinis. Stereotipinis elgesys gali būti susijęs su tokiais veiksniais, kaip pati auka, aplinka, nestabili emocinė būklė. Stereotipiniam žudiko charakteriui turi įtakos tam tikra situacija, susidariusi darant pirmą nusikaltimą, arba stiprus emocinis poveikis¹⁷¹.

Kriminologinėje literatūroje aptinkamas toks nusikaltimą padariusių asmenų skirstymas į tipus¹⁷²: (a) atsitiktinis tipas – tai asmenys, iki nusikaltimo padarymo gyvenę dorai, sąžiningai, jiems nebūdingas antisocialinis pobūdis. Sunkius smurtinius nusikaltimus jie padarė susiklosčius tam tikrai gyvenimiškai situacijai (tokio tipo pavyzdys galėtų būti motina, nužudžiusi savo naujagimį, nepilnamečiai), dažnai tai būna atsakomieji veiksmai į kieno nors kito provokuojantį, antisocialinį elgesį, kuriam jie nebuvo pasiruošę. V.N. Kudriavcevo nuomone, jie sudaro apie 20 % viso smurtinių nusikaltėlių kontingento¹⁷³; (b) aplinkybinis tipas – nors ir charakterizuojami teigiamai, iki nusikaltimo padarymo buvę

¹⁶⁷ АБЕЛЬЦЕВ, С.Н. *Личность преступника и проблемы криминального насилия*. Москва: Юнити-Закон и право, 2000, с.18.

¹⁶⁸ БЛЭКБОРН, Р. *Психология криминального поведения*. Питер, 2004, с.281.

¹⁶⁹ Eutanazija - lengva mirtis, neskausmingas neišgydomo ligonio numarinimas [*Tarptautinių žodžių žodynas*. Vilnius: Vyriausioji enciklopedijų redakcija, 1985, p.148].

¹⁷⁰ SIRVYDIS, V. Agresyvumo raiška tyčinių nužudymų genezėje // *Jurisprudencija*, 2003. t.38(30), p.52.

¹⁷¹ МАТУЛИЕНĖ, S. Serijinio seksualinio žudiko asmenybė: psichologinis ir kriminalistinis aspektai. In *Teisiniai medicininiai smurto aspektai*: monografija. Vilnius: LTU leidybos centras, 2002, p.40.

¹⁷² *Криминалогия*. Под ред. КУДРЯВЦЕВА, В.Н. Москва, 1976, с.125.

¹⁷³ КУДРЯВЦЕВ, В.Н. *Криминалогия*. Москва: Юрист, 2005, с.423.

neutralūs, tačiau padarė sunkų smurtinį nusikaltimą, esant nepalankioms jiems aplinkybėms. Nusikalsti tokį tipą priverčia ilgo buvimo tam tikroje neigiamoje aplinkoje poveikis. Nusikaltimą jie dažnai padaro siekdami kitų, jiems svarbių tikslų, - kriminologai tai vadina instrumentine agresija¹⁷⁴. Nusikaltimas gali būti padaromas dėl neblaivumo, dėl neadekvačios reakcijos į situaciją. Dažnai jų elgesį sąlygoja neformalios grupės elgesys, solidarumo jausmas savo bendrams. Jiems nėra būdingas antisocialinis elgesys¹⁷⁵. Toks tipas, anot V.N. Kudriavcevo, sudaro apie 30 % viso smurtinių nusikaltėlių kontingento; (c) piktybinis tipas – jam būdingas ryškus antivisuomeninis elgesys. Šiam tipui ypač būdingas agresyvumas, cinizmas, egocentrizmas. Tai asmenys, kurių elgesys kelia pavojų aplinkinių žmonių gyvybei, sveikatai. Dažniausiai jie būna neigiamai nusiteikę prieš kitus asmenis, agresijos panaudojimą mato kaip vienintelį konfliktų sprendimo būdą, nusikalstamas kėsینimasis į kito žmogaus gyvybę ir sveikatą jiems yra norma. Tokių jų elgesį nulemia gili asmenybės deformacija. Paprastai jie sudaro apie 45 – 55 % visų smurtinių nusikaltėlių¹⁷⁶. Dažnai jie turi nemažą nusikaltėlio patirtį. Būtent šitam tipui yra būdinga daryti sunkius smurtinius nusikaltimus. Dažnai jų smurtinis elgesys būna nemotyvuotas, staigus. Jie patys ir būna kriminogeninių situacijų iniciatoriai; (d) profesionalus tipas – pats pavojingiausias visuomenei nusikaltėlio asmenybės tipas. Asmenybės deformacija yra sąmoningai nukreipta į nusikalstamą elgesį. Būdingas teisinis nihilizmas, žema moralinė kultūra, tikslas daryti nusikaltimus¹⁷⁷. Pastaraisiais metais Lietuvoje išryškėjo nusikalstamų gaujų, besispecializuojančių žudyti, tai yra šios srities profesionalų, plataus masto veikla. Anksčiau samdyti žudikai būdavo gretimų šalių piliečiai. Darytina išvada, kad samdomų žudikų paklausa Lietuvoje didėja, formuojasi vietiniai “profesionalai”, aptarnaujantys tiek kitas nusikalstamas grupuotes, tiek verslo pasaulio žmones, tiek ir pavienius “interesantus”. Profesionalių žudikų padarytus nusikaltimus yra daug sunkiau atskleisti¹⁷⁸.

A. Jatkevičius savo disertacijoje rašo, kad pagal antivisuomeniškos pakraipos pobūdį asmenys, padarę smurtinius nusikaltimus, skirstomi į: (a) nusikaltėlius su ryškiai išreikšta agresyvia antivisuomenine pakraipa; (b) asmenis, apskritai charakterizuojamus neigiamai, anksčiau dariusius įvairius teisės pažeidimus, kuriuose nebuvo aiškiai pastebimas kėsینimasis

¹⁷⁴ Skirtingai nuo emocinės agresijos, kuri kyla dėl pykčio, neapykantos, nukreiptos į tą asmenį, - instrumentinė agresija nukreipta kokiam nors tikslui pasiekti (КУДРЯВЦЕВ, В.Н. *Криминология*. Москва: Юрист, 2005, с.423.).

¹⁷⁵ КУДРЯВЦЕВ, В.Н. *Криминология*. Москва: Юрист, 2005, с.423.

¹⁷⁶ *Cit. op. 175*, с.421.

¹⁷⁷ АБЕЛЬЦЕВ, С.Н. *Личность преступника и проблемы криминального насилия*. Москва: Юнити- Закон и право, 2000, с.22.

¹⁷⁸ JUSTICKIS, V. *Kriminologija: vadovėlis*. Vilnius, 2001.1t, p.423.

į žmogų; (c) atsitiktinius nusikaltėlius, kurie iki nusikaltimo buvo apibūdinami teigiamai arba neutraliai, o smurtinį nusikaltimą padarė veikiami nepalankios išorinės situacijos¹⁷⁹.

Rusų kriminologai išskiria tris žudikų asmenybės tipus: (a) labai pavojingi nusikaltėliai; (b) atsitiktiniai; (c) mišrūs nusikaltėliai¹⁸⁰. Pirmajai grupei priskiriami anksčiau jau teisti už nusikaltimus asmeniui, piktnaudžiaujantys alkoholiu, pasižymintys žiaurumu, cinizmu asmenys. Į šią grupę patektų asmenys, kurie jau iš anksto turėjo sumanymą žudyti kerštaujant ar siekiant nusišalinti kitą nusikaltimą. Antrajai grupei priskiriami atsitiktiniai žudikai, kurie įvykdė žmogžudystę susiklosčius atsitiktinei situacijai, iškilus konfliktui. Tai aiškinama tokio individo nesugebėjimu rasti optimalaus sprendimo iškilusiai situacijai įveikti. Paprastai jie po nusikaltimo atgailauja, pilnai pripažįsta savo kaltę. Trečiai grupei priskiriami tie asmenys, kurie nužudė, kilus muštynėms, ginčui, arba kilus afektinei būsenai, kurią iššaukė nukentėjusiojo elgesys (motinos naujagimio nužudymas).

Įdomių rezultatų buvo pasiekta, apklausus laisvės atėmimo vietose kalinčius asmenis, kurie tarpusavio santykiams išsiaiškinti naudojo smurtą. Atlikus nuteistųjų apklausą, išsiskyrė dvi grupės asmenų tipų: (1) vienos grupės individai jautėsi silpnais asmenimis ir naudojo smurtą savo apsigynimui; (2) kitos grupės atstovai žvelgė į kitus asmenis kaip į savo poreikių tenkinimo objektus ir smurtą naudojo tam, kad galėtų manipuliuoti tais asmenimis¹⁸¹.

Apibendrinant, galima teigti, kad smurtiniai nusikaltimai yra daugelio veiksnių rezultatas. G. Babachinaitės nuomone - pati stabiliausia socialinė padėtis būdinga veiksniams, kurie turi įtakos padarant smurtinius nusikaltimus. Šie nusikaltimai dažniausiai yra tarpasmeninio, dažnai besitęsiančio arba subjektyviai išgyvenamo platesnio socialinio konflikto padarinys¹⁸².

Statistinės medžiagos analizė suponuoja išvadą, kad į nusikalstamą veiklą vis dažniau įtraukiamas nesimokantis ir nedirbantis jaunimas, nepilnamečiai. Nors nepilnamečiai sudaro tik apie 6 % visų Lietuvos gyventojų, tačiau tarp asmenų, kaltinamų padarius nusikaltimus, jie sudaro apie 13-14 %, o išsiaiškinti jų padaryti nusikaltimai - 15-19 % visų išsiaiškintų nusikaltimų¹⁸³. Analizuojant statistinę medžiagą, matyti, kad 2004 m. nepilnamečiai padarė 5021 nusikalstamą veiką, 2005 m. – 4759, 2006 m. – 4244 nusikalstamas veikas¹⁸⁴. Akivaizi problema - sunkėja nepilnamečių padarytų nusikaltimų pobūdis, vis dažniau nepilnamečiai padaro sunkius smurtinius nusikaltimus. Pavyzdžiui, jeigu 1990 m. buvo išsiaiškinti tik 2

¹⁷⁹ JATKEVIČIUS, A. *Nepilnamečių smurtinio nusikalstamumo prevencija*. Daktaro disertacija. Vilnius, 2003, p.36.

¹⁸⁰ *Личность преступника*. Под ред. КУДРЯВЦЕВА, В.Н. и др. Москва: Юридическая литература, 1975, с.172-173.

¹⁸¹ БЛЭКБОРН, Р. *Психология криминального поведения*. Питер, 2004, с. 287.

¹⁸² BABACHINAITĖ, G. Smurtiniai nusikaltimai Lietuvoje // *Jurisprudencija*, 1999. t.12(4), p.100.

¹⁸³ DRAKŠAS, R. *Svarbesni nepilnamečių baudžiamosios atsakomybės klausimai*. Vilnius: Eugrimas, 2005, p.11.

¹⁸⁴ Informatikos ir ryšių departamentas prie Vidaus reikalų ministerijos. Statistikos medžiaga. Prieiga per internetą: <http://www.nplc.lt:8000/asis/images/tempImages/tmp_trumpalaikis_failas_Duomenys40802.html>

tyčinius nužudymus padarę nepilnamečiai, tai 2004 m. - 20, 2005m. - 21, 2006 m. - 21. 2005 m. nepilnamečiai padarė 38 sunkius sveikatos sutrikdymus, 2006 m. - 31. 2004 m. nepilnamečiai įvykdė 24 išžaginimus, 2005 m. – 27, per 2006 m. - 16. Beveik 1/3 nepilnamečių nusikaltimus daro pakartotinai, tai reiškia, kad taikytos jiems baudžiamajame įstatyme numatytos poveikio priemonės buvo neefektyvios. Apie 2/3 nepilnamečių padaromų nusikaltimų yra grupiniai (2004 m. šie nusikaltimai sudarė 62 %, 2005 m. - 53,4 %, 2006 m. - 48,5 %) ¹⁸⁵.

Vis didesnis dalyvaujančių darant sunkius smurtinius nusikaltimus nepilnamečių skaičius rodo, kad nepilnamečių socialinė padėtis dar labai sunki, reiškiasi jų nepriežiūra, jie palikti likimo (atsitiktinių situacijų) valiai. Tai matyti iš didėjančio jaunesnio amžiaus nepilnamečių, padariusių nusikaltimus bei pakartotinai nusikaltusių, skaičiaus ¹⁸⁶. Manytina, kad tai galėtų būti susiję su nemaža dalimi į užsienį uždarbianti išvykusių tėvų skaičiumi, kuomet nepilnamečiai vaikai paliekami Lietuvoje senelių ar neretai svetimų žmonių priežiūrai.

Paminėtina viena kraupiausių Kauno apygardos teisme nagrinėta 13 metų senumo baudžiamoji byla, kuomet P.N., būdamas 14 metų, šaltą žiemos vakarą išžagino ir nužudė mažametę mergaitę, nustumdamas ją nuo tilto į upę. Pagal civilinį ieškinį priteistas žalos atlyginimas, kuriuo negalima išmatuoti tėvų patirto skausmo. Nors vėliau atlikta teismo ekspertize įrodyta, kad nusikaltėlis yra nepakaltinamas, tačiau toks jaunų žmonių žiaurumas verčia susirūpinti tiek visuomenę, tiek kompetetingas institucijas ¹⁸⁷.

Magistro darbo tikslas įgalina išsamiau panagrinėti smurtinio nusikaltėlio asmenybės kriminologinę charakteristiką. Tuo tikslu atlikta statistinės medžiagos analizė, kurios metu išvados pateikti pasirinkti atskirų laikotarpių trejų metų statistikos duomenys apie asmenis, padariusius nusikaltimus Lietuvos Respublikoje: 1996 m., 1999 m. ir 2002 m ¹⁸⁸.

Pastebėtina, kad nagrinėjant smurtinių nusikaltėlių tipologiją, nėra stebima ryškių pokyčių priklausomai nuo tiriamojo laikotarpio. Nusikaltėlių tipams nebūdingi ryškūs pokyčiai, kaip kad kinta nusikalstamumo būklė. Tipologiją aš pavadinčiau nusikaltėlių klasifikacijos klasika, kadangi tam tikri specifiniai bruožai yra būdingi smurtiniams nusikaltėliams, ir jų neįtakoja laiko tėkmė. Todėl ir tie skaičiai yra panašūs daugelyje valstybių. Anot V. Kudriavcevo, pats pavojingiausias smurtinių nusikaltėlių tipas su „ryškia gilia asmenybės

¹⁸⁵ Cit. op. 183, p.12; Cit. op.184.

¹⁸⁶ BABACHINAITĖ, G. Smurtiniai nusikaltimai Lietuvoje // *Jurisprudencija*, 1999. t.12 (4), p.100.

¹⁸⁷ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2002 m. kovo 25 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-491/2002 m.

¹⁸⁸ Informatikos ir ryšių departamento prie Vidaus reikalų ministerijos ataskaita Prieiga per internetą: <<http://www.nplc.lt/stat/atas/ird/f2/f2.htm>>

¹⁷⁹ КУДРЯВЦЕВ, В.Н. Криминология. Москва: Юрист, 2005 с.421.

¹⁸⁸ DAPŠYS, A. Kriminologinis nusikalstamumo situacijos Lietuvoje vertinimas. Prognozės ir prevencijos galimybės // *Teisės problemos*, 1998. Nr.3-4, p.172.

deformacija“ sudaro 45-55 % visų smurtinių nusikaltėlių¹⁸⁹. Iš jų 10 - 15 % jis priskiria itin pavojingiems nusikaltėliams. 35 - 40 % individų V. Kudriavcevo nuomone nusikalsta esant tam tikrai konfliktinei situacijai. Aplinkybinis nusikaltėlio tipas sudaro 20 %, atsitiktinis (situacinis) 30 % smurtinius nusikaltimus padariusių nusikaltėlių skaičiaus.

Išnagrinėjus statistinę medžiagą, galima teigti, kad Lietuvoje išaiškinama 30 – 40 % anksčiau padariusių nusikaltimus asmenų. Kristalizuojasi nusikalstamumo struktūrą atitinkantys asmenų sluoksniai¹⁹⁰. Tai – profesionalūs, organizuoti nusikaltėliai, socialiai nepritaapę asmenys (alkoholikai, narkomanai, grįžusieji iš įkalinimo vietų, nedirbantys, nesimokantys, benamiai ir kiti marginalai). Didėja jų nusikaltimų faktinis recidyvas. Išaiškintų už nužudymus anksčiau nusikaltusių asmenų skaičius visų išaiškintų nužudymų atžvilgiu 1996 m. sudarė 32,8 %, 1999 m. – 39 %, o 2002 m. ši dalis išaugo iki 40,46 %. Anksčiau nusikalte bei vėl padarę sunkų sveikatos sutrikdymą asmenys bendrame visų sunkių sveikatos sutrikdymų skaičiuje sudaro 1996 m. - 30 %, 1999 m. – 29 %, 2002 m. – 33 %. Išžaginių procentinė dalis aptariamuoju aspektu yra 1996m. – 32 %, 1999 m. - 38%, 2002 m. – 39 %. Darytina išvada, kad „klasikinių“ nusikaltimų visumoje anksčiau teisti asmenys sudaro 30 – 40 %. Lentelėse matomas anksčiau nusikaltusių ir vėl nužudymą padariusių asmenų skaičiaus padidėjimas. Aptartieji asmenys priskirtini piktybiniam tipui. Recidyvinis tipas tame tarpe sudaro palyginti nedidelę dalį. Pavojingi recidyvistai, išaiškinti dėl nužudymo, 1996 m. sudarė 0,9 % lyginamąją dalį visų išaiškintų nužudymų skaičiaus, 1999 m. tas skaičius buvo 1,5 %, o 2002 m. - 1,3 %. Recidyvinio tipo nusikaltėliai rečiau padaro sunkius sveikatos sutrikdymus ar išžaginius. 1996 m. recidyvinio tipo nusikaltėliai padarė 0,8 % visų išžaginių, 1999 m. - 1,6 %, 2002 m. - 0,65 % (15 lentelė, 15.1 diagrama priede).

Darytina išvada, kad “klasikiniai” smurtiniai nusikaltimai 30 – 40 % yra padaromi piktybinio tipo asmenų (tame tarpe ir recidyvistai), 60 – 70 % šių nusikaltimų yra atsitiktinio ir aplinkybinio tipo nusikaltėlių darbas. Remiantis 1996 m. bei 2002 m. statistikos duomenimis, galima teigti, kad anksčiau padariusių nusikaltimus asmenų skaičius turi tendenciją didėti. Nusikaltėlių tipologija turi svarbos atskirų nusikaltimų rūšių prevencijai ir tokios prevencijos priemonių realizavimui¹⁹¹.

¹⁸⁹ КУДРЯВЦЕВ, В.Н.Криминология. Москва: Юрист, 2005.с.421.

¹⁹⁰ DAPŠYS, A. Kriminologinis nusikalstamumo situacijos Lietuvoje vertinimas. Prognozės ir prevencijos galimybės // *Teisės problemos*, 1998. Nr.3-4.p.172.

¹⁹¹ *Namų advokatas*. Vilnius: TIC, 2002, p.588.

3. Smurtinį nusikaltimą padariusio asmens asmenybės struktūra

Nusikaltėlio asmenybės struktūrą galima įvardinti kaip tam tikrų savybių grupavimą pagal demografinius, socialinius, teisinius, psichologinius, fiziologinius ir kitokius reikšmingus kriminologijos požiūriu kriterijus¹⁹². Analizuojant nusikaltėlio asmenybės struktūrą, išskyla nemažai klausimų: kas būdinga nusikaltėlio asmenybei, kokie charakteringi bruožai, kaip grupuojami asmenybės struktūriniai požymiai, pagal kokius kriterijus. Nusikaltėlio asmenybei būdingi tiek bendrieji asmenybės bruožai, tiek specifiniai, būdingi tik nusikaltėliams. Paminėtini skirtumai: žemas išsilavinimo lygis, interesų ribotumas, polinkis į alkoholizmą bei neigiamas požiūris į darbą¹⁹³; jiems būdinga silpna savikritika, siauras akiratis, interesų primityvumas, fizinės jėgos kultas¹⁹⁴. Tokiu būdu kriminologinė nusikaltėlio asmenybės charakteristika apima tam tikrų požymių visumą, kurie savo ruožtu sudaro nusikaltėlio asmenybės charakterio bruožų sistemą, ir kurie tampriai susiję su jo antvisuomeniniu elgesiu.

Kriminologinėje literatūroje galima aptikti tokius pagrindinius nusikaltėlio asmenybės struktūros požymius: (a) socialiniai demografiniai faktoriai (lytis, amžius), (b) išsilavinimo lygis, (c) šeiminė padėtis, (d) socialinė padėtis ir užimtumas, (e) socialinė psichologinė charakteristika (asmens interesai, vertybių sistema), (f) elgesio motyvacija (kurią nulemia asmens interesai ir poreikiai), (g) teisinė sąmonė (tai asmens požiūris į teisę ir jos praktinį pritaikymą)¹⁹⁵.

J. Bluvšteinas ir V. Justickis nusikaltėlio asmenybę struktūriškai vaizduoja kaip tam tikrą sistemą, susidedančią iš tokių blokų (posistemų): (1) teisiniai požymiai (padarytų nusikaltimų skaičius, kiekvieno jų teisinis įvertinimas, nusikaltimų padarymo laikas, vieta ir būdas, konkreti asmens bendrininkavimo forma grupiniuose nusikaltimuose, asmeniui taikytos baudmės ir t.t.); (2) demografiniai požymiai (lytis, amžius, šeiminė padėtis, gyvenamoji vieta ir t.t.); (3) socialiniai, kultūriniai požymiai (išsilavinimas, dvasiniai poreikiai ir t.t.); (4) ekonominiai požymiai (būdai, kuriais asmuo užsidirba lėšų gyvenimui ir jo materialinė padėtis); (5) santykis su socialinėmis institucijomis, kuris gali būti trejopas: partnerystės santykis, išlaikytinio santykis arba priešiškus socialinėms institucijoms, siekis dezorganizuoti jų veiklą; (6) požiūris į socialines bendrijas; (7) požiūris į socialines normas;

192 МАКСИМОВ, С.В. *Краткий криминологический словарь*. Москва: Юрист, 1995, с.12.

193 *Личность преступника*. Под ред. КУДРЯВЦЕВА, В.Н. и др. Москва: Юридическая литература, 1975, с.30.

194 КУДРЯВЦЕВ, В.Н. *Криминология*. Москва: Юрист, 2005, с.417.

195 *Криминология*. Под ред. КОРОБЕЙНИКОВА, Б.В.; КУЗНЕЦОВОЙ, Н.Ф.; МИНЬКОВСКОГО, Г.М. Москва: Юридическая литература, 1988, с.93.

(8) socialiniai vaidmenys¹⁹⁶. Įvairūs autoriai skirtingais pagrindais nagrinėja suformuluotas nusikaltėlio asmenybės struktūras. Egzistuoja tam tikri asmenybės struktūros kriterijai, kurie dažniausiai aptariami analizuojant nusikaltėlio asmenybės struktūrą ir kuriuos akcentuoja dauguma kriminologų: socialiniai- demografiniai, teisiniai bei doroviniai - moraliniai nusikaltėlių asmenybės kriterijai. Jie išskiriami ir smurtinius nusikaltimus darančių asmenų bei nepilnamečių nusikaltėlių asmenybės struktūrose¹⁹⁷. Magistro darbo nusikaltėlio asmenybės analizės dalių pasirinkimą lėmė kriminologinėje literatūroje aptikta medžiaga bei statistiniai duomenys.

• Socialiniai demografiniai faktoriai. Bet kurios asmenybės socialiniai – demografiniai bruožai patys savaime nėra kriminogeniniai ir nėra nusikalstamo elgesio priežastis, tačiau jie yra susiję su asmenybės formavimosi sąlygomis, parodo jos socialinį vaidmenį, turi reikšmės asmens poreikiams ir interesams, jo elgesio motyvacijai¹⁹⁸. Kartu su kitais asmenybės bruožais leidžia sudaryti nuodugnesnį nusikaltėlio asmenybės vaizdą. Prie tokių faktorių priskirtini:

(1) smurtinį nusikaltimą padariusios asmenybės lytis. Kriminologinėje literatūroje yra teigiama, kad nusikaltimus, susijusius su kriminaline prievarta, vyrai padaro daug dažniau negu moterys. Manoma, kad agresyvumas labiau būdingas vyrams, nei moterims. Skiriasi vyrų ir moterų smurtinio nusikaltimo motyvacija: vyrai neretai naudoja smurtą aiškinantis sutuoktinių tarpusavio santykius¹⁹⁹. Moterys dažniausiai smurtauja prieš savo sutuoktinius ar sugyventinius, arba atima gyvybę savo naujagimiui²⁰⁰. Atlikus statistinės medžiagos analizę, darytina išvada, kad 10 % nužudymų padaro moterys²⁰¹. 2002 m. jų lyginamoji dalis sudarė 9,5 % visų 304 nužudymų tais metais. Moterų padarytų sunkių sveikatos sutrikdymų lyginamoji dalis visų sunkių sveikatos sutrikdymų atžvilgiu yra 12 – 14 %. 2002 m. duomenys rodo, kad iš 296 šių nusikaltimų atvejų 38 padarė moterys. Panaši situacija buvo ir 1996 m. bei 1999 m. (17 lentelė priede). 2002 m. pasitaikė 1 išžaginimas, kurį padarė moteris. Darytina išvada, kad 90 % smurtinių nusikaltėlių yra vyrai.

(2) smurtinį nusikaltimą padariusios asmenybės amžius. Pastebėta, kad kriminalinę prievartą labiau linkę naudoti jauni žmonės. V. Justickis teigia, kad didžiausia tikimybė, jog žmogus naudosis kriminalinę prievartą, yra 18 - 24 gyvenimo metais, jaunesniame amžiuje ji

196 BLUVŠTEINAS, J.; BIELIŪNAS, E.; JUSTICKIS, V. ir kt. *Kriminologija*. Vilnius: Pradai, 1994, p.84-89

197 JATKEVIČIUS, A. *Nepilnamečių smurtinio nusikalstamumo prevencija*: VU daktaro disertacija. Vilnius, 2003, p.39.

198 *Namų advokatas*. Vilnius: TIC, 2002, p.586.

199 *Криминология*. Под ред. Коробейникова, Б.В.; Кузнецовой, Н.Ф.; Миньковского, Г.М. Москва: Юридическая литература, 1988, с.291.

200 *Криминология*. Под ред. КУДРЯВЦЕВА, В.Н. Москва, 1976, с.122.

²⁰¹ Statistikos departamento prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės statistiniai duomenys. Prieiga per internetą: < <http://www.stat.gov.lt/lt/pages/view/?id=1621> >

mažiau tikėtina.²⁰² Vėliau ši tikimybė mažėja. Kitų kriminologų nuomone, smurtinių nusikaltėlių amžiaus grupėms būdingas tam tikras pasiskirstymas priklausomai nuo nusikaltimo rūšies. Kriminologinių tyrimų duomenimis, žmogžudžių tarpe vyrauja vyresnio amžiaus tipai, nepilnamečiai sudaro nežymią dalį. Sunkius sveikatos sutrikdymus dažniau padaro 18 - 40m. asmenys. Išžagininimai daugiausiai padaromi asmenų iki 25 m. amžiaus²⁰³.

Lietuvoje yra maždaug 300 tūkstančių 14 - 17 metų gyventojų, nepilnamečių padarytų smurtinių nusikaltimų koeficientas yra mažas²⁰⁴. 2002 m. Lietuvoje 53,6 % visų išaiškintų nužudymų padarė asmenys vyresni nei 30 metų; šio amžiaus asmenys padarė 60 % sunkių sveikatos sutrikdymų. 1999 m. nužudymų ir sunkių sveikatos sutrikdymų, padarytų asmenų vyresnių nei 30 m., lyginamoji dalis sudarė atitinkamai yra 52,6 % ir 65,6 % (16 lentelė priede) visų išaiškintų nužudymų bei sunkių sveikatos sutrikdymų²⁰⁵. Darytina išvada, kad pačius sunkiausius ir pavojingiausius žmogaus gyvybei nusikaltimus linkę daryti vyresni nei 30 metų asmenys. Šie asmenys padaro didžiąją dalį sunkių sveikatos sutrikdymų – 50 – 60 % viso šių nusikaltimų skaičiaus. Pastebėtina, kad paauglių tarpe nužudymų pasitaiko labai mažai - 14-15 m. amžiaus grupės vaikai 1996 m. padarė 2 nužudymus, 2002 m. ir 1999 m. - po 1 nužudymą. 14 -15 m. vaikų tarpe sunkių sveikatos sutrikdymų pasitaiko 2 - 5 nusikaltimai. Analogiškai pasitaiko ir išžagininimų. Išanalizavus Statistikos departamento prie LRV statistinius duomenis, nustatyta, kad nepilnamečių 14 - 15m amžiaus grupės padaryti nužudymai, sunkūs sveikatos sutrikdymai bei išžagininimai sudaro 1,2 % - 1,6 % visų išaiškintų sunkių smurtinių nusikaltimų. Galime pasidžiaugti, kad 14 – 15 m. amžiaus vaikams nėra būdinga daryti sunkius smurtinius nusikaltimus. 16 - 17 m. grupės paaugliai linkę smurtauti jau dažniau. Jų padarytų sunkių smurtinių nusikaltimų lyginamoji dalis sudaro 6,8 % - 8,5 % viso šių nusikaltimų skaičiaus. 18 - 24 metų asmenys šių nusikaltimų atžvilgiu sudarė 1999 m. – 28 %, 2002 m. – 25 %. Tačiau 18 – 24 m. amžiaus grupės stebimas didesnis, nei kitų amžiaus grupių, išžagininimų skaičius. 1999 m. 51 % visų išaiškintų išžagininimų buvo padaryta 18 – 24 m. amžiaus grupės asmenų (16.1 diagrama priede), 2002 m. jų padaryta 34 % (16.2 diagrama priede). 25 – 29 m. amžiaus grupės asmenys smurtinių nusikaltimų skaičiuje sudaro 14 – 15 % visų smurtautojų. Dauguma nepilnamečių padarytų tyčinių nužudymų buvo iš anksto neapgalvoti, neplanuoti. Nepilnamečiai šiuos nusikaltimus padarė susiklosčius atsitiktinėms, staiga kilusios konfliktinės situacijos aplinkybėms, tai yra kai nebuvo laiko suvokti konflikto eigos, todėl jų

202 JUSTICKIS, V. *Kriminologija*: vadovėlis. Vilnius: LTU, 2001. lt, p.424.

203 *Криминология*. Под ред. КУДРЯВЦЕВА, В.Н. Москва, 1976, с.123.

204 BABACHINAITĖ, G. Nepilnamečių smurtas Lietuvoje: raiška, priežastys ir prevencija // *Jurisprudencija*, 2002, t.27(19), p.109.

205 Statistikos departamento prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės statistiniai duomenys. Prieiga per internetą: <<http://www.stat.gov.lt/lt/pages/view/?id=1621>>

elgesį lėmė staiga kilusi emocinė reakcija, o dingstis nusikaltimui padaryti būna labai menka (suaugusio žmogaus požiūriu) arba apskritai jos nebūna. Nepilnamečiai, kurie žmogžudystes padarė vieni, dažniausiai nužudė savo artimuosius: tėvą, motiną, patėvį, pamotę ar kitus²⁰⁶. Pasitaiko, kad pilnamečiai, siekdami savanaudiškų tikslų, suorganizuoja savo artimo nužudymą, įtraukdami į nusikalstamą veiką nepilnametį. Pavyzdžiui, pilnametis R.R. buvo nuteistas už tai, kad turėdamas tikslą užvaldyti tėvų turtą, nuolatiniais įkalbinėjimais ir lenkimu, žadėdamas už tai didelį materialinį atlygį (1,5 milijono litų), kurdamas veikos planą, numatydamas būdus ir priemones, nepilnamečiui A.S. nurodė nužudyti R.R. tėvus ir brolius. Žudikas A.S. numatytai aukai - R.R. tėvui - smogė peiliu 25 kartus į gyvybiškai svarbius organus, dėl ko pastarasis mirė. Įtrauktas į nusikalstamą veiką bei veikdamas dėl savanaudiškų paskatų nepilnametis padarė nužudymą. Nuteisti buvo abu²⁰⁷.

Apibendrinant darytina išvada, kad pusę visų nagrinėjamų smurtinių nusikaltimų padaro vyresni nei 30 metų amžiaus vyrai, jie „pirmauja“ nužudymų skaičiuje, o išžagininimų daugiausiai padaro 18-24 m. asmenys.

(3) Smurtinį nusikaltimą padariusio asmens išsilavinimo lygis. V.Kudriavcevas yra pastebėjęs, kad daugumai smurtautojų būdingas žemas išsilavinimo lygis, daugelio žemesnis nei vidutinis gyventojų išsilavinimas. Žudikams būdingas pats žemiausias išsilavinimas. Žemas smurtautojų išsilavinimo lygis nulemia jų dvasinio pasaulio primityvumą, sistemingą alkoholinių gėrimų vartojimą, amoralų elgesį buityje²⁰⁸. Atlikus tyrimą, išaiškėjo, kad 2002 m. 34 % išaiškintų žudikų turėjo tik vidurinį išsilavinimą, 49% turėjo tik pagrindinį išsilavinimą, 1,6 % buvo su aukštuoju, beveik 2 % buvo iš viso neraštingų asmenų (17 lentelė priede, 17.1 diagrama)²⁰⁹. Likę 12 % sudaro asmenys, turintys aukštesnįjį arba profesinį išsilavinimą. 2002 m. 44 % asmenų, išaiškintų padarius sunkų sveikatos sutrikdymą, turėjo pagrindinį išsilavinimą, 43 % turėjo vidurinį išsilavinimą. Turintieji aukštąjį išsilavinimą sudarė 0,6 % lyginamąją dalį visų išaiškintų asmenų, padariusių sunkų sveikatos sutrikdymą. Dar 12,5 % turėjo profesinį ar aukštesnįjį išsilavinimą. Tiriant išžagininimų statistiką, paaiškėjo, kad didžioji dalis žagintojų tebuvo vos pagrindinio išsilavinimo asmenys. 2002 m. jų lyginamoji dalis sudarė 61 %, 26 % buvo su viduriniu išsilavinimu, 10 % žagintojų turėjo profesinį, aukštesnįjį ar aukštąjį išsilavinimą. Žagintojai su aukštuoju išsilavinimu padarė 1,3 % bendro išžagininimų skaičiaus (17.3 diagrama priede). 1999 m. statistika buvo panaši – 58 % su pagrindiniu išsilavinimu, 30% - su viduriniu, 11 % - labiau išsilavinę asmenys (17.2

²⁰⁶ BABACHINAITĖ, G. Nepilnamečių smurtas Lietuvoje: raiška, priežastys ir prevencija // *Jurisprudencija*, 2002, t.27(19), p.110.

²⁰⁷ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2006-11-14 nutartis baudžiamojoje byloje Nr.2K-561/2006.

²⁰⁸ *Криминология* под ред. КУДРЯВЦЕВА, В.Н. Москва, 1976, с.124.

²⁰⁹ Statistikos departamento prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės statistiniai duomenys. Prieiga per internetą: <<http://www.stat.gov.lt/lt/pages/view/?id=1621>>

diagrama priede). Remiantis atlikto tyrimo duomenimis, galima teigti, kad smurtinius nusikaltimus yra linkę daryti asmenys, turintys pagrindinį ar vidurinį išsilavinimą, vyresni nei 18 metų. Tipinis smurtinis nusikaltėlis dažnai yra vyresnis nei 30 metų.

(4) socialinė padėtis ir užimtumas. Statistinių duomenų analizė rodo, kad nedarbo (bedarbių ir ekonomiškai aktyvių gyventojų santykis) lygis Lietuvoje svyruoja tarp 5 – 9,6 % pagal skirtingas apskritis²¹⁰. Kaip rodo statistinė medžiaga, nedirbantys, bet darbingi asmenys Lietuvoje sudaro didžiausią jiems tenkančių nusikaltimų dalį. Statistinės medžiagos tyrimas suponuoja išvadas, kad smurtinius nusikaltimus dažniausiai padaro darbingi, bet nedirbantys ir nesimokantys asmenys. 2002 m. dirbantys asmenys sudarė 7 %, mokymo įstaigų moksleivių lyginamoji dalis sudarė 9 %, o darbingi, bet nedirbantys ir nesimokantys asmenys sudarė 70 % viso išaiškintų nužudymų skaičiaus. Sunkių sveikatos sutrikdymus tais metais padarė 3 % dirbančiųjų, 5 % besimokančiųjų ir 45 % darbingų, bet nedirbančių ir nesimokančių asmenų (18 lentelė priede). Visų išaiškintų išžagintųjų atžvilgiu dirbančiųjų lyginamoji dalis sudarė 3,7 %, mokymo įstaigų moksleiviai – 18 %, o nedirbantys ir nesimokantys, tačiau darbingi asmenys sudarė 50 % visų išaiškintų išžagintųjų skaičiaus. 1999 m. 4 % nužudymų teko dirbantiesiems, mokymo įstaigų moksleiviams - 4 %, darbingi, bet nedirbantys ir nesimokantys asmenys sudarė 51 % visų tais metais išaiškintų nužudymų skaičiaus. Sunkių sveikatos sutrikdymų atžvilgiu dirbančiųjų asmenų lyginamoji dalis sudarė 3 %, 2 % šiuos nusikaltimus padarę asmenys buvo mokymo įstaigų moksleiviai ir 35 % – darbingi, bet nedirbantys ir nesimokantys asmenys. Išaiškintų visų išžagintųjų atžvilgiu dirbančiųjų asmenų lyginamoji dalis sudarė 5,7 %, 10,6 % žagintojų buvo mokymo įstaigų moksleiviai, ir 56 % - niekur nedirbantys ir nesimokantys, nors darbingo amžiaus, asmenys. Darytina išvada, kad sunkiausių smurtinius nusikaltimus padaro daugiau kaip 50 % darbingų, tačiau nedirbančių ir nesimokančių asmenų. Vadinasi, daugiau dėmesio skiriant visuomenės užimtumui galima kiek prisidėti prie sunkių smurtinių nusikaltimų mažinimo.

Reikia pažymėti, kad kalbant apie kriminalinę prievartą naudojamosi duomenimis, kurie iš tikrųjų atspindi esamą situaciją, kurie buvo pranešti policijai ir užregistruoti, tai yra pripažintais nusikaltimais. Apie nusikaltėlių asmenybę sprendžiama pagal žmones, kurių padaryti nusikaltimai buvo išaiškinti.

- *Teisiniai faktoriai.* Anot V. Justickio, dauguma žmonių bent kartą gyvenime padaro nusikaltimą. Tačiau paprastai tai yra pavieniai ir nelabai rimti nusižengimai. Bet jeigu žmogus nuolat daro nusikaltimus, jeigu jo kriminalinio aktyvumo lygis pastebimai išsiskiria iš aplinkinių ir tai trunka daugelį metų, tai jau „kriminalinė karjera“. Toks žmogus vadinamas

²¹⁰ Statistikos departamento prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės statistiniai duomenys. Prieiga per internetą: <<http://www.stat.gov.lt/lt/pages/view/?id=1621>> [2006 m. kovo mėn. duomenys].

recidyvistu, užkietėjusiu nusikaltėliu²¹¹. Atlikus statistinės medžiagos analizę, matyti, kad anksčiau padarę nusikaltimus asmenys sudaro nemažą dalį visų išaiškintų nusikaltimų. 2002 m. net 40 % anksčiau nusikaltusių asmenų vėl padarė nusikaltimą - nužudymą, 22 % tokių asmenų padarė sunkų sveikatos sutrikdymą, 32 % - išžaginimą. Įdomu tai, kad pusė visų šių paminėtų nusikaltimų kaltininkai jau buvo prieš tai atlikę bausmę (15 lentelė priede). 1999 m. anksčiau nusikaltusių asmenų lyginamoji dalis visų išaiškintų nužudymų skaičiuje sudarė 39 %, sunkių sveikatos sutrikdymų – 16 %, išžaginimų – 32 %. 2002 m. nepilnamečių lyginamoji dalis anksčiau padariusių nusikaltimą skaičiuje sudarė po 20 % nužudymų ir sunkių sveikatos sutrikdymų. Tačiau net 40 % anksčiau nusikaltusių nepilnamečių 2002 m. vėl padarė nusikaltimą - išžaginimą. 1999 m. pastarasis skaičius buvo kiek mažesnis – 32 %, o nužudymus padarė 20 % anksčiau nusikaltusių asmenų. Tuo tarpu pavojingi recidyvistai sudaro palyginti mažą visų anksčiau nusikaltimą padariusių ir vėl nusikaltusių asmenų dalį. 2002 m. ši dalis sudarė 2,4 %, 1999 m. – 2 % tiriamų smurtinių nusikaltimų skaičiaus. Darytina išvada, kad smurtinį nusikaltimą padaro 30 – 40 % išaiškintų asmenų, kurie anksčiau jau yra padarę nusikaltimą.

Išanalizavus statistinius duomenis, matyti, kad 2002 m. 35 % asmenų padarė nužudymą būdami grupėje. 1999 m. šis skaičius sudarė 23 %, 1996 m. – 27 %. Vadinasi, kas trečias asmuo padaro nužudymą grupėje, bei tiriamuoju laikotarpiu šis rodiklis yra stabilus. Tuo tarpu sunkų sveikatos sutrikdymą grupėje 1996 m. padarė 3,1 % asmenų, 1999 m. - 1,0 %, 2002 m. - 4,6 % visų išaiškintų asmenų. Galima pastebėti nežymų augimą. Visų išaiškintų išžaginimų skaičiuje grupinių išžaginimų lyginamoji dalis 1996 m. sudarė 37 %, 1999 m. - 50 %, 2002 m. – 40 %. Nepilnamečių grupiniai nusikaltimai nagrinėjamų smurtinių nusikaltimų skaičiuje sudaro nedidelę lyginamąją dalį. Nužudymų bei sunkių sveikatos sutrikdymų grupėje nepilnamečiai padarė 1996 m. - 4,9 % išaiškintų pastarųjų grupinių nusikaltimų skaičiaus, 1999 m. - 4,7 %, 2002 m. nepadarė nei vieno. Tačiau dažniau nei kitus nusikaltimus, nepilnamečiai yra linkę daryti grupinius išžaginimus. 1996 m. nepilnamečių padaryti grupiniai išžaginimai sudarė 6,4 % visų grupinių išžaginimų skaičiaus, 1999m. – 10,5 %, 2002 m. – 15 % visų išaiškintų grupinių išžaginimų skaičiaus. Nepilnamečių grupiniai nusikaltimai kelia didelį nerimą, jaunas žmogus greitai pasiduoda aplinkos įtakai, o tai, kad jie veikia grupė, rodo jų tyčinius užmojus. Darytina išvada, kad grupėmis yra padaroma 1/3 nužudymų bei 1/2 išžaginimų. Tik nužudymų skaičiuje dominuoja suaugusiųjų grupės, tuo tarpu išžaginimus yra linkę grupėmis daryti nepilnamečiai.

²¹¹ JUSTICKIS, V. *Kriminologija: vadovėlis*. Vilnius: LTU, 2001.1t, p.200.

- doroviniai-moraliniai faktoriai. Statistinių duomenų analizė rodo, kad didelė dalis smurtinių nusikaltimų yra padaroma neblaivių asmenų²¹². 1996 m. net 54 % nužudymų, sunkių sveikatos sutrikdymų bei išžaginimų padarė neblaivūs asmenys, 1999 m. - 49 %, 2002 m. – 56 %. Vadinasi, apie 50 % sunkių smurtinių nusikaltimų yra padaroma neblaiviam stovyje. Tiriamuoju laikotarpiu 3 - 5 % nužudymų bei sunkių sveikatos sutrikdymų, padarytų neblaivių asmenų, yra padaromi neblaivių nepilnamečių. 11 iš 100 neblaivių asmenų, padariusių išžaginimus, buvo nepilnamečiai (19 lentelė priede). 2002 m. 4 asmenys (1,3 %) nužudymą padarė būdami apsvaigę nuo narkotikų, 1999 m. - 2 asmenys, 1996 m. - 1 asmuo padarė nužudymą, būdamas apsvaigęs nuo narkotikų. Darytina išvada, kad pusė sunkių smurtinių nusikaltimų yra padaroma neblaiviam stovyje.

Tyrimų duomenys rodo, kad daugelio vyrų elgesiui išžaginimo darymo metu buvo būdingas didelis cinizmas; nusikalstamo elgesio pagrindinis motyvas yra ne seksualinio poreikio tenkinimas, o savotiškas seksualinis chuliganizmas, demonstruojamas nusikaltimo bendrininkų vienu kitoms, nes šie nusikaltimai, ypač nepilnamečių, dažnai daromi grupėmis²¹³. Daugiau kaip 30 % žudikų yra nurodę, kad praeityje patys buvo patyrę smurtą, ir jie savo situaciją laiko „normaliu“ gyvenimu²¹⁴.

Apibendrinant aukščiau išnagrinėtą medžiagą, smurtinio nusikaltimo kaltininko asmenybės struktūrą galima būtų pavaizduoti taip: tai vyresnis nei 30 m., turintis vidurinį išsilavinimą, darbingas, tačiau niekur nedirbantis ir nesimokantis vyras, nevengiantis vartoti alkoholio ir nusikaltimą padaręs būdamas neblaivus. Kas trečias smurtautojas jau buvęs anksčiau nusikaltęs ir kas trečias nusikaltėlis padarė nužudymą, būdamas grupėje.

²¹² Statistikos departamento prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės statistiniai duomenys. Prieiga per internetą: <<http://www.stat.gov.lt/lt/pages/view/?id=1621>>

²¹³ BABACHINAITĖ, G. Smurtiniai nusikaltimai Lietuvoje // *Jurisprudencija*, 1999. t.12(4), p.101.

²¹⁴ SIRVYDIS, V. Agresyvumo raiška tyčinių nužudymų genezėje // *Jurisprudencija*, 2003. t.38(30), p.49.

IV. Smurtinių nusikaltimų prevencijos samprata ir sistema

1. Nusikaltimų ir smurtinių nusikaltimų prevencijos samprata

Nusikaltimų prevencijos teorijos pradininku laikomas Š. Monteskje. Jo idėjas apie nusikaltimų prevenciją išvystė Č. Bekarija. Jis ne tik pritarė principui “geriau užkirsti kelią nusikaltimui, negu bausti”, bet ir pirmasis nurodė konkrečius šio principo realizavimo būdus. Auklėjimo tobulinimą jis matė kaip pačią geriausią, bet kartu ir pačią sunkiausią nusikaltimų prevencijos priemonę. Tai aktualu ir šiandien²¹⁵. Visuomenė, kurdama valstybę, siekia savo pačios ir kiekvieno savo nario saugumo užtikrinimo. Todėl visuomenės ir ją sudarančių individų apsaugą galima laikyti pagrindiniu valstybės uždaviniu. Normaliam visuomenės vystymuisi, apsauga būtina ne tik nuo išorinių, bet ir nuo vidinių veiksnių. Viena pagrindinių valstybės viduje egzistuojančių grėsmių yra nepalanki visuomenės vystymuisi kriminogeninė situacija, nusikalstamumas. Darytina išvada, kad nusikalstamumo prevencija bei kontrolė laikytinos vienomis pagrindinių valstybės funkcijų, kurios įgyvendinimo efektyvumas iš esmės lemia teigiamą ir sėkmingą visuomenės raidą²¹⁶.

Terminas “nusikaltimų prevencija” paprastai apima viską, ką galima padaryti ar jau daroma, kad nusikaltimų iš viso nebūtų, ar kad jų būtų kuo mažiau. Nusikaltimų prevencija apima ir įstatymų leidybą (įstatymų leidėjas tobulina baudžiamąjį įstatymą, kad jis būtų veiksmingesnis ir geriau sulaikytų žmones nuo nusikaltimų), taip pat ji apima ir įstatymo taikymą. Įstatymų taikytojai – policija, teismai - aiškina ir įvertina nusikaltimą, tuo siekdami, kad nusikaltėlis, jau kartą padaręs nusikaltimą, nebedarytų naujų²¹⁷. J. Bluvšteinas akcentavo, kad teisė gali suteikti žmonėms tokias gėrybes kaip asmens saugumas santykiuose tarp žmonių, esamų visuomeninių santykių stabilumą, teisių garantijas, teisingumą, sprendžiant konfliktines situacijas. Siekiant šio tikslo svarbią reikšmę turi efektyviai įgyvendinama įvairių prevencinių ir kontrolės priemonių sistema, kurioje ypatinga vieta skiriama nusikaltimų užkardymui. Visų nusikaltimų užkardyti neįmanoma. Asmuo, padaręs nusikaltimą, turi būti surastas ir atitinkamai nubaustas. Laiku paskirta teisinga bausmė taip pat turi prevencinę reikšmę²¹⁸. LR baudžiamojo kodekso 41 str. įtvirtinta bausmės paskirtis - nubausti nusikalstamą veiką padariusį asmenį; sulaikyti asmenis nuo nusikalstamų veikų darymo; atimti ar apriboti nuteistam asmeniui galimybę daryti naujas nusikalstamas veikas;

²¹⁵ BLUVŠTEINAS, J.; BIELIŪNAS, E.; JUSTICKIS, S. V. ir kt. *Kriminologija*. Vilnius: Pradai, 1994, p.149.

²¹⁶ ČEPAS, A.; RAGAUSKAS, P.; SAKALAUSKAS, G. *Visuomenės ir valstybės bendradarbiavimas stabdant nusikalstamumą: užsienio valstybių praktikos apžvalga*. Vilnius, 1998, p.3.

²¹⁷ V. JUSTICKIS šias dvi prevencijos rūšis vadina bendrąja ir specialiąja nusikaltimų prevencija [JUSTICKIS, V. *Kriminologija*: vadovėlis. Vilnius: LTU, 2004. 2t, p.17].

²¹⁸ DRAKŠAS, R. *Mirties bausmė: situacija ir perspektyvos*: monografija. Vilnius: Eugrimas, 2002, p.158.

paveikti bausmę atlikusius asmenis, kad laikytųsi įstatymų ir vėl nenusikalstų. Tačiau, jeigu bausmė būtų visagalė, asmenys, jau kartą bausti, vėliau vengtų padaryti dar vieną nusikaltimą. Kiekvienos bausmės bauginamojo poveikio sąlyga pirmiausiai yra ta, kad visuomenė, žinodama apie bausmės egzistavimą, turėtų aiškų savo saugumo supratimą, antra vertus, kad nusikaltėlis, prieš padarydamas nusikaltimą atliktų nuostolio ir naudos analizę²¹⁹. Nepakankamas bausmės efektyvumas yra svarus įrodymas, kad reikia ieškoti kitų teisėtvarkos palaikymo būdų. Kriminologijos doktrina vienareikšmiškai pripažįsta, kad bet kuri viena atskirai paimta priemonė, skirta nusikalstamumo kontrolei (kriminalinė bausmė, dorovinė, auklėjamojo pobūdžio ar prevencinė priemonė, teismų ar kitų teisėsaugos institucijų veikla ir pan.), neduoda norimo efekto, tai yra neužtikrina žmonių saugumo. Net ir sutelktomis pastangomis stengiantis sumažinti nusikalstamumą akivaizdūs pokyčiai išryškėja ne išsyk²²⁰. Vienintelė žinoma bausmės alternatyva yra nusikaltimų prevencija²²¹.

Nusikaltimų prevencija yra suprantama kaip poveikio nusikalstamumui priemonė, kuria siekiama užkirsti kelią nusikaltimams, nustatant ir pašalinant bendrąsias nusikaltimų priežastis bei sąlygas, taip pat individualiai veikiant asmenis, kurie linkę daryti nusikaltimus ar ateityje gali tapti nusikaltėliais arba nusikaltimų aukomis. Nusikaltimų kontrolė yra poveikio nusikalstamumui priemonė, kuria siekiama mažinti nusikalstamumą ir neleisti viršyti socialiai priimtino lygmens aktyviais teisėsaugos institucijų veiksmais ir teisinio baudžiamojo poveikio priemonėmis, taip pat aktyviomis administracinėmis, ekonominėmis, socialinėmis, kitokio pobūdžio priemonėmis. Abi šios priemonės yra viena kitą papildančios poveikio nusikalstamumui priemonės ir kartu sudaro visa apimančią būdų, metodų, priemonių kompleksą, kurio tikslas – daryti griaujamąjį poveikį nusikalstamumui²²².

Išsivysčiusios demokratijos šalių kriminologai nuolat tyrinėja nusikaltimų ir kitų teisės pažeidimų prevencijos efektyvumą. Kriminologiniai tyrimai rodo, kad efektyviausias poveikis nusikalstamumui yra nusikalstamumo priežasčių ankstyvoji prevencija, kai veikiamas ne žmogus (nesvarbu, vaikas ar suaugęs), o tiesiogiai priežastys, kurios nuosekliai keletą metų formuoja antisocialinį, nusikalstamą asmens kryptingumą ir kartu tikimybę padaryti nusikaltimą. Todėl visuomenės pastangos veikti nusikalstamumo priežastis sudaro vadinamąją proaktyviąją prevenciją. Teisėsaugos institucijos atlieka reaktyvinę nusikaltimų prevenciją. Tik teisėsaugos institucijos, vykdydamos joms priskirtas funkcijas, tam tikrais atvejais gali naudoti prievartą, o gyventojų grupės, atlikdamos nusikaltimų užkardymo darbą,

²¹⁹ DRAKŠAS, R. *Mirties bausmė: situacija ir perspektyvos*: monografija. Vilnius: Eugrimas, 2002, p.168.

²²⁰ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1998 m. gruodžio 9 d. nutarimas Dėl Baudžiamojo kodekso 105 straipsnio sankcijoje numatytos mirties bausmės [Skelbta: *Valstybės žinios*, 1998-12-11, Nr. 109-3004].

²²¹ BLUVŠTEINAS, J.; BIELIŪNAS, E.; JUSTICKIS, V. ir kt. *Kriminologija*. Vilnius: Pradai, 1994, p.150.

²²² LR Seimo 2003 m. kovo 20 d. nutarimas Nr. IX-1383 Dėl Nacionalinės nusikaltimų prevencijos ir kontrolės programos patvirtinimo (*Valstybės žinios*, 2003, Nr. 32-1318).

neturi jokių valdinių įgaliojimų, veikia nepažeisdamos žmogaus teisių, arba, kitaip sakant, naudojasi individo žmogaus teisėmis neįgydamos jokių privilegijų. Visos šalies visuomenės atskirų narių, piliečių susivienijimų veikla, atskirų valstybės institucijų veikla, siekiant spręsti socialines problemas ir sudaro veiksmingiausią proaktyviąją nusikaltimų prevenciją²²³.

2. Smurtinių nusikaltimų prevencijos sistema

Nusikaltimų prevencijai būdinga sudėtinga sistema, kuri susideda iš prevencinių priemonių ir subjektų, įgyvendinančių šias priemones. J. Bluvšteinas, analogiškai kaip ir V. Justickis, šias priemones išskiria į 2 rūšis: (1) vienai rūšiai priklauso priemonės, kurių tikslas – išaiškinti ir pašalinti nusikaltimų priežastis bei sąlygas; šių priemonių visuma vadinama bendrąja prevencija; (2) kitai rūšiai priklauso priemonės, kurios gali paveikti asmenis, linkusius daryti nusikaltimus. Šių priemonių visuma vadinama individualiąja prevencija. Bendroji prevencija neturi “adresato”. Ji domisi objektyviais faktoriais, bet ne individualių savybių turinčiu žmogumi. Individualioji prevencija domisi konkrečiu žmogumi²²⁴. Šios priemonės dar skirstomos į posistemas. Bendrosios prevencijos priemonės pagal poveikio objektą skiriamos į 3 rūšis: (1) šios rūšies tikslas – užkirsti kelią visiems nusikaltimams - tokia priemonė yra teisinis piliečių mokymas; (2) kitos priemonės užkerta kelią atskirų rūšių nusikaltimams, pavyzdžiui, smurtiniams nusikaltimams, recidyviniams; (3) tai priemonės, skirtos užkirsti kelią konkrečioms, atskiriems nusikaltimams. Individualioje nusikaltimų prevencijoje išskiriama: (1) tiesioginė prevencija - ji nukreipta į asmenis, kurie anksčiau elgėsi nusikalstamai, ir, manytina, yra arti nusikaltimo; (2) ankstyvoji prevencija - nukreipta į asmenis, kurie priklauso tam tikram kontingentui, jiems būdingas padidintas kriminogeniškumas. Pavyzdžiui, yra žinoma, kad asmenys, kurie piktnaudžiauja alkoholiu ar vartoja narkotines medžiagas, padaro nusikaltimų žymiai dažniau, negu asmenys, neturintys šių ydų²²⁵. Šiems asmenims būdinga mažesnė tikimybė padaryti nusikaltimą, negu tiems asmenims, kurie anksčiau elgėsi nusikalstamai arba darė kitus teisės pažeidimus. Šios rizikos grupės nariai dar yra palyginti toli nuo nusikaltimo, todėl prevencinis poveikis jiems vadinamas ankstyvu²²⁶. Ankstyvosios prevencijos tikslas - padėti žmogui išspręsti problemas, kurios gali atvesti jį į nusikaltimo kelią. Tokios problemos - tai nepalankūs, asmenybės nukrypimus lemiantys santykiai šeimoje, auklėjimo klaidos, vaiko psichologinės,

²²³ BABACHINAITĖ, G.; KUKLIANSKIS, S. Teorinės nusikalstamumo prevencijos problemos // *Jurisprudencija*, 2003. t. 2 (34), p.104.

²²⁴ BLUVŠTEINAS, J.; BIELIŪNAS, E.; JUSTICKIS, V. ir kt. *Kriminologija*. Vilnius: Pradai, 1994, p.153.

²²⁵ *Ibid.*, p.164.

²²⁶ JATKEVIČIUS, A. *Nepilnamečių smurtinio nusikalstamumo prevencija*: VU daktaro disertacija. Vilnius, 2003, p.80.

mokymosi ir kitos problemos. Suaugusiųjų atžvilgiu – šeimos finansiniai nepritekliai, nedarbas, kvalifikacijos stoka²²⁷.

Kai kurie kriminologai išskiria dar tokias nusikalstamumo prevencijos rūšis. Tai: (1) pirminė prevencija - ji pasireiškia nacionaline valstybės politika ir programomis, kurios skirtos mažinti galimybes nusikalsti. Tai priemonės, nukreiptos į veiksnius, kurie yra dar pakankamai nutolę nuo nusikaltimo. Tačiau šios prevencijos programos yra labai plačios, į jas įtraukiama daugybė įvairiausių tikslų ir priemonių²²⁸; (2) antrinė prevencija - atsispindi įstatymų leidybos politikoje ir jos praktiniame įgyvendinime; ji atsispindi tuomet, kai užkardomas pavojingesnis nusikaltimas. Tokios prevencijos pavyzdys galėtų būti mokyklinė prevencija, kurios tikslas yra mokinių smurtinių veiksnių prieš kitus mokinius prevencija; (3) tretinė prevencija - tai kova su recidyviniu nusikalstamumu, tai nusikaltusiems asmenims taikomų sankcijų sistema²²⁹. Pastarosios prevencijos tikslas yra neleisti specialaus recidyvo (padaryti tokį patį nusikaltimą) bei neleisti, kad asmuo padarytų naujų nusikaltimų. Tretinė prevencija skirta įveikti stigmatizacijos²³⁰, socialinės dizadaptacijos²³¹ problemas, siekiant pašalinti nepageidaujamus asmenybės bruožus²³². J. Gilligan antrinę smurto prevenciją pavadino išankstiniu įsikišimu, o tretinę - gydymu²³³.

Atsižvelgiant į kriminogeninę padėtį Lietuvoje ir įgyvendinant nusikaltimų prevencijos ir kontrolės politiką bei principus, išskiriamos prioritetinės nusikaltimų prevencijos ir kontrolės kryptys, kur prioritetas yra teikiamas smurtinių nusikaltimų prevencijai ir kontrolei²³⁴. Kaip teigiama programoje, smurtiniai nusikaltimai sudaro nedidelę visų užregistruotų nusikaltimų dalį, tačiau pagal savo pobūdį yra labai pavojingi, kuria visuomenėje baimės, nesaugumo, emocinio diskomforto atmosferą, todėl šių nusikaltimų prevencija ir kontrolė pripažįstama prioritetine nusikaltimų prevencijos ir kontrolės kryptimi. Tarp žmonių, kurie linkę daryti smurtinius nusikaltimus, yra daug socialiai neadaptuotų asmenų (alkoholikų, narkomanų, nestabilios psichikos, anksčiau teistų ir pan.). Smurtinių nusikaltimų prevencijai ir kontrolei keliami uždaviniai apima priemones kovai su smurtu šeimoje, stebėjimą nedarnių, asocialių šeimų; socialinės paramos priemonių taikymą į smurtą linkusiems asmenims; psichologinės

²²⁷ JUSTICKIS, V. *Kriminologija: vadovėlis*. Vilnius: LTU, 2004. 2t, p.28.

²²⁸ *Cit. op. 227*, p.34.

²²⁹ JATKEVIČIUS, A. *Nepilnamečių smurtinio nusikalstamumo prevencija*: VU daktaro disertacija. Vilnius, 2003, p.81.

²³⁰ Stigmatizacija - tai procesas, kai asmeniui uždedama tam tikra "etiketė", priskiriamas dažniausiai blogas, negatyvus elgesys, charakteris, asmenybės bruožai [DRAKŠAS, R. *Svarbesni nepilnamečių baudžiamosios atsakomybės klausimai*. Vilnius: Eugrimas, 2005, p.39]

²³¹ Adaptacija – žmogaus prisitaikymas prie kintančių ar naujų socialinių, ekonominių, gamtinių gyvenimo sąlygų. Dis - priešdėlis, reiškiantis atskyrimą, išskyrimą, neigimą, sutrikimą, ko nors trūkumą. [VAITKEVIČIŪTĖ, V. *Tarptautinių žodžių žodynas*. Vilnius: Žodynas, 2001.]

²³² JUSTICKIS, V. *Kriminologija: vadovėlis*. Vilnius: LTU, 2004. 2t, p.36.

²³³ GILLIGAN, J. *Smurto prevencija*. Vilnius: Eugrimas, 2002, p.108; 115.

²³⁴ LR Seimo 2003 m. kovo 20 d. nutarimas Nr. IX-1383 Dėl Nacionalinės nusikaltimų prevencijos ir kontrolės programos patvirtinimo (Valstybės žinios, 2003, Nr. 32-1318).

pagalbos tinklo plėtojimą; visuomenės informavimą ir mokymą savisaugos priemonių; ypatingą dėmesį skiriant smurto propagavimo ribojimui masinės informacijos priemonėse. Matome, kad valstybė skiria didelį dėmesį individualiai nusikaltimų prevencijai, kurios adresatas yra konkretus žmogus. Kokia bebūtų individualiosios prevencijos priemonė, ji paveiks asmenį tik tada, kai jos vykdytojas suras psichologinį kontaktą, bus suinteresuotas to žmogaus likimu. Individualios prevencijos efektyvumas priklauso nuo to, ar realiai atsižvelgiama į konkrečios asmenybės ypatybes, gyvenimo, veiklos sąlygas. Jeigu skirtingiems žmonėms taikytume vienodas priemones, tai iš jų nebūtų jokios naudos²³⁵.

3. Smurtinių nusikaltimų prevencijos teisinis reglamentavimas

Nusikalstamumo prevencijai ir kovai su juo didžiulį dėmesį skiria viso pasaulio valstybės. Su nusikalstamumu stengiamasi kovoti nacionaliniu, tarpvalstybiniu ir tarptautiniu lygiu. Mokslininkai kriminologai pripažįsta, kad neįmanoma pašalinti nusikalstamumo, kaip reiškinio, bet įmanoma kažką daryti, kad sumažėtų jo priežasčių. Viso pasaulio mokslininkai prieina išvados, kad pirmiausia būtina orientuotis į jaunus žmones, stengtis, kad jie nenusikalstų.

Tarptautiniu lygiu yra išreiškiamas didelis susirūpinimas dėl jaunų žmonių nusikalstamumo ir yra numatomos tam tikros gairės, skirtos nusikalstamumo prevencijai. Jungtinių Tautų Vaiko teisių konvencija yra bendriausias tarptautinis dokumentas, reglamentuojantis platų klausimų, susijusių su vaiko teisėmis, ratą. Nors Konvencijoje nėra konkrečių normų, kurias būtų galima pavadinti reglamentuojančiomis ankstyvąją nepilnamečių smurtinio nusikalstamumo prevenciją, tinkamas jos bendro pobūdžio nuostatų, reglamentuojančių įvairias vaikų teises, įgyvendinimas padeda užkirsti kelią ir nepilnamečių smurtiniams nusikaltimams²³⁶. Jungtinių Tautų standartinėse minimaliose nepilnamečių teisenos įgyvendinimo taisyklėse (Pekino taisyklės) skiriama dėmesio nepilnamečių ankstyvajai prevencijai²³⁷. 1990 m. JT nepilnamečių nusikalstamumo prevencijos gairėse (Rijado gairės)²³⁸ kalbama apie tai, kad jaunimo nusikalstamumas yra esminė nusikaltimų prevencijos visuomenėje dalis. Jauni amenys, įtraukiant juos į teisėtą, socialiai naudingą veiklą ir skiepijant humanistinę požiūrį į visuomenę bei gyvenimą, gali išsiugdyti nekriminogeninę pasaulėžiūrą. Nepilnamečių nusikaltimų prevencijai reikia visos

²³⁵ BLUVŠTEINAS, J.; BIELIŪNAS, E.; JUSTICKIS, V. ir kt. *Kriminologija*. Vilnius: Pradai, 1994, p.165.

²³⁶ JATKEVIČIUS, A. *Nepilnamečių smurtinio nusikalstamumo prevencija*: VU daktaro disertacija. Vilnius, 2003, p.86.

²³⁷ Jungtinių Tautų standartinės minimalios nepilnamečių teisenos įgyvendinimo taisyklės (priimtos 1985 m. lapkričio 29 d. Rezoliucija Nr.40/33).

Prieiga per internetą: <http://www.nplc.lt/nj/Dokumentai/Uzs_teis_aktai/Pekinotaisykles%20red.htm>

²³⁸ Jungtinių Tautų nepilnamečių nusikalstamumo prevencijos gairės. Prieiga per internetą:

<http://www.nplc.lt/nj/Dokumentai/Uzs_teis_aktai/Rijado%20gaires.htm>

visuomenės pastangų. Jauni asmenys visuomenėje turėtų vaidinti aktyvų vaidmenį ir būti visaverčiai partneriai, jie neturėtų būti laikomi tik socializacijos ar kontrolės objektais²³⁹.

Europos Sąjungos mastu šioje srityje nemažai yra nuveikęs Europos Tarybos Ministrų komitetas. Jo priimti teisės aktai yra: ET Ministrų Komiteto rekomendacija „Dėl visuomenės dalyvavimo baudžiamojame politikoje“ (joje pabrėžiamas visuomenės ir bendruomenės vaidmuo socialinėje vaikų smurtinio nusikalstamumo prevencijoje); smurto šeimoje prevencijai skirtos ET MK rekomendacija „Dėl vaikų apsaugos nuo netinkamo elgesio su jais“ ir „Dėl smurto šeimoje“, kurioje teigiama, kad tėvai suteikė savo vaikams gyvybę, jie turi pradinę, pirminę ir neatimamą teisę juos auklėti. Imtis priemonių nepilnamečių blogo elgesio ir nusikalstamumo prevencijos srityje, teikti specialią pagalbą mokyklose ar jaunimo organizacijose, siekiant geriau integruoti jaunimą rekomenduoja ET MK rekomendacija „Dėl socialinės reakcijos į nepilnamečių nusikalstamumą“. Aktyvų bendruomenių prisidėjimą prie vaikų smurtinio nusikalstamumo prevencijos ir vaikų, padariusių smurtinius nusikaltimus resocializacijos įtvirtina ET MK rekomendacija „Europos bendruomenės sankcijų ir priemonių taisyklės“. Socialinė ir situacinė nusikalstamumo prevencija yra akcentuojama ET MK rekomendacijoje „Dėl nusikalstamumo prevencijos organizavimo“²⁴⁰. Daugelis šių ET Ministrų Komiteto rekomendacijų nuostatų yra įtrauktos į Lietuvos įstatymus.

Nacionaliniu lygiu Lietuvoje dar 1992 metais kriminologų buvo parengta ir Vyriausybės aprobuota nacionalinė nusikalstamumo kontrolės koncepcija. Pagal šią koncepciją įgyvendinamos įvairios programos, skirtos kovai su nusikalstamumu. Strateginė šios politikos kryptis – ne tolesnis bausmių griežtinimas ir ne naujų veikų kriminalizavimas, bet nusikalstamumo, jo priežasčių bei sąlygų prevencijos nacionalinės sistemos sukūrimas²⁴¹. Prioritetinis dėmesys skirtinas ankstyvajai - vaikų ir jaunimo nusikalstamumo prevencijai; strateginė kryptis - nusikalstamumo priežasčių bei sąlygų šalinimas socialiniame gyventojų sektoriuje, jų užimtumo bei buitines problemų sprendimas ir pan. Praktika rodo, kad vienos šalies pastangomis vargu ar įmanoma išspręsti nusikalstamumo kontrolės problemas. Būtinai tarpvalstybinis bei tarptautinis bendradarbiavimas. Tokio bendradarbiavimo pavyzdys galėtų būti Nusikalstamumo prevencijos Lietuvoje centro įkūrimas, kurio projektą inicijavo ir rėmė Jungtinių Tautų vystymo programos atstovybė Vilniuje²⁴².

LR Seimas 2003 m. kovo 20 d. nutarimu patvirtino Nacionalinę nusikaltimų prevencijos ir kontrolės programą, kuri yra parengta įgyvendinant Nacionalinio saugumo pagrindų įstatymo

²³⁹ DRAKŠAS, R. *Svarbesni nepilnamečių baudžiamosios atsakomybės klausimai*. Vilnius: Eugrimas, 2005, p.43.

²⁴⁰ *Cit. op.* 239, p.48.

²⁴¹ DAPŠYS, A. Kriminologinis nusikalstamumo situacijos Lietuvoje vertinimas. Prognozės ir prevencijos galimybės // *Teisės problemos*. 1998. Nr.3-4, p.182.

²⁴² *Ibid.*, p.185.

5 straipsnio nuostatas²⁴³. Programa parengta atsižvelgiant į JTO dokumentų nuostatas – Vienos deklaracijos dėl nusikalstamumo ir teisingumo, patvirtintos Generalinės Asamblėjos 2000 m. gruodžio 4 d. rezoliucija Nr. 55/59, bei į Nusikalstamumo prevencijos ir baudžiamosios teisenos komisijos sukonkretintą šių nuostatų įgyvendinimo planą; kriminologijos mokslu pagrįstus nusikalstamumo mažinimo būdus; teigiamą atskirų užsienio valstybių (Australijos, Kanados, Suomijos, Švedijos ir kt.) praktiką nacionalinių nusikaltimų prevencijos ir kontrolės iniciatyvų srityje; nusikalstamumo, jo prevencijos ir kontrolės būklės Lietuvoje analizę.

Reikšmingą vaidmenį koordinuojant valstybės ir visuomenės institucijų veiklą nusikalstamumo prevencijos ir kontrolės srityje atlieka 1997 m. sukurtas Nusikalstamumo prevencijos Lietuvoje centras. Jo steigėjai yra Lietuvos Respublikos Prezidentas, Lietuvos Respublikos Seimas, Lietuvos Respublikos Vyriausybė, Lietuvos Aukščiausiasis Teismas, Vilniaus miesto savivaldybė ir Lietuvos savivaldybių asociacija. Taigi galima teigti, kad nuo pat pradžių šios institucijos veikla yra svarbiausių nusikalstamumo prevencijos ir kontrolės subjektų akirtyje. Pradėjęs veiklą nuo informacijos apie kriminogeninę situaciją Lietuvoje analizės, dabar centras vykdo jam iškeltus uždavinius formuoti moksliskai pagrįstą nusikalstamumo prevencijos politiką, inicijuoti, organizuoti ir koordinuoti nusikalstamumo prevencijos programas bei priemones²⁴⁴.

Sunku rasti kitą nusikalstamumo prevencijos sritį, kurioje būtų sukurta ir taikoma tiek daug įvairiausių nusikaltimų prevencijos priemonių, kaip mokykla. Tai ir individualioji prevencija, ir grupinis darbas, ir priemonės, nukreiptos į visą mokinių kontingentą. Mokyklinės prevencijos priemonės pirmiausia yra svarbios kaip pirminės (ankstyvosios) nusikaltimų prevencijos dalys. Dažniausiai šios priemonės nukreiptos ne į kokių nors konkrečių nusikaltimų mažinimą, bet į įvairų nusikalstamą elgesį apskritai²⁴⁵. Lietuvoje 1997 m. Vyriausybės nutarimu pritarta Vaikų ir paauglių nusikalstamumo prevencijos nacionalinei programai. Programoje numatytos institucijos, atsakingos už programos įgyvendinimą, bei joms iškelti uždaviniai: sveikos vaiko gyvenimo ugdymas, teisės pažeidėjų ankstyvoji prevencija ir kt.²⁴⁶ Tačiau nors prevencijos projektų pateikiama nemažai, nėra aišku, ar ši veikla daro kokį nors poveikį nusikalstamumui.

Grupės M. Riomerio studentų atlikto kriminologinio tyrimo metu buvo apklausta 150 respondentų, bei prieita prie išvadų, kad yra nepakankamas žmonių suvokimas apie pačią

²⁴³ LR Seimo 2003 m. kovo 20 d. nutarimas Nr. IX-1383 Dėl Nacionalinės nusikaltimų prevencijos ir kontrolės programos patvirtinimo (Valstybės žinios, 2003, Nr. 32-1318).

²⁴⁴ DAPŠYS, A.; ČEPAS, A. Nusikalstamumas: kontrolė ir prevencijos perspektyvos // Pranešimas apie žmogaus socialinę raidą Lietuvoje 1998 m. Vilnius: JT vystymo programa, 1998, p.125-133.

²⁴⁵ JUSTICKIS, V. *Kriminologija: vadovėlis*. Vilnius: LTU, 2004. 2t, p.236.

²⁴⁶ Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1997 m. kovo 6 d. nutarimas Nr.197 Dėl vaikų ir paauglių nusikalstamumo prevencijos nacionalinės programos (Žin., 1997, Nr. 21-210).

prevenciją, gyventojų nuomonė apie LR vykdomą prevencinę politiką yra neigiama. Dauguma įsitikinę, kad didžiausią įtaką ne kriminalinių vertybinių nuostatų formavimuisi daro šeima. Prevencinės priemonės efektyvios, kai jos yra taikomos asmenims iki 18 metų²⁴⁷.

Anot G. Babachinaitės, svarbiausias vaidmuo nepilnamečių padarytų smurtinių nusikaltimų prevencijoje priklauso kofliktiškumo, agresijos šeimoje ir artimiausioje aplinkoje prevencijai bei psichologinės pagalbos teikimui, nepilnamečių nepriežiūros prevencijai, nes dažnai jie būna palikti likimo valiai, tam tikros dalies šeimų sunkios socialinės padėties gerinimui bei nepilnamečių paėmimui laiku iš netinkamos asmenybei formuotis aplinkos ir palankių tam sąlygų suteikimui²⁴⁸. Be to, mokyklinė prevencija Lietuvoje nesiremia pasauline praktika, pagrindinę vietą mūsų šalyje užima verbaliniai - informaciniai (paskaitos, pasišnekėjimai) ir laisvalaikio užimtumo patikrinimo projektai²⁴⁹.

Pastebėtina, kad Lietuva neturi reikiamos kovos su šeiminiu smurto apraiškomis patirties. Kai kuriose išsivysčiusiose šalyse ši problema nagrinėjama apie 30 metų, o Lietuvoje tai pradėta daryti visai neseniai, be to visuomenė naujoves šioje srityje priima labai nepatikliai ir nenoriai. Mūsų šalis iš esmės neturi išsamios strategijos, skirtos kovoti su šeiminiu smurtu²⁵⁰. Šeimos prevencijos problematikai spręsti Lietuvoje pasitelkiama nemažai programų, kurios nėra specialiai sukurtos tos srities prevencijai reguliuoti. Tai Nusikaltimų asmeninei nuosavybei programa (1993 m.), Nacionalinė nusikaltimų prevencijos ir kontrolės programa taip pat liečia šeimos apsaugos klausimus (2003 m.), Nuteistųjų ir asmenų, paleistų iš laisvės atėmimo vietų, socialinės adaptacijos 2004-2007 metų programa ir kt. 2006 m. gruodžio 22 d. LR Seimas priėmė nutarimą Dėl valstybinės smurto prieš moteris mažinimo strategijos ir jos įgyvendinimo priemonių 2007- 2009 m. plano patvirtinimo, kuriuo patvirtino Valstybinę smurto prieš moteris mažinimo strategiją bei jos įgyvendinimo priemonių 2007 - 2009 m. planą²⁵¹. Valstybinės smurto prieš moteris mažinimo strategijos prioritetinės kryptys yra teisinės bazės tobulinimas smurto prieš moteris mažinimo srityje, smurto prieš moteris šeimoje būklės analizė, kompleksinės pagalbos smurto šeimoje aukoms teikimas, poveikio priemonės smurtautojams, veiksminga smurto prieš moteris šeimoje prevencija.

Prevencijos programos, kurios pasitelkiamos kovai su šeiminiu smurtu, yra aktualios dėl spontaniškų nusikaltimų šeimoje, kuriuos darant svarbų vaidmenį vaidina impulsyvus

²⁴⁷ AGENTAITĖ, I.; BANKAUSKAITĖ, Č.; LEŠČINSKAITĖ, G.; PRANIAUSIAKTĖ, J.; SKRODENYTĖ, R.; STAGNIŪNAITĖ, J. Nusikaltimų prevencija (kriminologinis tyrimas). Vilnius: M. Romerio universitetas, 2004. [Prieiga per internetą: <<http://www3.mruni.lt/~akiskis/geriausi/geriausi.html>>].

²⁴⁸ BABACHINAITĖ, G. Nepilnamečių smurtas Lietuvoje: raiška, priežastys ir prevencija // *Jurisprudencija*, 2002, t.27(19), p.108-117.

²⁴⁹ JUSTICKIS, V. *Kriminologija*: vadovėlis. Vilnius: LTU, 2004. 2t, p.274.

²⁵⁰ PALAVINSKIENĖ, B. Smurto šeimoje prevencija: užsienio šalių patirtis // *Jurisprudencija*, 2001. t.20(12), p.59.

²⁵¹ LR Seimo 2006-12-22 nutarimas Nr.1330 Dėl valstybinės smurto prieš moteris mažinimo strategijos ir jos įgyvendinimo priemonių 2007- 2009 m. plano patvirtinimo.

elgesys. Auklėjamoji darba dirba įvairūs subjektai: mokyklų mokytojai, socialiniai darbuotojai, psichologai, teisėjai, policijos pareigūnai ir kt. Šeima gali prisidėti prie 2 nusikaltimų grupių: tai nepilnamečių nusikaltimai ir smurtiniai nusikaltimai pačioje šeimoje, kuomet smurtaujama prieš kitą sutuoktinį ar vaikus²⁵². Prevencinio poveikio darbai su šeima priemonės gali būti labai įvairios, jos įtraukiamos į prevencijos programas. Pavyzdžiui, gali būti teikiama materialinė parama šeimoms, pravedamas pedagoginis darbas su šeima, šeimos kontrolė, kuomet yra sekamas asocialus asmuo, ir t.t. BPK 132¹ straipsnis įtvirtina įpareigojimą gyventi skyrium nuo nukentėjusiojo. Ši kardomoji priemonė gali būti taikoma, kai nukentėjusysis yra kartu su įtariamoju gyvenantis asmuo, dažniausiai tai būna sutuoktinis ar vaikai. Šita kardomoji priemonė gali būti skiriama siekiant, kad įtariamasis nekeltų pavojaus ir nukentėjusiųjų atžvilgiu nenaudotų smurto²⁵³. Vadinasi, teisėjo paskirta kardomoji priemonė taip pat yra vienas iš smurtinių nusikaltimų prevencijos būdų.

Europos Sąjungos Parlamentinės Asamblėjos iniciatyva pradeta 2006 - 2008 metų kampanija "Susivieniję parlamentariai kovoje su smurtu prieš moteris šeimoje". Parlamentinė Asamblėja kviečia Europos Tarybos valstybes nares ir valstybes stebėtojas, tarptautines ir regionines organizacijas, Tarpparlamentinę sąjungą, Šiaurės Tarybą, Europos Parlamentą, Ministrų komitetą, nacionalinius parlamentus, švietimo, teisingumo, socialinės rūpybos, policijos, medicinos institucijas, nevyriausybinės organizacijos aktyviai dalyvauti kovoje su smurtu prieš moteris šeimoje²⁵⁴.

Kita nusikaltimų prevencijos kryptis yra nukreipta į gyventojų užimtumo didinimą. Šita prevencijos kryptis remiasi prielaida, kad nedarbas ar nepakankamas užimtumas – viena svarbiausių nusikalstamumo priežasčių. Atliktais kriminologiniais tyrimais įrodyta, kad tarp nedarbo ir nusikalstamumo yra glaudūs ryšiai²⁵⁵. Lietuvoje šią problemą reglamentuoja Nuteistųjų ir asmenų, paleistų iš laisvės atėmimo vietų, socialinės adaptacijos 2004 - 2007 metų programa. Asmenis, paleistus iš laisvės atėmimo vietų, labiausiai slegia tai, kad jiems sunku įsidarbinti, dažniausiai jie neturi nei būsto, nei pakankamų pragyvenimo lėšų. Siekiant įgyvendinti minėtų asmenų resocializacijos politiką, programa numato mažinti nusikaltimų pasikartojimo galimybę, t.y. nesiekama užkirsti kelią nusikalstamumui, o tikimasi sumažinti recidyvo galimybę. Programoje numatoma: suteikti asmenims, paleistiems iš laisvės atėmimo

²⁵² JUSTICKIS, V. *Kriminologija*: vadovėlis. Vilnius: LTU, 2004. 2t, p.277.

²⁵³ GODA, G.; KAZLAUSKAS, M.; KUCONIS, P. *Baudžiamojo proceso teisė*: vadovėlis. Vilnius: TIC, 2005, p.244.

²⁵⁴ LR Seimo narės A.M. Pavilionienės 2006 m. rugsėjo 4 d. pranešimas. Prieiga per internetą:

<<http://209.85.135.104/search?q=cache:bEvv2blqLn0J:www.gap.lt/get.php%3Ff.3616+smurtas+prie%C5%A1+moteris&hl=lt&ct=clnk&cd=10&gl=lt>>

²⁵⁵ JUSTICKIS, V. *Kriminologija*: vadovėlis. Vilnius: LTU, 2004. 2t, p.313.

vieta, socialinę pagalbą, mokyti juos profesijos ar įdarbinti, psichologiškai parengti juos integracijai į visuomenę²⁵⁶.

Kitas svarbus nusikalstamumo prevencijos uždavinys yra prevencinis darbas su jaunais žmonėmis. Jaunimas neretai neturi profesijos, dėl tos priežasties nėra įgijęs profesinės patirties, nėra turėję galimybių psichologiškai prisitaikyti prie profesinio darbo²⁵⁷. Lietuvoje tokioms programoms valstybė skiria nemažai dėmesio. Įvairias pastangas panaudoti darbą probleminio jaunimo nusikaltimų prevencijai mūsų šalyje susistemino 1995 m. vasario 20 d. Vyriausybės nutarimu Nr. 264 patvirtinta Nepilnamečių užimtumo ir jų nusikalstamumo prevencijos gerinimo programa. Programa numato tokias nusikalstamumo prevencijos priemones, kaip moksleivių vasaros poilsio organizavimas; rūpinimasis nesimokančiais, vaikataujančiais jaunais žmonėmis; vaikų sporto klubų steigimas²⁵⁸. Suprantama, kad jokia programa nepadės užkirsti kelio nusikalstamumui, tačiau didindami jaunų žmonių užimtumą bei jų reikalingumą visuomenei, mes galime prisidėti prie nusikalstamumo sumažinimo.

Aptarus keletą nusikalstamumo prevencijos programų, darytina išvada, kad visos minėtos priemonės realiai yra nubrėžtos Nacionalinėje nusikaltimų prevencijos ir kontrolės programoje, kurios uždaviniai yra nustatomi šiomis socialinės - ekonominės ir teisinės politikos kryptimis: ekonominė politika, užimtumo politika, šeimos politika, jaunimo politika, švietimo politika, teisės aktų leidybos, baudžiamoji ir bausmių vykdymo, bausmę atlikusių asmenų resocializacijos, nusikaltimų aukų socialinės teisinės apsaugos politika²⁵⁹. Smurtiniai nusikaltimai pagal savo pobūdį yra labai pavojingi, kuria visuomenėje baimės, nesaugumo, emocinio diskomforto atmosferą. Šių nusikaltimų prevencija ir kontrolė pripažįstama prioritetine nusikaltimų prevencijos ir kontrolės kryptimi. Todėl minėtoje programoje keliami uždaviniai - bendras švietimas keliant kultūros lygį, nedarnių šeimų stebėjimas ir kontrolė, socialinių paramos priemonių vykdymas, visuomenės informavimas apie savisaugos formas, smurto propagavimo ribojimas masinės informacijos priemonėse - pasiekiami tik kompleksiskai derinant įvairias priemones ir būdus. Dažniausiai tardami žodį „priemonė“, turime omeny tam tikrą veiklą, veiksmų kompleksą, viską, kas panaudojama kokiam nors tikslui pasiekti. Kiekviena iš minėtų programos priemonių turi užtikrinti tam tikro tikslo pasiekimą. Prevencijos programa yra priemonių, skirtų tam tikram bendram tikslui pasiekti, kompleksas²⁶⁰. Todėl bendras visos visuomenės tikslas yra vienas – smurtinio nusikalstamumo prevencija ir kontrolė.

²⁵⁶ Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2004 m. vasario 9 d. nutarimas Nr.143 Dėl nuteistųjų ir asmenų, paleistųjų iš laisvės atėmimo vietų, socialinės adaptacijos 2004-2007 metų programos patvirtinimo (Valstybės žinios, 2004, Nr. 23-709).

²⁵⁷ JUSTICKIS, V. *Kriminologija*: vadovėlis. Vilnius: LTU, 2004. 2t, p.349.

²⁵⁸ Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1995 m. vasario 20 d. nutarimas Dėl nepilnamečių užimtumo ir jų nusikalstamumo prevencijos gerinimo programos (Valstybės žinios, 1995, Nr. 17-395).

²⁵⁹ LR Seimo 2003 m. kovo 20 d. nutarimas Nr. IX-1383 Dėl Nacionalinės nusikaltimų prevencijos ir kontrolės programos patvirtinimo (Valstybės žinios, 2003, Nr. 32-1318).

²⁶⁰ *Cit. op.* 257, p.63.

Išvados

1. Smurtas, prievarta - nuolatiniai žmonijos palydovai - yra daugelio mokslininkų tyrinėjimo sritis. Prievartos būdu išreiškiama agresija yra nukreipta prieš kitą žmogų, siekiant tuo sukelti diskomfortą, skausmą arba padaryti kokią nors kitą žalą. Pati nusikalstama prievarta nėra savarankiškas nusikaltimas, tačiau yra daugelio smurtinių nusikaltimų sudėtinė dalis.
2. Kriminologinėje literatūroje pagal prievartos panaudojimo tikslą skiriamas savitiksliis smurtas, būdingas „tradiciniams“ smurtiniams nusikaltimams (nužudymams, išžaginimams), ir smurtas, kaip tikslo siekimo įrankis, priemonė (instrumentinis smurtas), būdingas „netradiciniams“ smurtiniams nusikaltimams (plėšimams, turto prievartavimams).
3. Smurtas yra sąlygojamas prievartinių veiksmų, nukreiptų prieš nukentėjusį asmenį. Kaltės turinį sudaro kaltininko suvokimas, kad jis veikia prieš kito asmens valią. Smurtinis nusikaltimas yra neteisėta tyčinė veika, nukreipta prieš kitą žmogų, pasižyminti fiziniu ar psichiniu poveikiu jam.
4. Lietuvoje pastebimas nusikalstamumo didėjimas. 1995 m. – 2005 m. nusikalstamumo būklė išaugo 1,34 karto, nusikalstamumo lygis padidėjo 1,57 karto. Darbe atlikta atskirų nusikalstamumo rūšių analizė parodė, kad: (1) auga ir sunkėja nepilnamečių nusikalstamumas. 2006 m. nepilnamečių padarytos nusikalstamos veikos sudarė 14,4 % viso padarytų nusikalstamų veikų skaičiaus. Kas trečias nepilnametis nusikalsta pakartotinai, 2/3 nepilnamečių padaro grupinius nusikaltimus; (2) opi problema – šeiminius smurtas, kurią nelengva išspręsti dėl šeimos gyvenimo privatumo neliečiamybės. Didžioji nukentėjusių nuo smurto moterų dalis yra vidurinę išsilavinimą turinčios, ištekėjusios moterys, gyvenančios dideliame mieste, ir kurias jų pačių namuose skriaudžia artimi joms žmonės; (3) smurto prieš vaikus tendencijos rodo, kad 80 % tėvų dar muša savo vaikus.
5. Po 2003 m. baudžiamųjų įstatymų reformos pradėjo didėti užregistruotų nusikalstamų veikų skaičius. Sutinkant su A. Kiškio nuomone - ištiriamų nusikalstamų veikų dalies sumažėjimas atspindi natūralią vienodų išteklių tendenciją – kuo daugiau užregistruojama nusikalstamų veikų, tuo mažiau jų ištiriama.
6. Nusikaltėlių „dėka“ Lietuvoje kasmet žūsta daugiau kaip 1000 žmonių per metus. 2005 m. 100 tūkst. gyventojų užregistruota 2631 nusikalstamos veikos. „Klasikinių“ smurtinių nusikaltimų – nužudymų, sunkių sveikatos sutrikdymų ir išžaginimų – lyginamoji dalis visų nusikalstamų veikų atžvilgiu palyginti nėra didelė - 1,3 % (1996 m.) ir 1 % (2006 m.).
7. Nužudymų skaičiaus mažėjimo tendencija Lietuvoje iki ir po mirties bausmės panaikinimo 1998 m. rodo, kad mirties bausmės sankcija baudžiamajame įstatyme neturi lemiamos įtakos nusikalstamumo dinamikai. Remiantis darbe atlikta analize bei vienu iš Jungtinių Tautų atliktų tyrimų nagrinėjant mirties bausmės ryšį su nužudymų skaičiumi,

darytina išvada, kad nėra gauta jokių moksliskai pagrįstų duomenų, patvirtinančių, jog mirties bausmė daro didesnę stabdantį poveikį nei įkalinimas iki gyvos galvos.

8. Vertinant smurtinių nusikaltimų išaiškinamumą, pastebėtina, kad: (1) išaiškintų nužudymų skaičius auga (1996 m. buvo ištirta 88 % visų nužudymų, o 2006 m. – 100 % visų nužudymų); (2) išaiškintų sunkių sveikatos sutrikdymų skaičius per pastaruosius 10 metų beveik nepasikeitė (kasmet ištiriama apie 70 - 80 % sunkių sveikatos sutrikdymų); (3) pastebimas išaiškintų išžagininimų skaičiaus svyravimas (1996 m. buvo ištirta 80,4 % visų užregistruotų išžagininimų, 2003 m. - 40%, tačiau 2006 m. šis rodiklis pagerėjo iki 71 % visų išžagininimų).

9. Remiantis smurtinių nusikaltimų analize, darytina išvada, kad nužudymų lyginamoji dalis smurtinių nusikaltimų atžvilgiu nuo 1996 m. sumažėjo 11 % ir 2006 m. sudarė apie 33 %. Nužudymų skaičius sumažėjo 1,37 karto - 2006 m. buvo padaryti 294 nužudymai. Sunkių sveikatos sutrikdymų lyginamoji dalis smurtinių nusikaltimų atžvilgiu sudaro 40%. Tiriamuoju laikotarpiu sunkių sveikatos sutrikdymų skaičius beveik nepakito. 2006 m. užregistruota 340 sunkių sveikatos sutrikdymų. Išžagininimų lyginamoji dalis smurtinių nusikaltimų struktūroje per dešimt metų išaugo 10 % (iki 28,5 %). Išžagininimų 2006 m. padaryta 1,5 karto daugiau nei 1996 m. - 253 išžagininimai.

10. Darbe atlikta analizė parodė, kad smurtinius nusikaltimus dažniausiai yra linkę daryti piktybinio tipo asmenys (30 - 40% visų nusikaltėlių). Atsitiktinio tipo individai sudaro apie 20% viso nusikaltėlių kontingento. 30% nusikaltusių asmenų sudaro aplinkybinis nusikaltėlių tipas. 60 – 70 % „klasikinių“ smurtinių nusikaltimų padaro atsitiktiniai ir aplinkybiniai tipai.

11. Remiantis atliktu tyrimu, darytina išvada, kad sunkius smurtinius nusikaltimus 90% padaro vyrai, turintys pagrindinį ar vidurinį išsilavinimą, vyresni nei 30 m. Sunkiausių smurtinius nusikaltimus padaro 50% darbingų, niekur nedirbančių ir nesimokančių asmenų. 30 – 40 % anksčiau padariusių asmenų vėl padaro smurtinį nusikaltimą. 1/3 nužudymų ir pusė išžagininimų yra padaromi grupėmis. Nužudymus grupėmis linkę daryti suaugusieji, o išžagininimus – nepilnamečiai. 1/2 sunkių smurtinių nusikaltimų padaryti neblaivių asmenų.

12. Nusikalstamumo prevencija bei kontrolė yra vienos pagrindinių valstybės funkcijų, kurių įgyvendinimo efektyvumas iš esmės lemia teigiamą ir sėkmingą visuomenės raidą. Smurtinių nusikaltimų prevencija dėl jų pavojingumo pripažįstama prioritetine nusikaltimų kontrolės ir prevencijos kryptimi. Bendroji prevencija neturi vieno konkretaus adresato. Todėl siekiant efektyviau kovoti su nusikalstamumu, didesnis dėmesys turėtų būti skirtas individualiajai prevencijai. Didelis dėmesys skiriamas ankstyvajai – vaikų ir jaunimo prevencijai. 2007 m. – 2009 m. Lietuvoje pradedama įgyvendinti smurto prieš moteris mažinimo strategija turi tapti veiksminga smurto prieš moteris šeimoje prevencijos priemone.

Smurtinių nusikaltimų kriminologiniai aspektai

Santrauka

Magistro darbe pateikiama kriminologinė smurtinių nusikaltimų analizė. Kriminologinėje literatūroje daugelio autorių išskiriami „klasikiniai“ smurtiniai nusikaltimai – nužudymai, sunkūs sveikatos sutrikdymai bei išžaginimai – pripažįstami pavojingiausiais nusikaltimais žmogui, kuriais kėsiamasi į asmens gyvybę, sveikatą bei seksualinio apsisprendimo laisvę. Skiriamasis šių nusikalstamų veikų požymis - kriminalinės prievartos panaudojimas. Magistro darbe pateikiama smurto, agresijos samprata. Daugėja smurto panaudojimo atvejų visuomenėje, nerimą kelia šeiminis smurtas, smurtas prieš vaikus.

Darbe aptariami smurtinių nusikaltimų kriminologiniai aspektai: išanalizavus kriminogeninę statistiką, pateikiamas nusikalstamumo būklės įvertinimas Lietuvoje; aptariama smurtinių nusikaltimų statistika - jų paplitimas, struktūra. Nužudymai, sunkūs sveikatos sutrikdymai bei išžaginimai bendroje nusikalstamumo statistikoje sudaro nedidelę lyginamąją dalį. Tačiau didėja nuo nusikaltimų žuvusiųjų asmenų skaičius. 2006 m. smurtinių nusikaltimų aukomis tapo daugiau kaip 1000 žmonių. Per 1996 m. – 2006 m. laikotarpį nužudymų skaičius sumažėjo 1,37 karto, sunkių sveikatos sutrikdymų – išliko nepakitęs, o išžaginimų – išaugo 1,5 karto. Lietuva yra pirmaujančių pasaulio valstybių gretose pagal nužudymų skaičių, tenkantį 100 tūkstančių gyventojų.

Magistro darbo tyrimo dalykas – smurtiniai nusikaltimai – neatsiejamai susiję su šių nusikalstamų veikų kaltininku. Vienas iš kriminologinių aspektų – nusikaltėlio asmenybės charakteristika – atskleidžia tipinius kaltininko bruožus: agresyvumą, žiaurumą, cinizmą, antisocialinį charakterį, žemą išsilavinimo lygį, priešingumą teisei ir visai visuomenei.

Magistro darbe taip pat atlikta smurtinių nusikaltimų prevencijos analizė. Smurtiniai nusikaltimai visų užregistruotų nusikalstamų veikų atžvilgiu sudaro nedidelę lyginamąją dalį, tačiau šių nusikaltimų prevencija dėl jų pavojingumo pripažįstama prioritetine nusikaltimų prevencijos ir kontrolės kryptimi. Lietuvai trūksta patyrimo kovoje su šeiminiu smurto apraiškomis. Ši problema kol kas išlieka jautria vieta prevencijos ir kovos su nusikalstamumu strategijoje.

Criminological aspects of violent crimes

Summary

The analysis of violent crimes is shown in the Master work. Criminal offences - murders, rapes and other violent injuries – are distinguished as „classical“ crimes in literature of Criminology. Those violent crimes are recognized the most harmful and dangerous crimes committed to a person. It is an encroach on somebody's life, health and sexual position. The main distinguishing feature of those crimes is a criminal violence.

The conception of violence and aggression is analysed in this Master's work. Recently the society is suffering from violence against children and violence in the families. The number of violent crimes is increasing.

The criminology aspects of violent crimes are being analysed here. The evaluation of criminal offences in Lithuania is discussed after the analysis of criminal statistics (structure of crimes, distribution). Murders, harmful injuries and rapes form the biggest proportion in the schemes of statistical data. However, the number of deaths caused by criminal violence is increasing. In 2006 more than 1000 people became the victims of violent crimes. The number of murders decreased in 1,37 times during 1996 – 2006. The number of harmful injuries is the same and the number of rapes became 1,5 times bigger. Lithuania is one of the leaders among the world countries according the number of murders (for 1000 inhabitants).

The aim of this work is to analyse violent crimes. One of criminological aspects is the characteristic of the personality of the criminal. The typical features of the criminal are aggression, violence, anti-social character, cynism, low degree of education, antagonism to the law and the society.

The questions of crime prevention are discussed in this work. Criminal offences form rather small percentage from all registered crimes, but the prevention of such crimes is prior tendency of crime prevention and control, be cause of its harmfulness. Lithuania has no experience in the fight with the cases of violence in the families. This problem is the important part of the strategy of crime prevention and control.

Naudotų šaltinių sąrašas

Tarptautiniai teisės aktai:

1. Jungtinių Tautų Vaiko teisių konvencija (priimta Generalinės Asamblėjos 44/25 rezoliucija 1989 m. lapkričio 20 d.).
2. Jungtinių Tautų standartinės minimalios nepilnamečių teisenos įgyvendinimo taisyklės (*The United Nations Standard Minimum Rules for the Administration of Juvenile Justice* . The United Nations General Assembly resolution No. 40/33 of 29 of November, 1985).
Prieiga per internetą:
<http://www.nplc.lt/nj/Dokumentai/Uzs_teis_aktai/Pekinotaisykles%20red.htm> (neoficialus vertimas) [žiūrėta 2007-04-05].
3. Jungtinių Tautų nepilnamečių nusikalstamumo prevencijos gairės (*The United Nations Guidelines for the Prevention of Juvenile Delinquency*. The united nations general Assembly resolution No. 45/ 112 of 14 December, 1990. Prieiga per internetą:
<http://www.nplc.lt/nj/Dokumentai/Uzs_teis_aktai/Rijado%20gaires.htm> (neoficialus vertimas) [žiūrėta 2007-04-05].
4. Europos Tarybos Ministrų Komiteto rekomendacija „Dėl visuomenės dalyvavimo baudžiamojoje politikoje“ (*Participation of the Public in Crime Policy*. Recommendation No. R (83) 7 adopted by the Committee of Ministers of the Council of Europe on 23 June, 1983).
5. Europos Tarybos Ministrų Komiteto rekomendacija „Dėl vaikų apsaugos nuo netinkamo elgesio su jais“ (*Protection of Children against Ill-Treatment*. Recommendation No. R (79) 17 adopted by the Committee of Ministers of the Council of Europe on 13 September, 1979).
6. Europos Tarybos Ministrų Komiteto rekomendacija „Dėl smurto šeimoje“ (*Violence in the Family*. Recommendation No. R (85) 4 adopted by the Committee of Ministers of the Council of Europe on 26 March, 1985).
7. Europos Tarybos Ministrų Komiteto rekomendacija „Europos bendruomenės sankcijų ir priemonių taisyklės“ (*European Rules on Community Sanctions and Measures*. Recommendation No. R (92) 16 adopted by the Committee of Ministers of the Council of Europe on 19 October, 1992).
8. Europos Tarybos Ministrų Komiteto rekomendacija „Dėl nusikalstamumo prevencijos organizavimo“ (*Organisation of Crime Prevention*. Recommendation No. R (87) 19 adopted by the Committee of Ministers of the Council of Europe on 17 September, 1987).
9. Europos Tarybos Ministrų Komiteto rekomendacija „Dėl socialinės reakcijos į nepilnamečių nusikalstamumą“ (Recommendation No. R (87) 20 of the committee of

ministers to member states on social reactions to juvenile delinquency). Prieiga per internetą: http://www.nplc.lt/nj/Dokumentai/Uzs_teis_aktai/Euro%20rekomendacija.htm (neoficialus vertimas) [žiūrėta 2007-04-05].

Lietuvos Respublikos įstatymai ir kiti teisės aktai:

1. Lietuvos Respublikos Konstitucija (Žin., 1992, Nr. 33-1014).
2. Lietuvos Respublikos įstatymas Dėl Jungtinių Tautų Vaiko teisių konvencijos ratifikavimo (Valstybės žinios, 1995, Nr. 60-1501).
3. Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas (Valstybės žinios, 2000, Nr.89- 2741).
4. Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas (Valstybės žinios, 2000, Nr. 37-1341).
5. Lietuvos Respublikos smurtiniais nusikaltimais padarytos žalos kompensavimo įstatymas (Valstybės žinios, 2005, Nr. 85-3140).
6. Lietuvos Respublikos Seimo 2006 m. gruodžio 22 d. nutarimas Nr.1330 Dėl valstybinės smurto prieš moteris mažinimo strategijos ir jos įgyvendinimo priemonių 2007- 2009 m. plano patvirtinimo (Valstybės žinios, Nr. 144-5474).
7. Lietuvos Respublikos Seimo 2003 m. kovo 20 d. nutarimas Nr. IX-1383 Dėl Nacionalinės nusikaltimų prevencijos ir kontrolės programos patvirtinimo (Valstybės žinios, 2003, Nr. 32-1318).
8. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2004 m. vasario 9 d. nutarimas Nr.143 Dėl nuteistųjų ir asmenų, paleistų iš laisvės atėmimo vietų, socialinės adaptacijos 2004-2007 metų programos patvirtinimo (Valstybės žinios, 2004, Nr. 23-709).
9. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1995 m. vasario 20 d. nutarimas Dėl nepilnamečių užimtumo ir jų nusikalstamumo prevencijos gerinimo programos (Valstybės žinios, 1995, Nr. 17-395)
10. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1997 m. kovo 6 d. nutarimas Nr.197 Dėl vaikų ir paauglių nusikalstamumo prevencijos nacionalinės programos (Žin., 1997, Nr. 21-510).

Specialioji literatūra:

1. BABACHINAITĖ, G. Nepilnamečių smurtas Lietuvoje: raiška, priežastys, prevencija // *Jurisprudencija*, 2002, t.27(19).
2. BABACHINAITĖ, G. *Nusikalstamumo prevencijos organizavimo viktimologiniai aspektai*. Vilnius, 2002.
3. BABACHINAITĖ, G.; ČEPAS, A.; DAPŠYS, A. ir kt. *Nusikalstamumas ir jo prognozės Lietuvoje (kriminologinis vertinimas)*. Vilnius: LTA, 2000.

4. BABACHINAITĖ, G. Smurtiniai nusikaltimai Lietuvoje // *Jurisprudencija*, 1999, t.12(4).
5. BLUVŠTEINAS, J.; BIELIŪNAS, E.; JUSTICKIS, V. ir kt. *Kriminologija*. Vilnius: Pradai, 1994.
6. DAPŠYS, A. Kriminologinis nusikalstamumo situacijos Lietuvoje vertinimas. Prognozės ir prevencijos galimybės // *Teisės problemos*, 1998. Nr.3-4.
7. DRAKŠAS, R. *Mirties bausmė: situacija ir perspektyvos*: monografija. Vilnius: Eugrimas, 2002.
8. DRAKŠAS, R. *Svarbesni nepilnamečių baudžiamosios atsakomybės klausimai*. Vilnius: Eugrimas, 2005.
9. GILLIGAN, J. *Smurto prevencija*. Vilnius: Eugrimas, 2002.
10. JATKEVIČIUS, A. *Nepilnamečių smurtinio nusikalstamumo prevencija*: VU daktaro disertacija. Vilnius, 2003.
11. JUSTICKIS, V. *Kriminologija*: vadovėlis. Vilnius: LTU, 2001. 1t.
12. JUSTICKIS, V. *Kriminologija*: vadovėlis. Vilnius: LTU, 2004. 2t.
13. KIŠKIS, A. Nusikalstamumas Lietuvoje: ką pakeitė teisės reforma? // *Jurisprudencija*, 2006, t. 3(81).
14. LELIŪGIENĖ, I. *Žmogus ir socialinė aplinka*. Kaunas: Technologija, 1997.
15. MICHAILOVIČ, I. *Baudžiamajame įstatyme numatytų nepilnamečių resocializacijos priemonių taikymas*: VU daktaro disertacijos santrauka. Vilnius, 2001.
16. *Namų advokatas*. Vilnius: TIC, 2002.
17. *Nepilnamečiai, padarę sunkius nusikaltimus: psichologiniai ir socialiniai ypatumai*. Vilnius: Lietuvos žmogaus teisių centras, 2000.
18. PALAVINSKIENĖ, B. Smurto šeimoje prevencija: užsienio šalių patirtis // *Jurisprudencija*, 2001, t. 20(12).
19. PAVILONIS, V.; ŠVEDAS, G.; ABRAMAVIČIUS, A. ir kt. *Baudžiamoji teisė* (bendroji dalis): vadovėlis. Vilnius: Eugrimas, 2001.
20. PIESLIAKAS, V. *Lietuvos baudžiamoji teisė*. Vilnius: Justitia, 2006.1t.
21. SINKEVIČIUS, A.; VALICKAS, G. *Socialinė psichologija teisėtvarkos darbuotojams*. Vilnius: LTA, 1999.
22. SIRVYDIS, V. Agresyvumo raiška tyčinių nužudymų genezėje // *Jurisprudencija*, 2003. t. 38(30).
23. ŠVEDAS, G. Baudžiamosios politikos tendencijos Lietuvos Respublikoje 1995-2004m. // *Teisė*, 2005 (56).
24. *Tarptautinių žodžių žodynas*. Vilnius: Vyriausioji enciklopedijų redakcija, 1985.
25. *Teisiniai medicininiai smurto aspektai*: monografija. Vilnius: LTU leidybos centras, 2002.

26. VALICKAS, G. *Psichologinės asocialaus elgesio ištakos*: monografija. Vilnius, 1997.
27. *Visuotinė lietuvių enciklopedija*. Vilnius: Moklo enciklopedijų leidybos institutas, 2002.
28. VAITKEVIČIŪTĖ, V. *Tarptautinių žodžių žodynas*. Vilnius: Žodynas, 2001.
29. VIDRINSKAITĖ, S. Smurtas prieš moteris // Klėja. Nr. 2. Lyčių studijų centras. Vilniaus universitetas. Prieiga per internetą:
<http://www.moterys.lt/index.php?show_content_id=405> [2007-03-20].
30. LR Seimo narės M.A. PAVILIONIENĖS 2006 m. rugsėjo 4 d. pranešimas. Prieiga per internetą: <<http://www.gap.lt/get.php?f.3616>> [2007-03-20].
31. АБЕЛЬЦЕВ, С.Н. *Личность преступника и проблемы криминального насилия*. Москва: Юнити- Закон и право, 2000.
32. БЛЭЖБОРН, Р. *Психология криминального поведения*. Питер, 2004
33. КУДРЯВЦЕВ, В.Н. *Генезис преступления. Опыт криминологического моделирования*. Москва, 1998.
34. КУДРЯВЦЕВ, В.Н. *Криминология*. Москва: Юрист, 1995.
35. КУДРЯВЦЕВ, В.Н. *Криминология*. Москва: Юрист, 2005.
36. КУДРЯВЦЕВ, В.Н. *Механизм преступного поведения*. Москва: Наука, 1981.
37. *Криминология*. Под ред. КУДРЯВЦЕВА, В.Н. Москва, 1976.
38. *Криминология*. Под ред. КОРОБЕЙНИКОВА, Б.В.; КУЗНЕЦОВОЙ, Н.Ф.; МИНЬКОВСКОГО, Г.М.- Москва: Юридическая литература, 1988.
39. ФОКС, В. *Введение в криминологию*. Москва: Прогресс, 1985.
40. *Личность преступника*. Под ред. КУДРЯВЦЕВА, В.Н. и др. Москва: Юридическая литература, 1975.
41. МАКСИМОВ, С.В. *Краткий криминологический словарь*. Москва: Юрист, 1995.
42. *Насильственная преступность*. Под ред. КУДРЯВЦЕВА, В.Н.; Наумова, А.В. Москва: Спарк, 1997.
43. *Российская криминологическая энциклопедия* под общей ред. ДОМОВОЙ, А.Н.. Москва: Норма, 2000.

Teismų praktika:

1. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1998 m. gruodžio 9 d. nutarimas Dėl Baudžiamojo kodekso 105 straipsnio sankcijoje numatytos mirties bausmės (Valstybės žinios, 1998-12-11, Nr. 109-3004).
2. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Senato 2004 m. birželio 18 d. nutarimas Nr.46 „Dėl teismų praktikos nusikaltimų žmogaus gyvybei bylose“. Prieiga per internetą:
<http://www.lai.lt/4_tpbuletiniai/senos/nutartis.aspx?id=26548>[žiūrėta 2007-03-10].

3. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Senato 2004 m. gruodžio 30 d. nutarimas Nr.49 „Dėl teismų praktikos išžagavimo ir seksualinio prievartavimo baudžiamosiose bylose“.
Prieiga per internetą: http://www.lat.lt/4_tpbiuleteniai/senos/nutartis.aspx?id=28527 [2007-03-10].
4. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2002 m. kovo 25 d. Nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-491/2002 m.
5. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2006 m. lapkričio 14 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr.2K-561/2006 m.

Statistikos medžiaga:

1. Nusikalstamumo prevencijos Lietuvoje centro statistiniai duomenys. Prieiga per internetą: www.nplc.lt.> [2007-03-15].
2. Statistikos departamento prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės statistiniai duomenys. Prieiga per internetą: <http://www.stat.gov.lt/lt/pages/view/?id=1621>> [2007-03-21].
3. Kalėjimų departamento prie Teisingumo ministerijos statistiniai duomenys.
Prieiga per internetą:
http://www.nplc.lt:8000/asis/images/tempImages/tmp_trumpalaikis_failas_Duomenys40785.html> [2007-03-23].

Tyrimai:

1. AGENTAITĖ, I.; BANKAUSKAITĖ, Č.; LEŠČINSKAITĖ, G.; PRANIAUSKAITĖ, J.; SKRODENYTĖ, R.; STAGNIŪNAITĖ, J. Nusikaltimų prevencija (kriminologinis tyrimas). Vilnius: M. Romerio universitetas, 2004.
Prieiga per internetą: <http://www3.mruni.lt/~akiskis/geriausi/geriausi.html>> [2007-03-20].
2. ZAKS, J. Smurto žiniasklaidoje poveikis nepilnamečiams ir jo prevencija: magistro baigiamasis darbas. Vilnius: M. Romerio universitetas, 2005.
Prieiga per internetą: <http://www3.mruni.lt/~akiskis/geriausi/geriausi.html>> [2007-03-10].

Interneto tinklapiai:

1. Vikipedija. Laisvoji enciklopedija. Prieiga per internetą:
http://lt.wikipedia.org/wiki/Wikipedia:Naudingi_resursai/Baud%C5%BEiamojo_proceso_teis%C4%97> [2007-03-21].
2. Jungtinių Tautų Nusikalstamumo prevencijos centro tinklapis. Prieiga per internetą:
http://www.unodc.org/unodc/crime_cicp_survey_seventh.html> [2007-04-03].

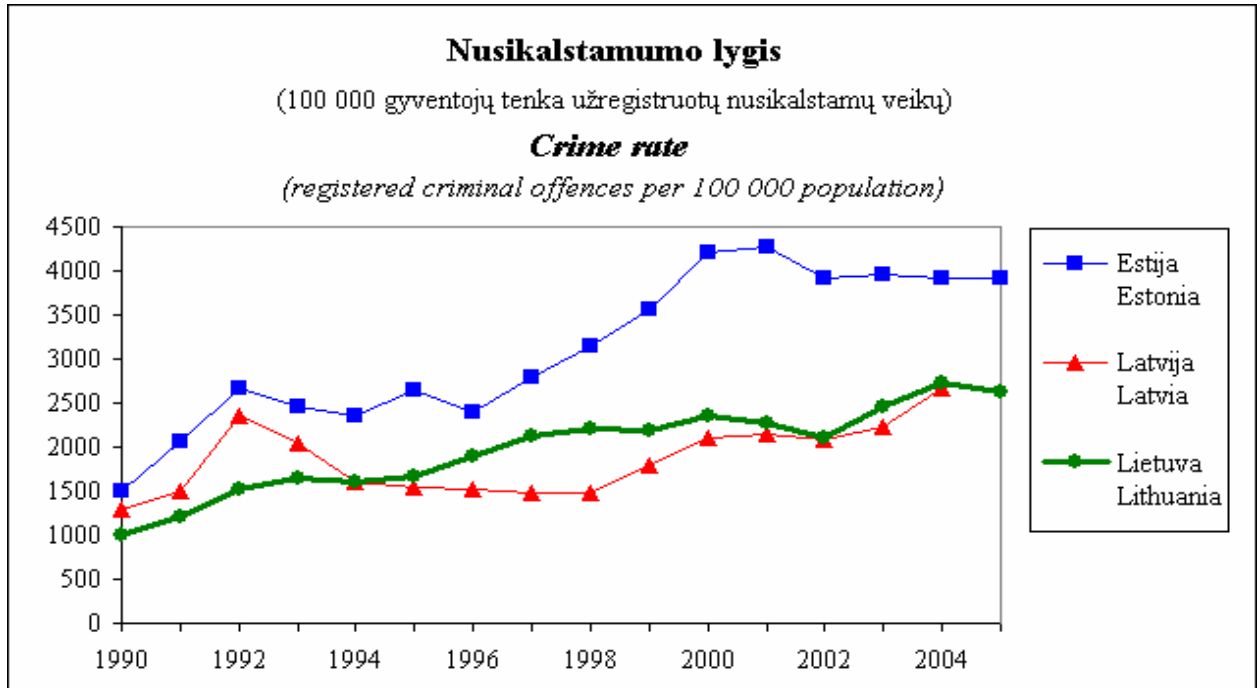
Nusikalstamumo lygis Baltijos valstybėse 1990 m. – 2005 m.

(100 000 gyventojų tenka užregistruotų nusikalstamų veikų)

Metai	1990	1991	1992	1993	1994
Estijoje	1500	2060	2670	2450	2360
Latvijoje	1290	1510	2350	2040	1610
Lietuvoje	1002	1214	1530	1640	1603
Metai	1995	1996	1997	1998	1999
Estijoje	2650	2400	2800	3144	3567
Latvijoje	1550	1520	1470	1479	1802
Lietuvoje	1676	1890	2121	2202	2188
Metai	2000	2001	2002	2003	2004
Estijoje	4198	4280	3915	3950	3927
Latvijoje	2113	2150	2085	2227	2667
Lietuvoje	2354	2277	2094	2465	2719
Metai	2005				
Estijoje	3927				
Latvijoje	*				
Lietuvoje	2631				

- - Latvija nepateikė duomenų.

Nusikalstamumo lygis Baltijos valstybėse 1990 m. – 2005 m.

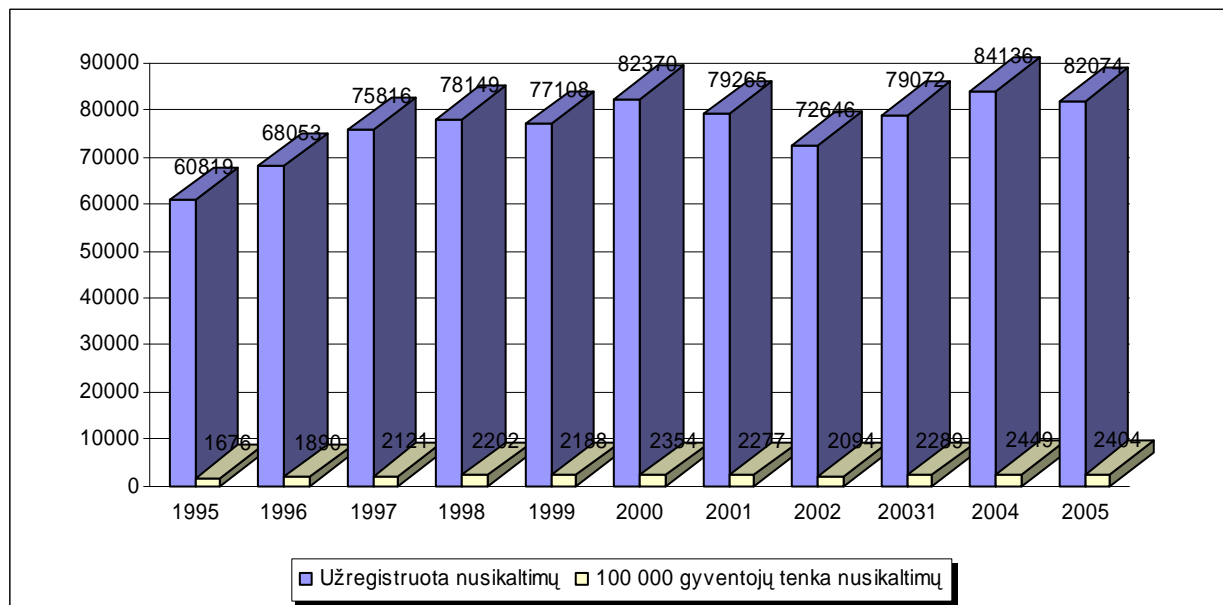
Nusikalstamumas Lietuvos Respublikoje

1995 m. – 2005 m.

	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003 ¹	2004	2005
Užregistruota nusikaltimų (būklė)	60819	68053	75816	78149	77108	82370	79265	72646	79072	84136	82074
100 000 gyventojų tenka nusikaltimų (lygis)	1676	1890	2121	2202	2188	2354	2277	2094	2289	2449	2404
Ištirta nusikaltimų, %	41	41	43	41	41	40	45	48	37	40	41
Nuteista asmenų	18344	16983	18100	19536	19672	20680	20915	19890	17555	17882	16007
Įkalinta asmenų (metų pabaigoje):	13289	12200	13628	14404	14412	9516	11566	11070	8063	8125	8137
Iš jų suimtųjų	2925	2193	2576	2421	2207	1915	1811	1656	1362	1284	1127
nuteistųjų	10364	10007	11052	11983	12205	7601	9755	9414	6701	6841	7010

¹ Nuo 2003 m. gegužės 1 d. įsigaliojo Naujieji Lietuvos Respublikos baudžiamojo ir baudžiamojo proceso kodeksai.

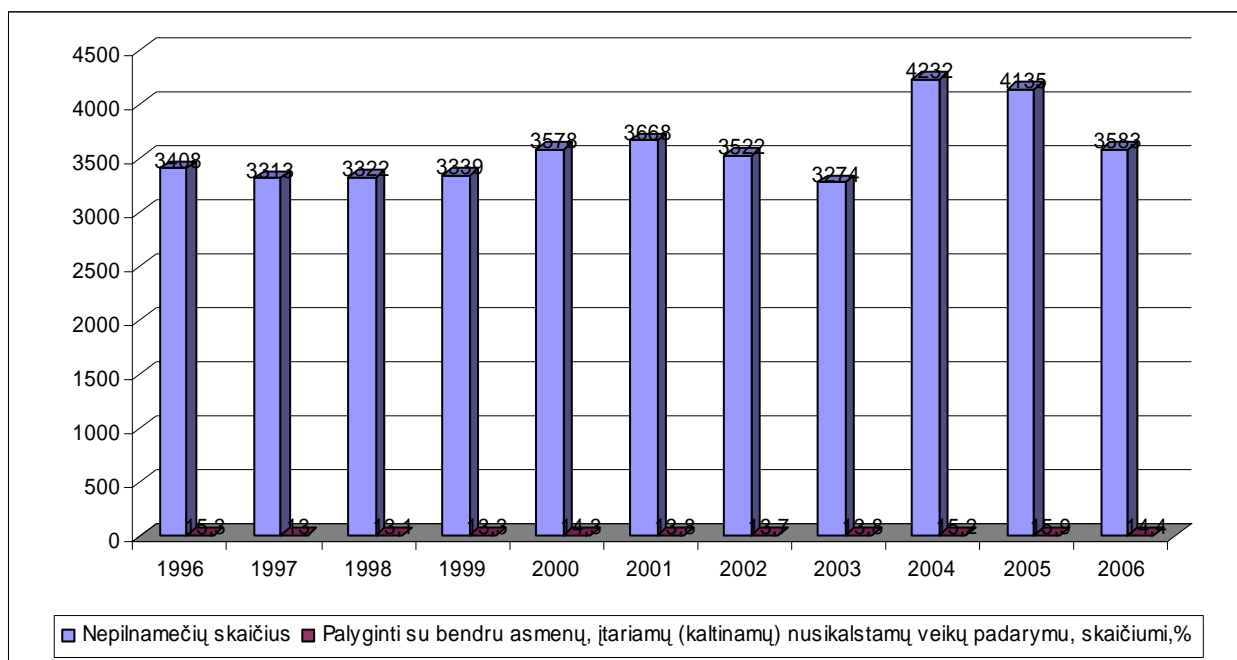
**Nusikalstamumo būklės ir lygio pokyčiai Lietuvos Respublikoje
1995 m. – 2005 m.**

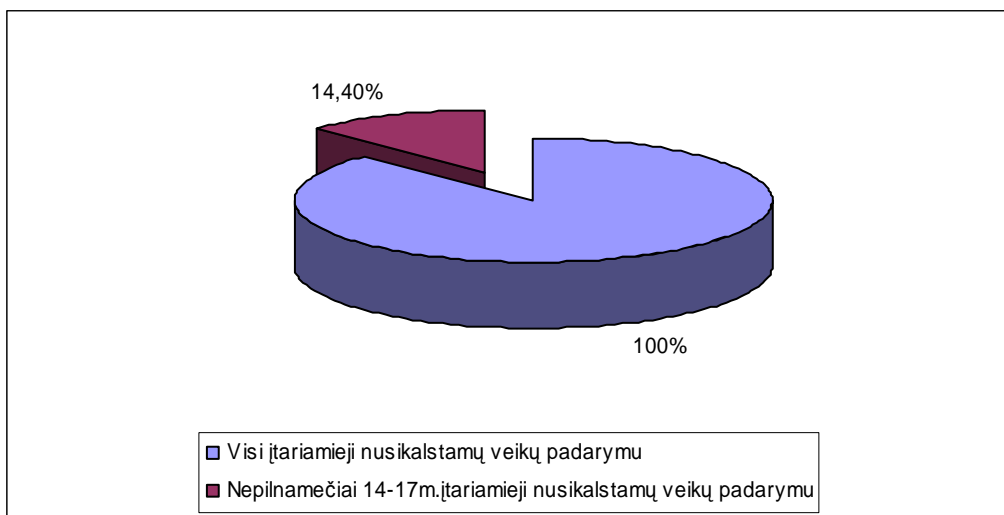
**Įtariamai (kaltinami) nusikalstamų veikų padarymu nepilnamečiai (14 – 17 m.)
asmenys
Lietuvoje 1996 m. – 2006 m.**

Metai	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006
Įtariamų (kaltinamų) nepilnamečių skaičius	3408	3313	3322	3339	3578	3668	3522	3274	4232	4135	3583
Palyginti su bendru asmenų, įtariam (kaltinamų) nusikalstamų veikų padarymu, skaičiumi, %	15,3	13	13,1	13,3	14,3	13,8	13,7	13,8	15,2	15,9	14,4

Įtariamų (kaltinamų) nusikalstamų veikų padarymu nepilnamečių skaičiaus, palyginti su bendru įtariamų nusikalstamų veikų padarymu asmenų skaičiumi, dinamika Lietuvoje 1996 m. – 2006 m., (%)

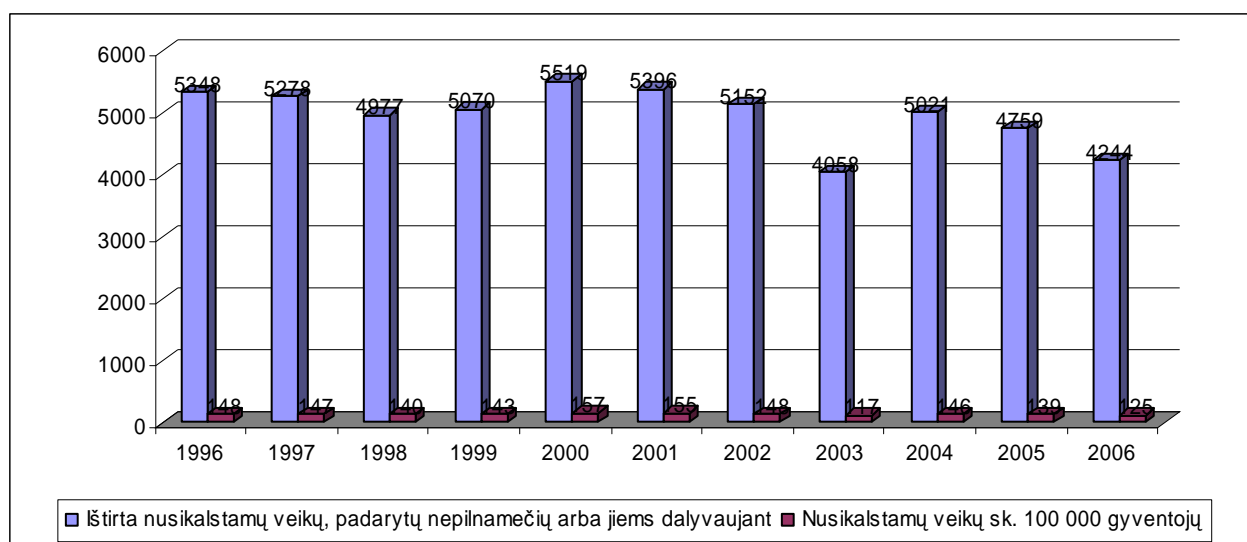
Įtariamųjų nusikalstamų veikų padarymu nepilnamečių 14 - 17 m. lyginamoji dalis visų įtariamųjų nusikalstamų veikų padarymu asmenų atžvilgiu , (%)

**Ištirta nusikalstamų veikų, padarytų nepilnamečių arba jiems dalyvaujant,
1996 m. – 2006 m.**

Metai	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006
Ištirta nusikalstamų veikų, padarytų nepilnamečių arba jiems dalyvaujant	5348	5278	4977	5070	5519	5396	5152	4058	5021	4759	4244
Ištirta nusikalstamų veikų 100 000 gyventojų	148	147	140	143	157	155	148	117	146	139	125

**Ištirtų nusikalstamų veikų, padarytų nepilnamečių arba jiems dalyvaujant, pokyčiai
1996 m. – 2006 m. Lietuvoje**

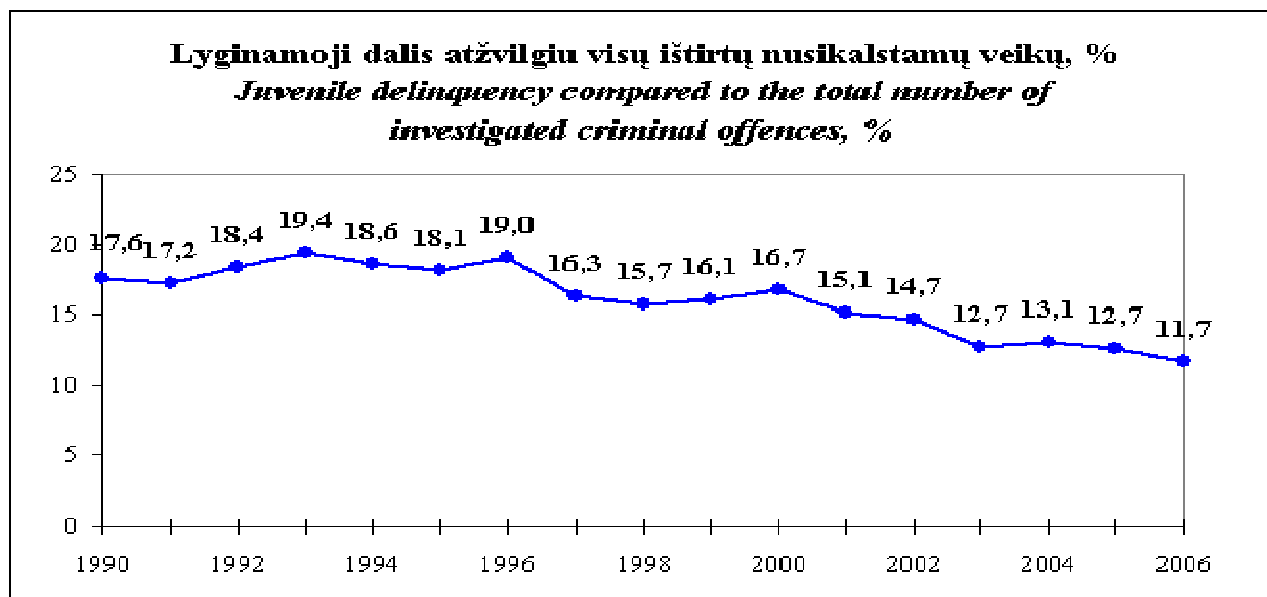

**Ištirtų nusikalstamų veikų, padarytų nepilnamečių arba jiems dalyvaujant,
lyginamoji dalis 1996 m. – 2006 m. Lietuvoje**

visų ištirtų nusikalstamų veikų atžvilgiu, %

Metai	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006
Lyginamoji dalis,%	19,0	16,3	15,7	16,1	16,7	15,1	14,7	12,7	13,1	12,7	11,7
Visos ištirtos nusikalstamos veikos,%	41,3	42,7	40,6	40,7	40,1	45,1	48,3	37,4	41,0	41,9	44,1

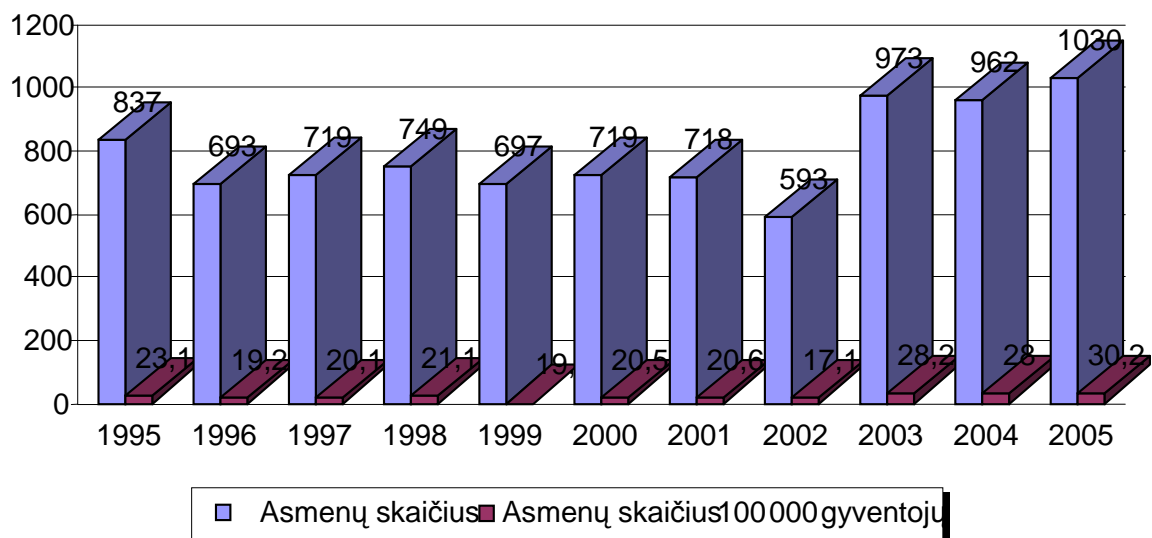
Ištirtų nusikalstamų veikų, padarytų nepilnamečių arba jiems dalyvaujant, lyginamoji dalis visų ištirtų nusikalstamų veikų atžvilgiu, Lietuvoje 1990 m. – 2006 m., %

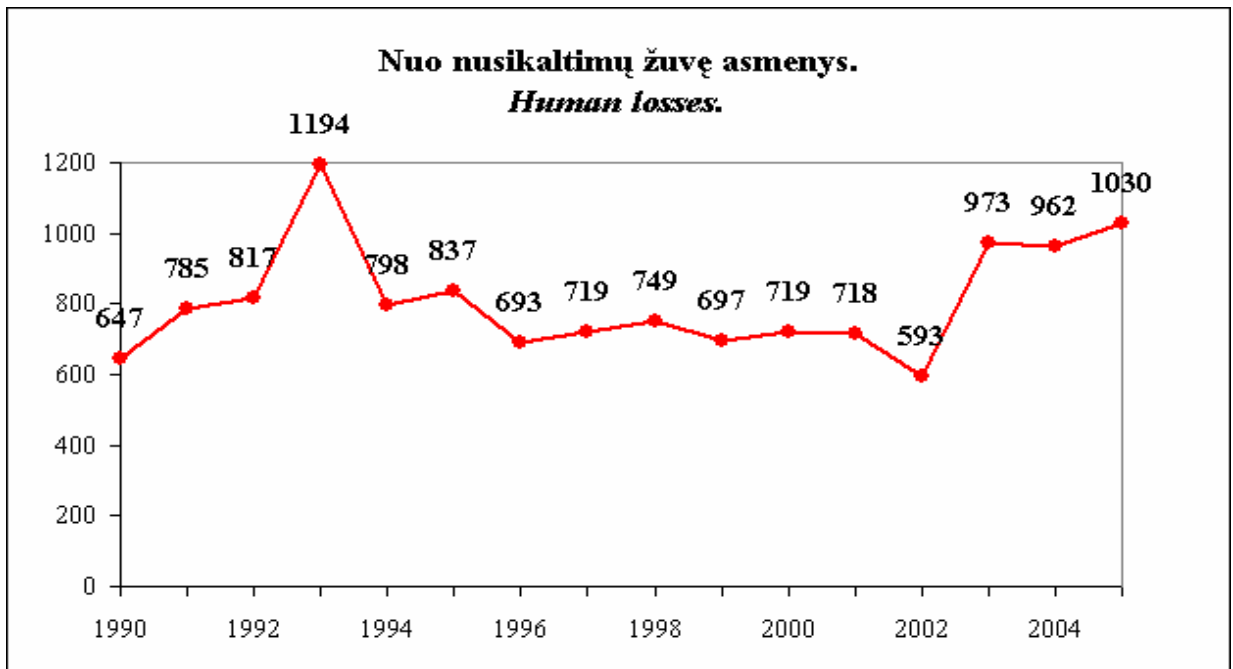
Nuo nusikaltimų žuvusių asmenų skaičius Lietuvoje 1995 m. – 2005 m.

Metai	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005
Žuvusių asmenų skaičiu	837	6 93	719	749	697	719	718	593	973	962	1030
Žuvusių asmenų skaičius 100 000 gyventojų	23,1	19,2	20,1	21,1	19,8	20,5	20,6	17,1	28,2	28,0	30,2

Nuo nusikaltimų žuvusių asmenų skaičiaus dinamika Lietuvoje 1995 m. – 2005 m.

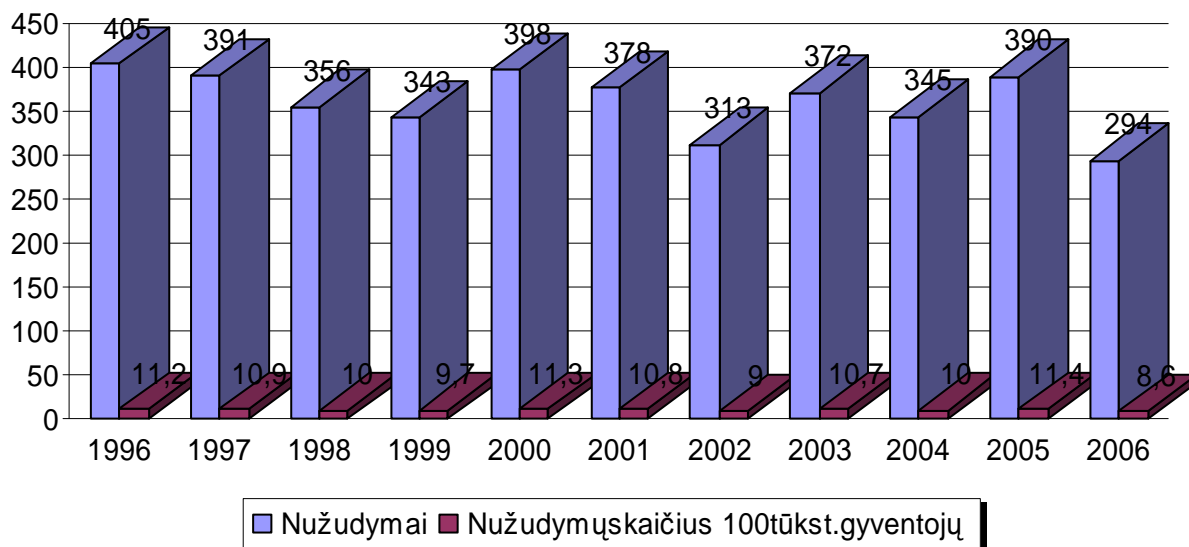
Nuo nusikaltimų žuvusių asmenų skaičius Lietuvoje 1990 m. – 2005 m.

Nužudymų skaičius Lietuvoje 1996 m. – 2006 m.

Metai	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006
Nužudymai Iš viso:	405	391	356	343	398	378	313	372	345	390	294
Nužudymų skaičius, tenkantis 100 000 gyv.	11,2	10,9	10,0	9,7	11,3	10,8	9,0	10,7	10,0	11,4	8,6

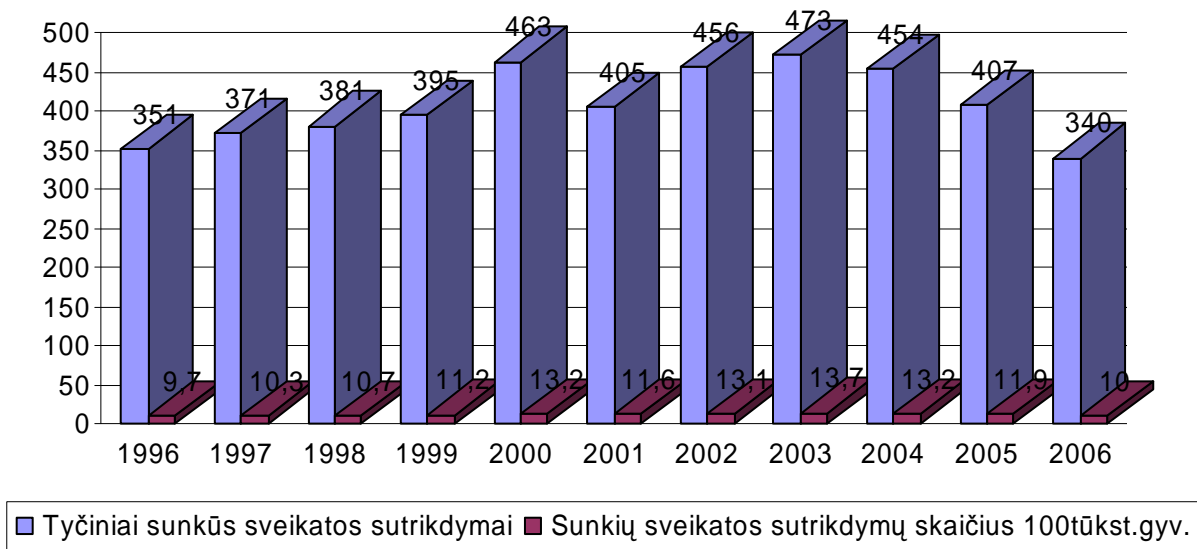
Nužudymų būklės ir lygio pokyčiai Lietuvoje 1996 m. – 2006 m.

Tyčinių sunkių sveikatos sutrikdymų skaičius Lietuvoje 1996 m. – 2006 m.

Metai	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006
Tyčiniai sunkūs sveikatos sutrikdymai Iš viso:	351	371	381	395	463	405	456	473	454	407	340
Sunkių sveikatos sutrikdymų skaičius, tenkantis 100 000 gyv.	9,7	10,3	10,7	11,2	13,2	11,6	13,1	13,7	13,2	11,9	10,0

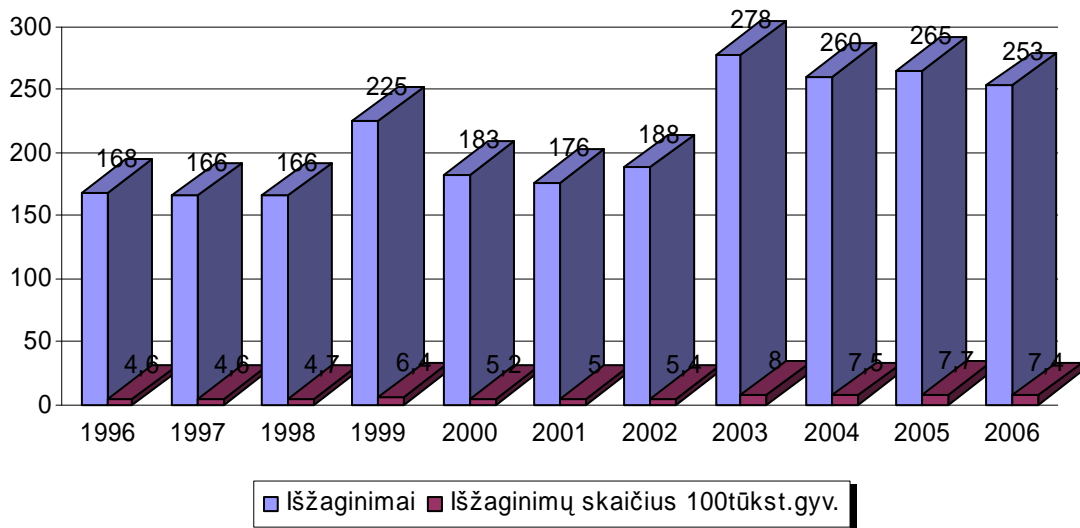
Tyčinių sunkių sveikatos sutrikdymų skaičiaus pokyčiai Lietuvoje 1996 m. – 2006 m.

Išžaginių skaičius Lietuvoje 1996 m. – 2006 m.

Metai	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006
Išžaginimai Iš viso:	168	166	166	225	183	176	188	278	260	265	253
Išžaginių skaičius, tenkantis 100 000 gyv	4,6	4,6	4,7	6,4	5,2	5,0	5,4	8,0	7,5	7,7	7,4

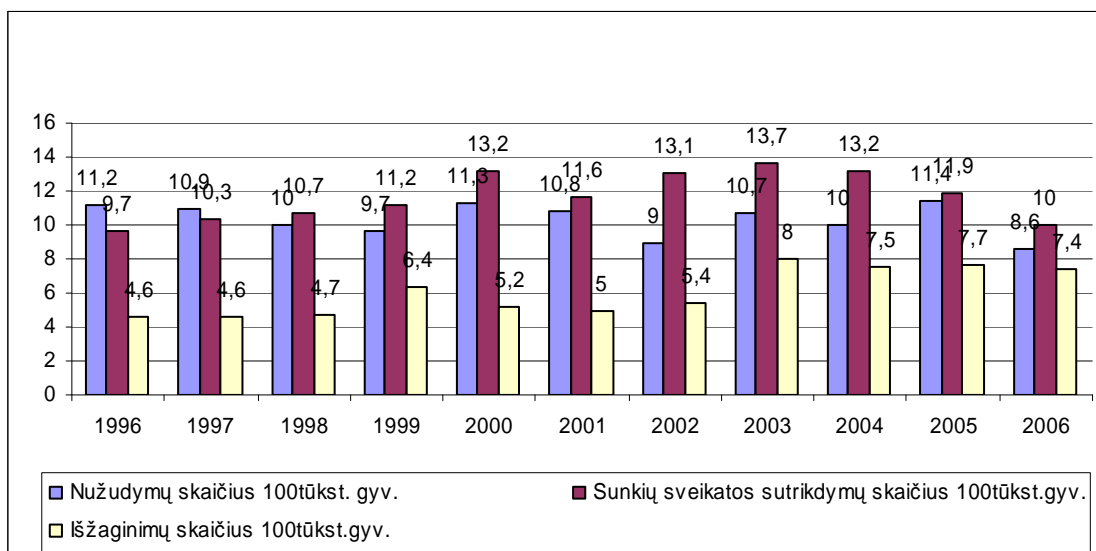
Išžaginių skaičiaus pokyčiai Lietuvoje 1996 m. – 2006 m

Užregistruotų nusikaltimų skaičius, tenkantis 100 tūkst. gyventojų

Metai	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006
Nužudymų skaičius 100 tūkst. gyv.	11,2	10,9	10,0	9,7	11,3	10,8	9,0	10,7	10,0	11,4	8,6
Sunkių sveikatos sutrikdymų skaičius 100 tūkst.gyv.	9,7	10,3	10,7	11,2	13,2	11,6	13,1	13,7	13,2	11,9	10,0
Išžaginių skaičius 100 tūkst.gyv.	4,6	4,6	4,7	6,4	5,2	5,0	5,4	8,0	7,5	7,7	7,4

Smurtinių nusikaltimų lygio pasikeitimai Lietuvoje 1996 m. – 2006 m.

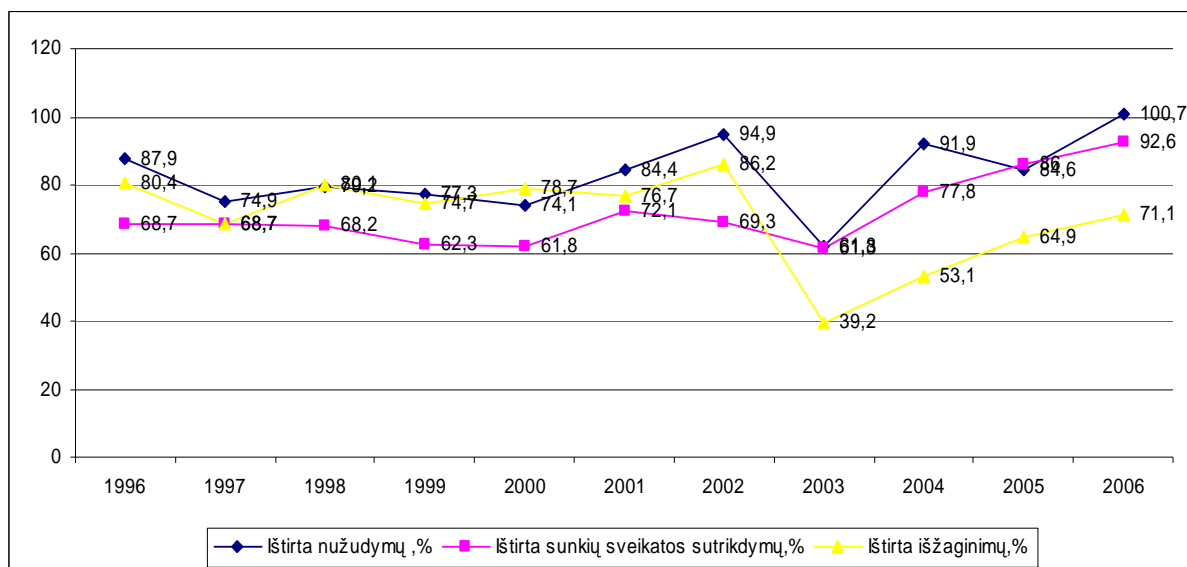
Ištirta nužudymų, sunkių sveikatos sutrikdymų ir išžaginių Lietuvoje

1996 m. - 2006 m., (%)

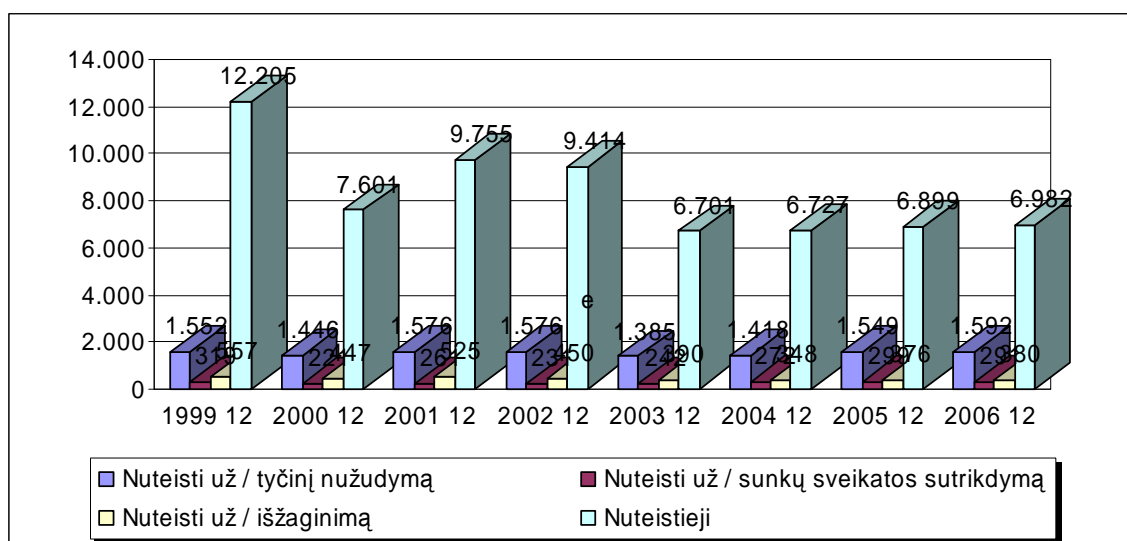
Metai	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006
Ištirta nužudymų, %	87,9	74,9	79,2	77,3	74,1	84,4	94,9	61,8	91,9	84,6	100,7
Ištirta sunkių sveikatos sutrikdymų, %	68,7	68,7	68,2	62,3	61,8	72,1	69,3	61,3	77,8	86,0	92,6
Ištirta išžaginių, %	80,4	68,7	80,1	74,7	78,7	76,7	86,2	39,2	53,1	64,9	71,1

Ištirta nužudymų, sunkių sveikatos sutrikdymų ir išžagininimų

Lietuvoje 1996 m. – 2006 m., (%)

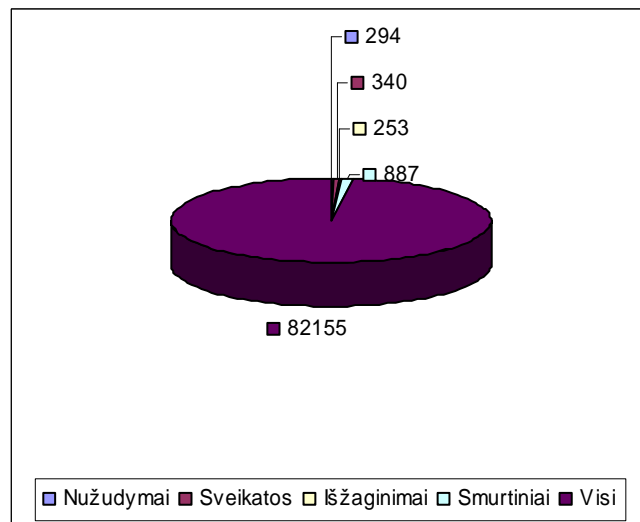
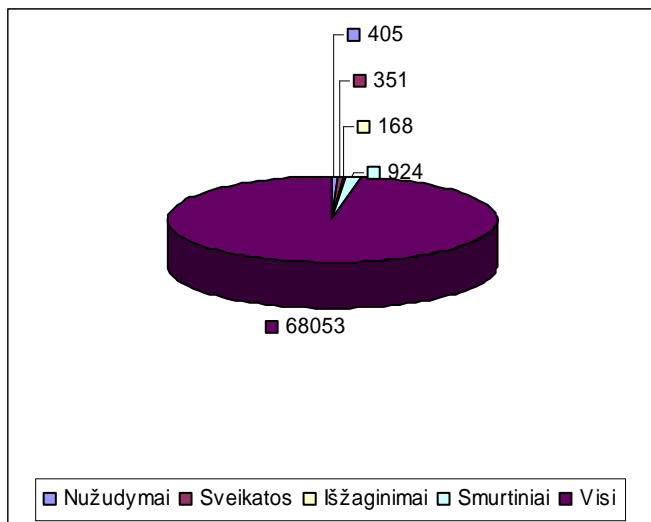
**Visų nuteistųjų asmenų ir nuteistųjų už smurtinius nusikaltimus asmenų skaičius
Lietuvoje 1996 m. - 2006 m.**

Smurtinio nusikalstamumo struktūra Lietuvoje 1996 m. - 2006 m.

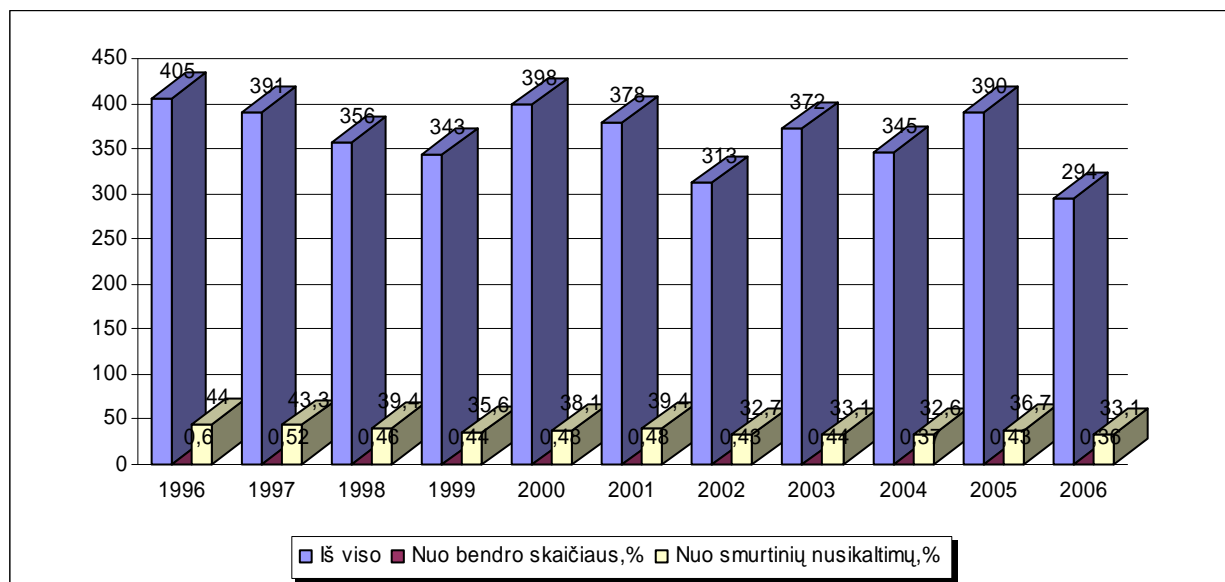
Metai	Nužudymai			Sunkūs sveikatos sutrikdymai			Išžaginimai		
	Iš viso	Nuo bendro skaičiaus, %	Nuo smurtinių nusikaltimų, %	Iš viso	Nuo bendro skaičiaus, %	Nuo smurtinių nusikaltimų, %	Iš viso	Nuo bendro skaičiaus, %	Nuo smurtinių nusikaltimų, %
1996	405	0,59	44,0	351	0,51	38,0	168	0,24	18,2
1997	391	0,52	43,3	371	0,49	40,0	166	0,21	17,9
1998	356	0,45	39,4	381	0,48	42,2	166	0,21	18,4
1999	343	0,44	35,6	395	0,51	41,0	225	0,29	23,3
2000	398	0,48	38,1	463	0,56	44,3	183	0,22	17,5
2001	378	0,47	39,4	405	0,51	42,2	176	0,22	18,3
2002	313	0,43	32,7	456	0,62	47,6	188	0,26	19,6
2003	372	0,44	33,1	473	0,55	42,1	278	0,32	24,7
2004	345	0,37	32,6	454	0,48	42,8	260	0,28	24,5
2005	390	0,43	36,7	407	0,45	38,3	265	0,29	24,9
2006	294	0,36	33,1	340	0,41	38,3	253	0,30	28,5

**Smurtinių nusikaltimų lyginamoji dalis visų užregistruotų nusikalstamų veikų atžvilgiu
Lietuvoje 1996 m. ir 2006 m.**

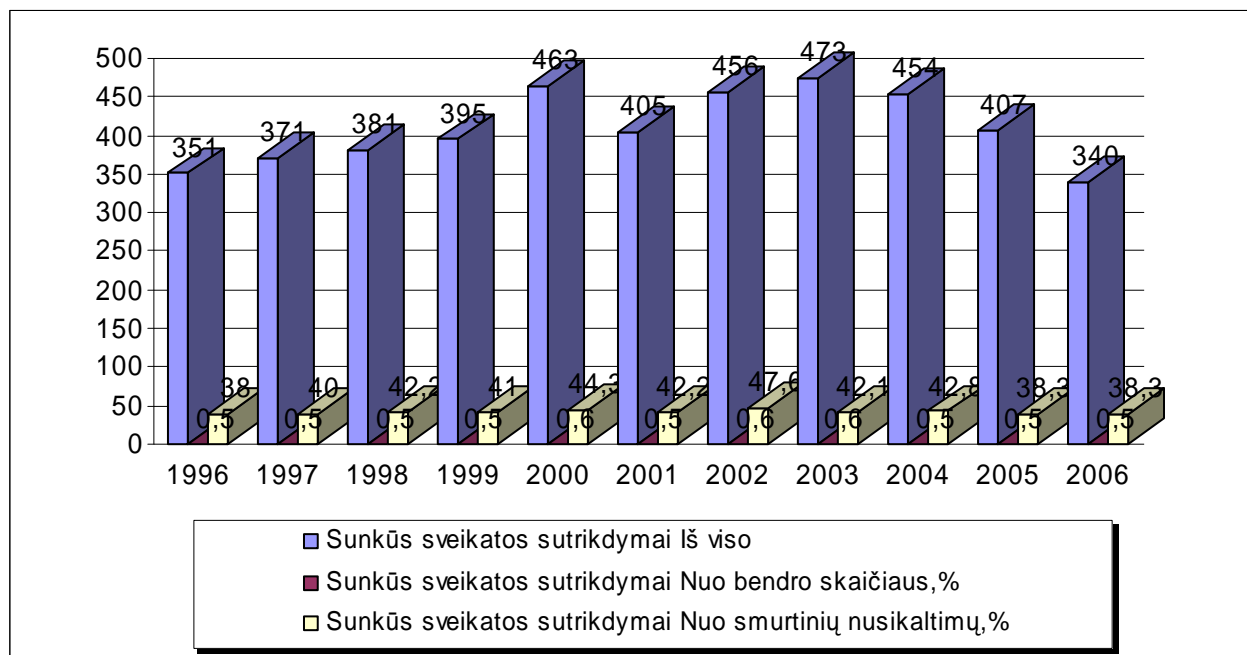
Nužudymų dalis bendroje ir smurtinių nusikaltimų struktūroje, (%)

pokyčiai Lietuvoje 1996 m. – 2006 m.

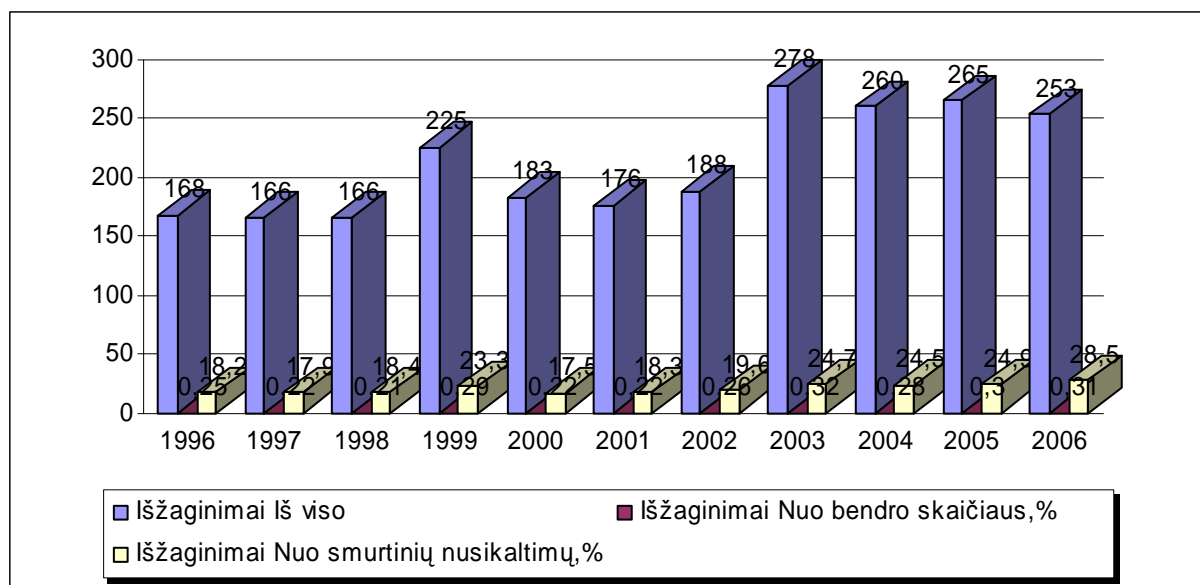
Sunkių sveikatos sutrikdymų dalis bendroje ir smurtinių nusikaltimų struktūroje, (%)

pokyčiai Lietuvoje 1996 m. – 2006 m.

Išžaginių dalis bendroje ir smurtinių nusikaltimų struktūroje, (%)

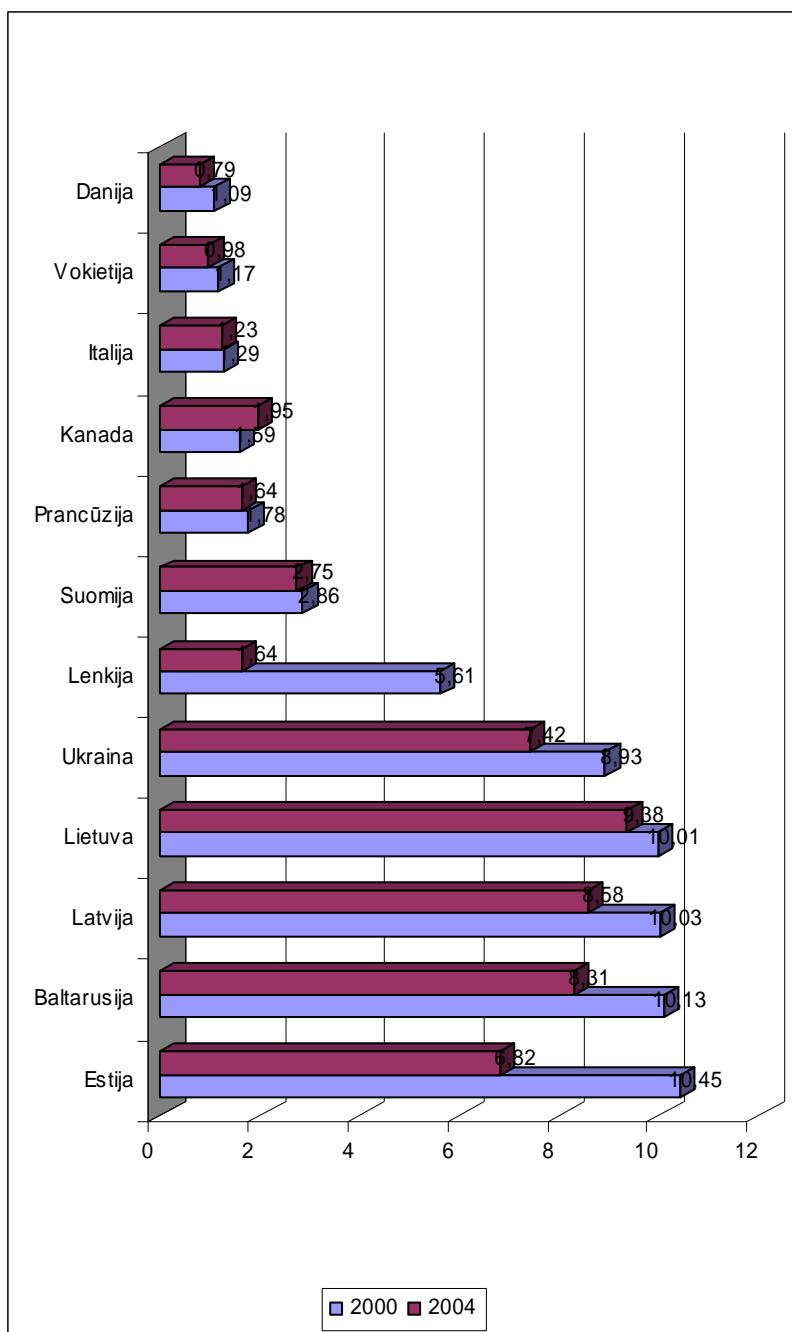
Pokyčiai Lietuvoje 1996 m. – 2006 m.

Užregistruotų policijoje nužudymų skaičius, tenkantis 100 tūkst. gyventojų

kai kuriose pasaulio valstybėse

2000 m. ir 2004 m.

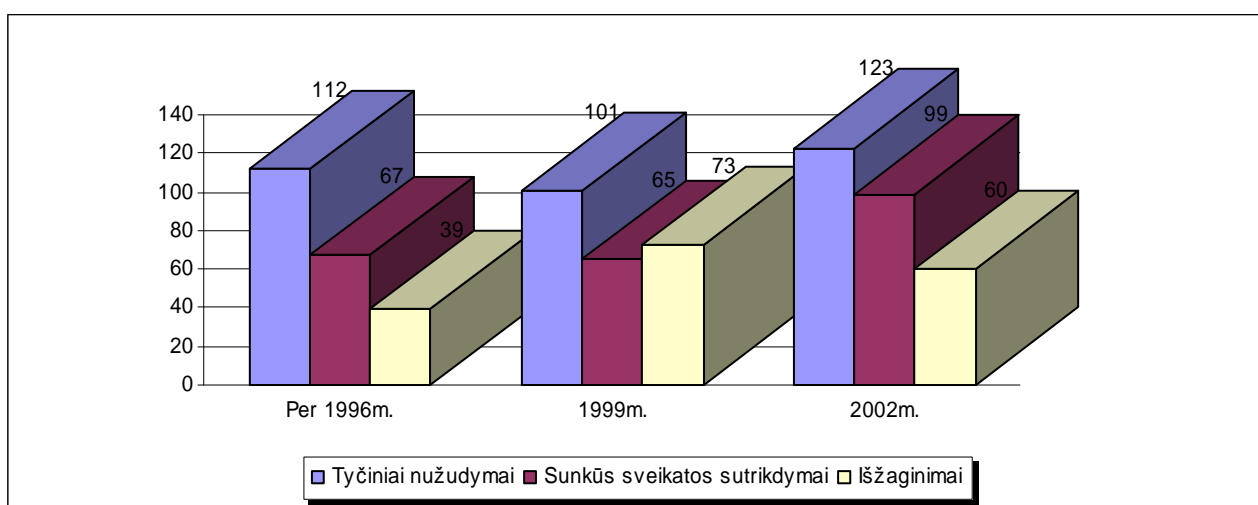
Išaiškintų anksčiau padariusių nusikaltimus asmenų skaičius

Lietuvoje 1996 m., 1999 m., 2002 m.

Nusikaltimai	Išaiškintų anksčiau padariusių nusikaltimus asmenų iš viso:	Iš jų: nepilnamečių	pavojingų recidyvistų	3kart ir daugiau teistų	grupėje	atliko bausmę
Per 1996m.						
Tyčiniai nužudymai	112	17	3	20	24	66
Sunkūs sveikatos sutrikdymai	67	16	1	9	18	29
Išžaginimai	39	12	1	3	8	15
Per 1999m.						
Tyčiniai nužudymai	101	21	4	15	19	51
Sunkūs sveikatos sutrikdymai	65	5		13	14	28
Išžaginimai	73	24	1	7	20	17
Per 2002m.						
Tyčiniai nužudymai	123	29	4	14	34	63
Sunkūs sveikatos sutrikdymai	99	20	2	18	13	52
Išžaginimai	60	24	1	6	22	29

Visų išaiškintų asmenų, anksčiau padariusių nusikaltimus, skaičiaus kitimas

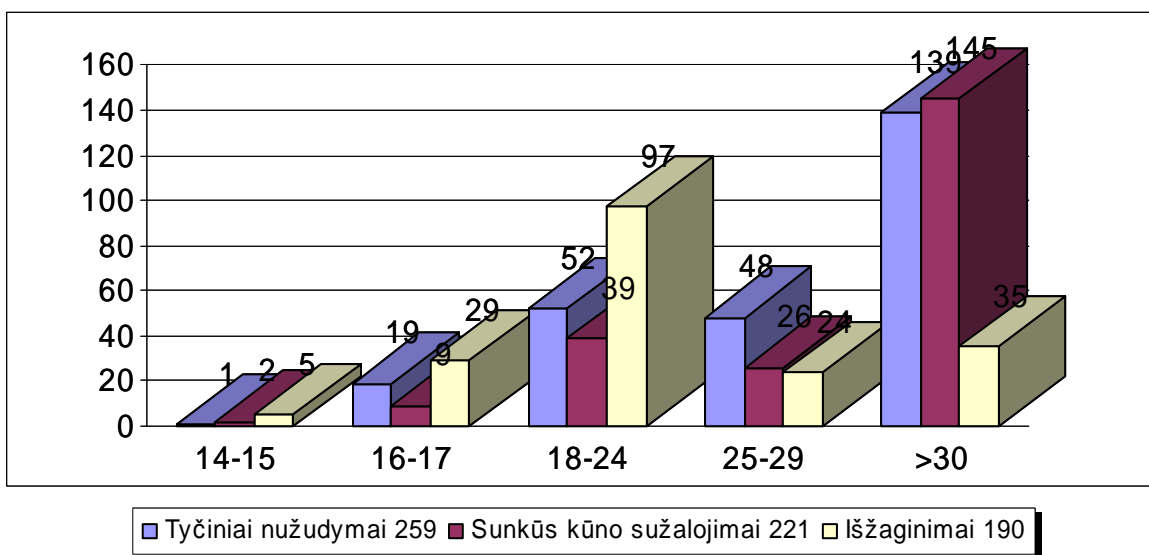
Lietuvoje 1996 m., 1999 m. ir 2002 m.

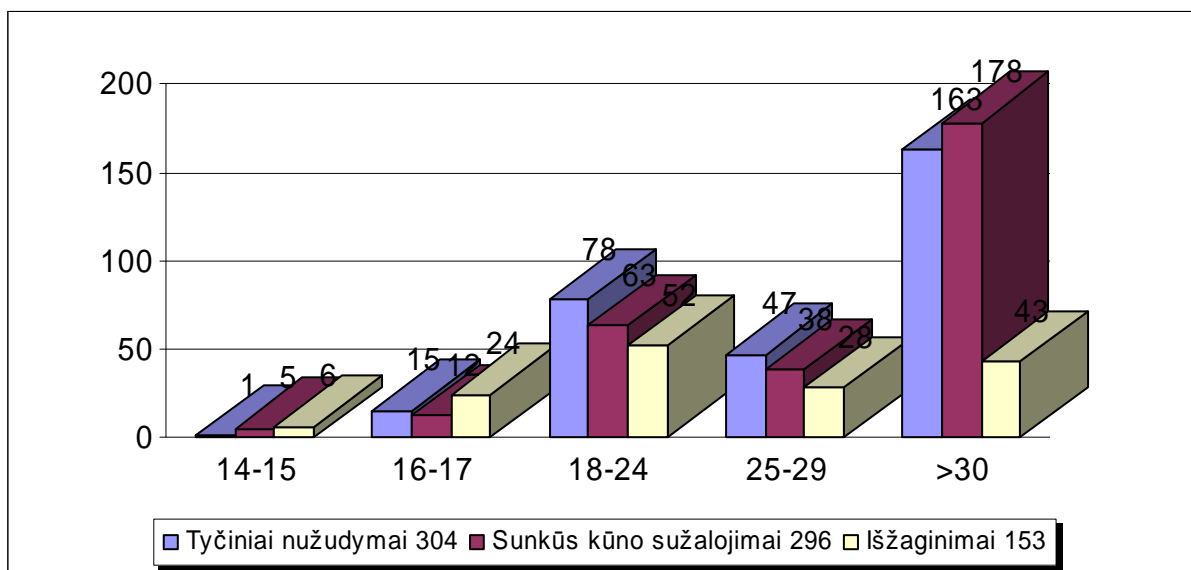
Išaiškintų nusikaltimą padariusių asmenų pasiskirstymas pagal amžių

		Išaiškinta asmenų, padariusių nusikaltimus					
		Pagal amžių nusikaltimo metu					
Nusikaltimas	per 2002m.	14-15	16-17	18-24	25-29	>30	
Tyčiniai nužudymai	304						
Sunkūs sveikatos sutrikdymai	296	1	15	78	47	163	
Išžaginimai	153	5	12	63	38	178	
Viso:	753	6	24	52	28	43	
per 1999m.		12	51	193	113	384	
Tyčiniai nužudymai	259						
Sunkūs sveikatos sutrikdymai	221	1	19	52	48	139	
Išžaginimai	190	2	9	39	26	145	
Viso:	670	5	29	97	24	35	
	670	8	57	188	98	319	

Išaiškintų nusikaltimą padariusių asmenų pasiskirstymas pagal amžių 1999 m.

Išaiškintų nusikaltimų padariusių asmenų pasiskirstymas pagal amžių 2002 m.

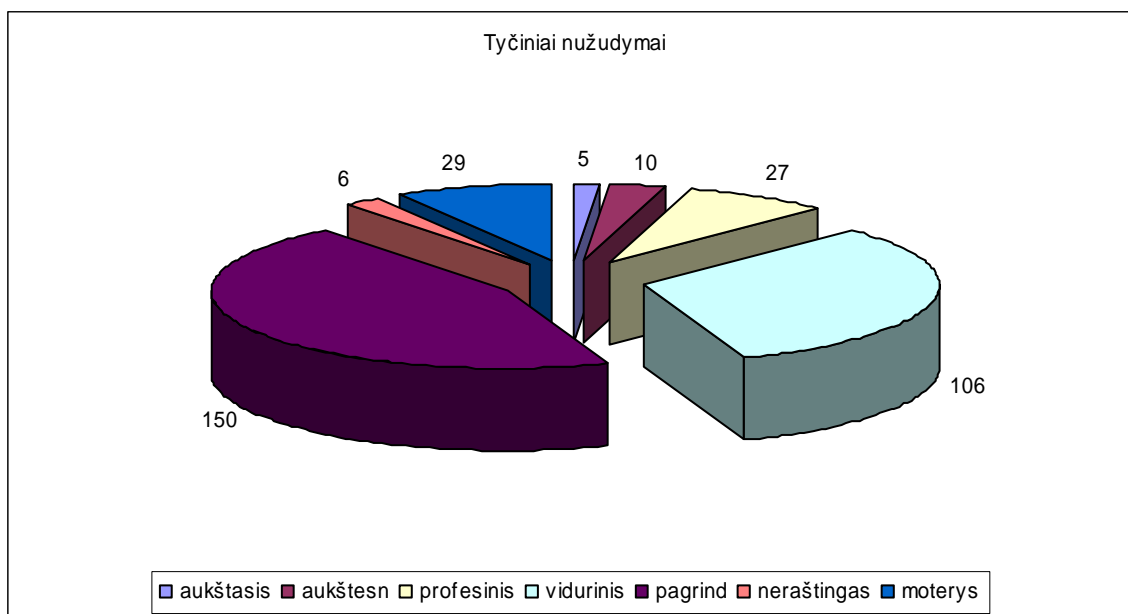

Išaiškintų asmenų, padariusių nusikaltimus, išsilavinimas

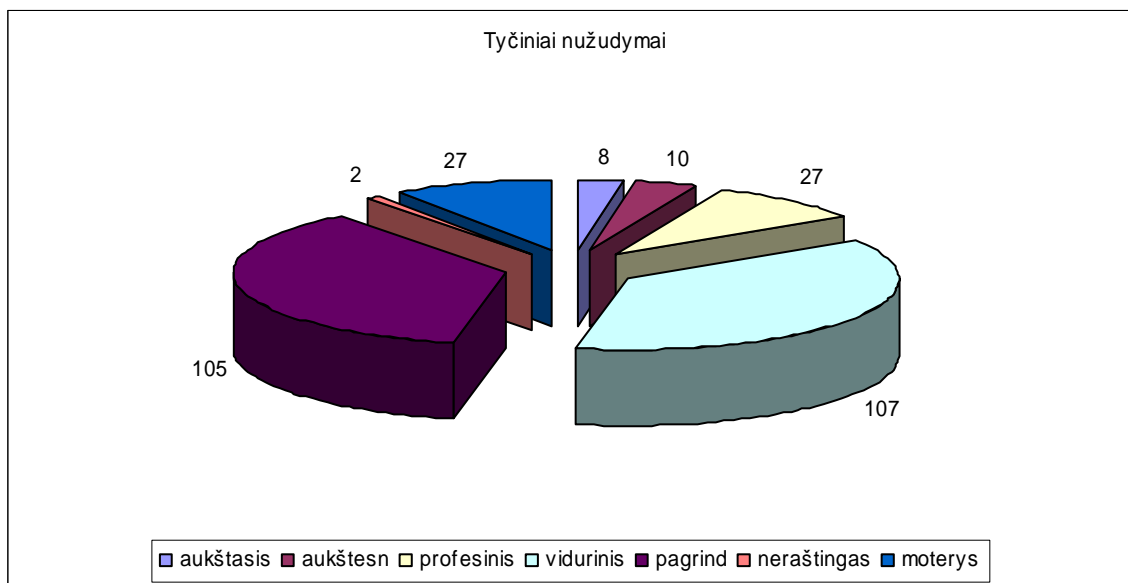
Lietuvoje 1996 m., 1999 m., 2002 m.

Nusikaltimas	Išsilavinimas						
	aukštasis	aukštesn	profesinis	vidurinis	pagrind	neraštingas	moterys
1996 m.	Išsilavinimas: aukštasis, aukštesnysis, profesinis			Vidurinis/pagrindinis			moterys
Tyčiniai nužudymai		50			269		46
Sunkūs sveikatos sutrikdymai		40			170		36
Išžaginimai		19			102		0
1999 m.							
Tyčiniai nužudymai	8	10	27	107	105	2	27
Sunkūs sveikatos sutrikdymai	1	13	18	81	103	5	32
Išžaginimai	2	4	16	56	111	1	0
2002 m.							
Tyčiniai nužudymai	5	10	27	106	150	6	29
Sunkūs sveikatos sutrikdymai	2	23	14	127	130	0	38
Išžaginimai	2	6	8	40	93	4	1

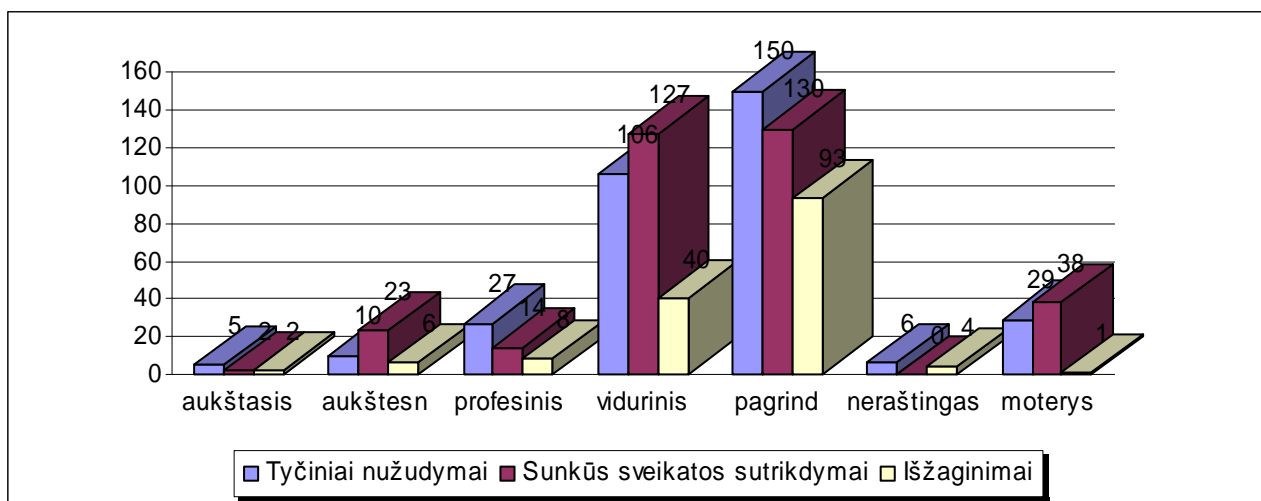
Nužudymus padariusių išaiškintų asmenų išsilavinimas Lietuvoje 2002 m.

Nužudymus padariusių išaiškintų asmenų išsilavinimas Lietuvoje 1999 m.

Nusikaltimus padariusių išaiškintų asmenų išsilavinimas Lietuvoje 2002 m.

Išaiškintų asmenų, padariusių nusikaltimus, suskirstymas pagal užsiėmimą nusikaltimo padarymo metu

1996 m., 1999 m., 2002 m. Lietuvoje

Nusikaltimai	Pagal užsiėmimą nusikaltimo padarymo metu												Kt.kategor
	Darbininkai	Ūkininkai	Tarnautojas	Mokymo įstaigų moksleiviai				Darbingi, bet nedirbantys ir nesimokantys asmenys					
Per 2002 metus				Viso:	Vidurinės	Profesinės	Auštiosios	Viso:	16-17	18-24	25-29	30-49	
Tyčiniai nužudymai	14	2	6	28	15	7	5	212	1	51	38	95	42
Sunkūs sveikatos sutrikdymai	13	0	1	23	11	7	1	207	3	42	29	103	52
Išžaginimai	6	0	1	35	16	14	1	93	4	36	22	30	18
Per 1999 metus													
Tyčiniai nužudymai	10	2	2	14	5	8	0	178	9	39	28	83	55
Sunkūs sveikatos sutrikdymai	11	0	1	8	2	1	2	140	6	26	22	62	61
Išžaginimai	12	0	1	24	11	6	4	127	15	69	17	25	26
Per 1996 metus													
Tyčiniai nužudymai	23	4	2	8	2	3	2	243	12	46	35	125	61
Sunkūs sveikatos sutrikdymai	25	1	4	4	1	1	2	133	4	33	20	64	56
Išžaginimai	9	0	0	10	3	7	0	85	12	43	12	16	18

Lietuvoje išaiškinti asmenys, padarę nusikaltimą grupėje ir būdami neblaivūs

1996 m., 1999 m., 2002 m.

Nusikaltimai	Išaiškinta asmenų, kurie padarė nusikaltimą grupėje ir būdami neblaivūs				Neblaivūs:	Nepilnamečiai	Nuo narkotikų
	Grupėje:	mišrioje	tik nepilnamečių	anksčiau nusikaltęs, bet nepatrauktas baudž. atsakomybėn			
Per 2002 m.							
Tyčiniai nužudymai	109	29	0	9	218	8	4
Sunkūs sveikatos sutrikdymai	21	6	0	1	220	13	2
Išžaginimai	74	19	11	4	99	11	0
Per 1999 m.							
Tyčiniai nužudymai	80	20	4	7	189	10	2
Sunkūs sveikatos sutrikdymai	4	1	0	1	154	5	0
Išžaginimai	114	40	12	10	128	14	0
Per 1996 m.							
Tyčiniai nužudymai	111	15	6	9	245	13	1
Sunkūs sveikatos sutrikdymai	11	1	0	4	151	3	0
Išžaginimai	62	24	4	2	106	20	1

